

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Diplomová práce

Fiskální politika a její vliv na vývoj ekonomiky

Petra Kasmanová

© 2015 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra ekonomických teorií

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Petra Kasmanová

Podnikání a administrativa

Název práce

Fiskální politika a její vliv na vývoj ekonomiky

Název anglicky

Fiscal Policy and its Importance in Development of Economy

Cíle práce

Cílem této diplomové práce bude posoudit fiskální politiku České republiky s důrazem na dopady na ekonomiku. První část práce bude zaměřena na vysvětlení teoretických východisek daného tématu. Je třeba seznámit se, čím se zabývá hospodářská politika státu. Podrobněji bude vymezen pojem fiskální politika, její cíle a nástroje, a také bude rozebrán státní rozpočet. V druhé části práce se již autorka bude zabývat konkrétní situací fiskální politiky v prostředí ČR. Cílem praktické části práce bude hledat odpovědi na otázky, jakým směrem se vyvíjí státní rozpočet, proč k takovému vývoji dochází, a jak je ovlivněn vývoj ekonomiky prostřednictvím fiskální politiky na základě zhodnocení makroekonomických ukazatelů země.

Metodika

Teoretická část práce bude zpracována na základě prostudování odborné literatury zabývající se tímto tématem. Budou vyselektovány informace, které usnadní následnou analýzu vlivu fiskální politiky na ekonomiku, která bude provedena ve druhé části práce. V analytické části bude dále provedena komparace příjmů a výdajů státního rozpočtu. Vývoj ekonomiky bude hodnocen pomocí vybraných makroekonomických ukazatelů. Bude využito statistických metod, analýzy časových řad a metody syntézy. Zdroje, ze kterých budou především čerpána data, jsou Český statistický úřad, časové řady ARAD, které poskytuje ČNB, a Ministerstvo financí.

Doporučený rozsah práce

60-80 stran

Doporučené zdroje informací

- ASPI, 2008. 579 s. ISBN 978-80-7357-358-4.
- BRČÁK, Josef; SEKERKA, Bohuslav. Makroekonomie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 292 s. ISBN 978-80-7380-245-5.
- BRČÁK, Josef; SEKERKA, Bohuslav; STARÁ, Dana, SVOBODA, Roman. Česká republika ve světle ekonomických teorií. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 206 s. ISBN 978-80-7380-369-8.
- DORNBUSCH, Rudiger, FISCHER, Stanley. Macroeconomics. 5. vyd., New York: McGraw-Hill, 1990. 828 s. ISBN 0-07-017787-2.
- HOLMAN, Robert. Makroekonomie. Středně pokročilý kurz. 2.vyd., Praha: C. H. Beck, 2010. 424 s. ISBN 978-80-7179-861-3.
- IZÁK, Vratislav. Fiskální politika. 2. vyd., Praha: VŠE Oeconomica, 2010. 210 s. ISBN 978-80-245-1669-1.
- JUREČKA, Václav a kol. Makroekonomie. 2. vyd., Praha: GRADA, 2013. 352 s. ISBN 978-80-247-4386-8.
- NAHODIL, František a kol. Veřejné finance v České Republice. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 359 s. ISBN 978-80-7380-162-5.
- PAVELKA, Tomáš. Makroekonomie. Základní kurz. 3. vyd., Praha: MELANDRIUM, 2007. 278 s. ISBN 80-86175-58-4.
- PEKOVÁ, Jitka. Veřejné finance. Úvod do problematiky. 4. aktualizované vyd., Praha: SAMUELSON, Paul A., NORDHAUS, William D. Ekonomie. 18. vyd., Praha: Nakladatelství Svoboda, 2008. 800 s. ISBN 978-80-205-0590-3.

Předběžný termín obhajoby

2015/06 (červen)

Vedoucí práce

doc. Ing. Josef Brčák, CSc.

Elektronicky schváleno dne 3. 9. 2014

doc. Ing. Josef Brčák, CSc.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 11. 11. 2014

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 08. 03. 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Fiskální politika a její vliv na vývoj ekonomiky" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne _____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu doc. Ing. Josefu Brčákovi, CSc. za odborné vedení a cenné připomínky při zpracování této diplomové práce. A v neposlední řadě také za čas, který mi věnoval při konzultacích.

Fiskální politika a její vliv na vývoj ekonomiky

Fiscal Policy and its Importance in Development of Economy

Souhrn

Tato diplomová práce se zabývá fiskální politikou a vývojem ekonomiky. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část práce vysvětluje pojem hospodářská politika, její cíle, a také nástroje. Další kapitola je zaměřena na vysvětlení fiskální politiky. Popisuje, jakých cílů chce dosáhnout, a jaké nástroje využívá. Poté následují kapitoly zabývající se rozpočtovou soustavou a státním rozpočtem. Jsou popsány příjmy, výdaje a saldo státního rozpočtu, státní dluh a veřejný dluh. Také je rozebrána expanzivní a restriktivní fiskální politika a její účinnost pomocí modelu IS-LM a Mundell – Flemingova modelu. Teoretickou část završuje kapitola věnovaná hospodářskému cyklu. V praktické části práce jsou zhodnoceny makroekonomické ukazatele České republiky. Těmito ukazateli jsou hrubý domácí produkt, inflace, nezaměstnanost a platební bilance. Hrubý domácí produkt je posouzen i v mezinárodním srovnání. Další kapitola rozebírá příjmy a výdaje státního rozpočtu, posuzuje celkové saldo státního rozpočtu. V další části je zachycen vývoj zadluženosti. Je určen charakter fiskální politiky. Závěrečná kapitola shrnuje predikce možného budoucího vývoje fiskální politiky a ekonomiky. Na závěr jsou zhodnoceny výsledky.

Summary

This theses deals with fiscal policy and development of economy. The thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part explains the concept of economic policy, its objectives and instruments. The next chapter is focused on explaining of the fiscal policy. It describes the objectives that the fiscal policy wants to achieve and which instruments are used. The following chapters deal with the budget system and the state budget. There are described revenues, expenditures and balance of the state budget,

the state debt and the public debt. Expansionary and contractionary fiscal policy, IS-LM model and Mundell – Fleming's model are analyzed. The theoretical part is completed with a chapter about the economic cycle. The practical part evaluates the macroeconomic indicators of the Czech Republic. These indicators are gross domestic product, inflation, unemployment and balance of payments. The gross domestic product is evaluated in international comparison. The next chapter analyzes the revenues and the expenditures of the state budget, it analyzes the balance of the state budget. The next part describes the development of debt. Type of fiscal policy is determined. The final chapter summarizes the predictions of potential future development of fiscal policy and the economy. In conclusion, the results are evaluated.

Klíčová slova: fiskální politika, státní rozpočet, příjmy státního rozpočtu, výdaje státního rozpočtu, agregátní poptávka, makroekonomické ukazatele

Keywords: fiscal policy, state budget, revenues of state budget, expenditures of state budget, aggregate demand, macroeconomics indicators

Obsah

1	Úvod	10
2	Cíl práce a metodika	12
2.1	Cíl práce	12
2.2	Metodika	12
	Teoretická část	14
3	Hospodářská politika	14
3.1	Nositelé hospodářské politiky	15
3.2	Cíle hospodářské politiky	15
3.3	Nástroje hospodářské politiky	16
4	Fiskální politika	17
4.1	Cíle fiskální politiky	18
4.2	Nástroje fiskální politiky	19
	4.2.1 Automatické stabilizátory	19
	4.2.2 Diskrétní opatření	20
4.3	Rozpočtová soustava	20
4.4	Státní rozpočet	21
	4.4.1 Příjmy státního rozpočtu	22
	4.4.2 Výdaje státního rozpočtu	25
	4.4.3 Saldo státního rozpočtu	26
	4.4.4 Státní dluh a veřejný dluh	28
4.5	Expanzivní a restriktivní fiskální politika	29
	4.5.1 Expanzivní fiskální politika	29
	4.5.2 Restriktivní fiskální politika	32
4.6	Fiskální politika v modelu IS-LM	33
4.7	Mundell–Flemingův model	35

5	Hospodářské cykly	37
5.1	Fáze hospodářského cyklu	37
5.2	Rozdělení hospodářských cyklů dle příčiny	38
5.2.1	Monetární cykly	38
5.2.2	Reálné cykly	39
	Analytická část.....	40
6	Vývoj ekonomiky a vývoj fiskální politiky.....	40
6.1	Vývoj makroekonomických ukazatelů ČR	40
6.1.1	Hrubý domácí produkt	40
6.1.2	Inflace	46
6.1.3	Nezaměstnanost	49
6.1.4	Platební bilance.....	52
6.2	Analýza vývoje státního rozpočtu.....	54
6.2.1	Zhodnocení salda státního rozpočtu	54
6.2.2	Srovnání plánovaných státních rozpočtů se skutečnými výsledky.....	57
6.2.3	Vývoj a struktura příjmů státního rozpočtu	59
6.2.4	Vývoj a struktura výdajů státního rozpočtu.....	65
6.3	Zadlužení České republiky.....	70
6.4	Charakter fiskální politiky.....	74
6.5	Perspektivy vývoje fiskální politiky a vývoje ekonomiky ČR.....	75
7	Výsledky a diskuze.....	79
8	Závěr.....	82
9	Seznam použitých zdrojů	84
10	Seznam obrázků, tabulek, grafů a příloh	90
11	Přílohy	93

1 Úvod

Vzhledem k tomu, že trh nedokáže efektivně řešit všechny problémy, které nastanou, jsou potřebné zásahy státu do ekonomiky. Stát má možnost využívat řadu nástrojů, prostřednictvím nichž může dané problémy řešit, nebo alespoň napomoci jejich vývoji. Ekonomové neustále vedou spory ohledně státních zásahů. Jedni se přiklánějí k nastavení dlouhodobě platných pravidel, a druzí upřednostňují aktivní působení vlády při vzniku určité disproporce ve vývoji ekonomiky. Státní orgány proto stanovují dlouhodobé či krátkodobé cíle, aby bylo možné tyto odchylky mezi požadovaným a skutečným stavem identifikovat.

Na základě zákona č. 218/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů, v platném znění, je vypracováván střednědobý výhled, který obsahuje nejen předpokládané příjmy a výdaje státního rozpočtu, ale v případě deficitu i jeho řešení. Jeho součástí je také směr, jakým se bude fiskální politika ubírat. V současné době, kdy je Česká republika jedním z členských států Evropské unie (EU), jsou některá rozhodnutí vázána na legislativu EU, která byla implementována do právního řádu ČR.

Tato práce se zabývá zejména fiskální politikou, jejíž nositelé využívají ve velké míře státního rozpočtu. Státní orgány musí uvážlivě pracovat s oběma stranami rozpočtu, neboť nadměrné vydávání státních financí do ekonomiky, které není kryto dostatečnými příjmy, vytváří schodek. Schodek bude jednou z příčin zadlužování státu, které by mohlo mít negativní dopady na vývoj ekonomiky. Stát má v rukou prostřednictvím fiskální politiky mocný nástroj, kterým může částečně chod ekonomiky ovlivňovat. Je zřejmé, že stát působí na vývoj hospodářství i prostřednictvím příjmů státního rozpočtu. Jestliže k naplnění rozpočtu zvolí nadměrné daňové zatížení obyvatelstva, budou se tito lidé snažit vysokému zatížení vyhnout, ať už legální či nelegální cestou. Ubude podnikatelských subjektů a aktivně pracujícího obyvatelstva, a zvýší se nelegální obchody a podnikání. Tyto kroky by vedly ke snížení výkonnosti ekonomiky, což je v rozporu s cílem ekonomického růstu.

V poslední době stát provedl významné změny v oblasti výběru daní a o dalších úpravách této problematiky uvažuje. Příkladem je zavedení třetí sazby daně z přidané hodnoty, která se zavedla od 1. 1. 2015 u některých léků, knih, dětské výživy a dalších

druhů zboží, a jejíž sazba činní 10 %. Je vhodné posoudit, zda časté změny přispívají ke stabilizaci ekonomiky, nebo ji spíše narušují. Z uvedených úvah vyplývá, že provádění fiskální politiky není jen černobílé, protože teoreticky známé mechanismy jsou ovlivněny konkrétní situací v zemi, ať už se jedná o sociální poměry, úroveň zaměstnanosti, klimatické podmínky daného státu, či mimořádné události, kterými mohou být povodně, či politické nepokoje.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem této diplomové práce je posoudit fiskální politiku České republiky s důrazem na dopady na ekonomiku. Vývoj ekonomiky je hodnocen pomocí hlavních makroekonomických ukazatelů, které svým působením fiskální politika ovlivňuje.

První část práce je zaměřena na vysvětlení teoretických východisek daného tématu. Nejprve je popsáno, čím se zabývá hospodářská politika státu, a kdo je jí pověřen. Podrobněji je vymezen pojem fiskální politika, a také hlavní cíle a nástroje, pomocí nichž je možné těchto cílů dosáhnout. V dalších částech kapitoly je rozebrána příjmová a výdajová strana státního rozpočtu. Poté jsou definovány rozdíly mezi expanzivní a restriktivní fiskální politikou, a je vysvětlena účinnost politiky v modelu IS-LM. Vzhledem k tomu, že jedním z cílů fiskální politiky je snížit výkyvy hospodářského cyklu, práce také nastiňuje tuto problematiku hospodářských cyklů.

Praktická část práce se zabývá konkrétní situací fiskální politiky v České republice. Cílem této části je zhodnotit ekonomickou situaci České republiky na základě posouzení makroekonomických ukazatelů. Těmito ukazateli jsou hrubý domácí produkt (HDP) vyjádřený ve stálých cenách, vývoj inflace a nezaměstnanosti, a také platební bilance v letech 2004-2013. Dalším cílem je hledat odpovědi na otázky, jakým směrem se vyvíjí státní rozpočet (SR), proč k tomuto vývoji dochází. V rámci státního rozpočtu je posouzeno saldo, příjmy i výdaje. V neposlední řadě je zhodnocena zadluženost ČR. Dále je určen charakter fiskální politiky a na závěr jsou uvedeny perspektivy vývoje fiskální politiky a ekonomiky ČR. V rámci příslušných kapitol je posouzeno plnění kritéria veřejných financí, které spadá do oblasti působnosti fiskální politiky.

2.2 Metodika

Teoretická část práce je zpracována na základě důkladného prostudování odborné literatury. Je zpracována formou literární rešerše. Publikace, z nichž jsou čerpána teoretická východiska diplomové práce, se zabývají makroekonomií, či konkrétně fiskální politikou a veřejnými financemi v ČR. Jsou vyselektovány informace, které usnadňují následnou analýzu a konečné zhodnocení vlivu fiskální politiky na ekonomiku.

Ve druhé části práce, kde je proveden praktický rozbor fiskální politiky v prostředí České republiky, jsou v rámci jednotlivých kapitol shromážděna potřebná data za určité časové období. Toto období je zvoleno od roku 2004 do roku 2013, avšak v některých případech bylo nutné časové období změnit, neboť nebyla data k dispozici. Data jsou čerpána především z dostupných internetových zdrojů, jejichž soupis je proveden v Seznamu použitých zdrojů. V celé analytické části práce jsou data uspořádána do tabulek, a na jejich základě, jsou vytvořeny grafy, jež znázorňují průběh daného ukazatele v případech, že je grafické znázornění žádoucí.

V úvodu praktické části je provedeno zhodnocení vybraných makroekonomických ukazatelů popisujících vývoj ekonomiky ČR. Hlavními zdroji informací pro tyto kapitoly jsou Český statistický úřad (ČSÚ) a Česká národní banka (ČNB), která poskytuje databázi časových řad ARAD.

Následuje stěžejní kapitola, která analyzuje vývoj státního rozpočtu, srovnání výše státních příjmů a výdajů a vyhodnocení bilance státního rozpočtu. Také je popsána struktura příjmů a struktura výdajů SR. Údaje, popisující hospodaření státního rozpočtu v průběhu let, jsou uvedeny ve státních závěrečných účtech, které jsou dostupné na webových stránkách Ministerstva financí ČR (MFČR). Plánované hodnoty položek státních rozpočtů jsou čerpány z příslušných zákonů o státních rozpočtech.

Poté navazuje kapitola rozebírající průběh státního dluhu a veřejného dluhu, a také srovnání zadlužení ČR se zeměmi Evropské unie. Data pro mezinárodní srovnání zadluženosti jsou čerpána z databáze EUROSTATU v české verzi poskytované prostřednictvím Českého statistického úřadu. Zda je politika restriktivní nebo expanzivní je určeno na základě analýzy hodnoty fiskálního úsilí, kterou určuje MFČR v Makroekonomické predikci. Celou praktickou část završuje kapitola pojednávající o možném vývoji fiskální politiky a ekonomiky.

V diplomové práci jsou zejména aplikovány metody analýzy. Po analýzách je provedena metoda syntézy, která spojí jednotlivé části v celek. Pro srovnání změn ukazatelů mezi vybranými roky jsou určeny koeficienty růstu, absolutní difference, nebo bazický index vypočtený u hodnocení vývoje HDP.

Teoretická část

3 Hospodářská politika

Jednou z podstatných činností státu je ovlivňování chodu ekonomiky a plnění vytýčených cílů. K tomuto úkolu stát používá řadu prostředků, jimiž na vývoj ekonomiky působí. Cíle i způsoby ovlivnění ekonomiky jsou součástí hospodářské politiky. Otázkou však zůstává, jaké nástroje má stát používat, a také jak časté by jeho zásahy do ekonomiky měly být. Tržní hospodářství způsobuje řadu nedokonalostí, se kterými se trh sám nedokáže vypořádat. Proto jsou nutné intervence státu. Stát u každého svého rozhodnutí musí brát v úvahu důsledky, které z něj vyplývají. Názory na zásahy státu do ekonomiky, jež působí na soukromé subjekty na trhu, se v průběhu historie mění. Některé ekonomické směry odmítaly potřeby státního vlivu v hospodářství, jiné upřednostňovaly fiskální, nebo monetární politiku v různých mírách.

Státní zásahy do hospodářství existují již dlouhou dobu. Zpočátku hlava státu potřebovala finanční prostředky zejména na vedení válek. Stát reguloval chování lidí v hospodářském životě prostřednictvím právních norem a nařízení. Dále bylo státu zapotřebí při budování veřejných statků, např. infrastruktury, kterou soukromé subjekty neměly zájem financovat. Přesto však jeho funkce byly zpočátku omezené, neboť byla uznávána klasická ekonomie. Klasická ekonomie považovala zásahy státu za nežádoucí. Až ve 30. letech 20. století, kdy nastala Velká hospodářská krize v USA, která nepříznivě ovlivnila i další světové ekonomiky, byly státní intervence posíleny. Nutnost státní regulace podrobněji popsal J. M. Keynes, který navrhl podpořit agregátní poptávku. Jeho teorie byla platná po několik následujících desetiletí. Avšak postupně se upouštělo i od keynesovského přístupu jako jediného možného, a byly rozvinuty nové teorie založené na upravené verzi neoklasického přístupu. [1, s. 324-326]

Hospodářská politika je tedy souhrn cílů, kterých chce stát dosáhnout, a také nástrojů a dalších rozhodnutí, pomocí kterých stát těchto cílů dosahuje. [2, s. 38]

Slaný [3, s. 87-88] uvádí, že hospodářskou politiku lze chápat v teoretické a praktické rovině. Teoretická hospodářská politika může být vodítkem, jak je možné řešit vzniklé situace prostřednictvím nástrojů, které má stát k dispozici. Analyzuje dopady

vládních rozhodnutí a poskytuje užitečné informace pro praxi. Je podpůrnou oblastí praktické hospodářské politiky. V praxi jsou navíc brány v úvahu současné politické poměry, sociální vývoj a celková situace v mezinárodním měřítku. Z uvedeného proto vyplývá, že je důležité vycházet z teoretických poznatků a doplnit je o dění ve společnosti. Není možné jen bezmyšlenkovitě aplikovat východiska, která byla použita v minulosti, ve zcela jiném prostředí, které se vyznačuje specifickými potřebami.

3.1 Nositelé hospodářské politiky

Subjekty, které mají vliv na hospodářskou politiku lze rozčlenit do tří skupin. Jsou to státní instituce, mezi něž patří vláda a parlament, dále ministerstva, zájmové skupiny (lobbismus) a další. Další skupinou jsou mezinárodní organizace, které vznikly na základě dohod, a nadnárodní orgány, vykonávající vlastní politiku. [2, s. 38]

3.2 Cíle hospodářské politiky

To, v jaké hospodářské situaci se stát nachází, má vliv zejména na jeho obyvatele a jejich životní úroveň. Žádoucím stavem je rostoucí společenský blahobyt, který by měl převládat nad strádáním a neuspokojením potřeb lidí. Klíčovým cílem je odstranění negativních jevů, které způsobuje tržní ekonomika. Negativními jevy jsou zde míněny nezaměstnanost, příliš rychlé tempo zvyšování cenové hladiny, nebo cyklický vývoj hospodářství, kdy dochází k výkyvům reálného produktu pod nebo nad hodnotu potenciálního produktu. Stát se především snaží o efektivní alokaci výrobních zdrojů, rozděluje důchody ve společnosti, tím podporuje domácnosti, kterým poklesla životní úroveň např. při ztrátě zaměstnání nebo nemoci, a tím stimuluje úroveň spotřeby na trhu. Stát má za úkol plnit několik různých cílů. Není možné, aby bylo dosaženo všech cílů současně, protože zlepšením jednoho z cílů by mohlo dojít k prohloubení problémů s dosažením jiného cíle. Z toho důvodu je třeba přijímat pouze taková opatření, která budou pro dosažení daných cílů optimální, neboť špatnou volbou nástrojů by mohlo dojít ke zhoršení celkové situace. Je vhodné určit, který cíl je v dané době důležitější v komparaci s ostatními, aby se zlepšila životní úroveň obyvatelstva. Je tedy žádoucí působit na všechny cíle dohromady, aby se ekonomika vyvíjela optimálně.

V rámci tématu diplomové práce jsou ale stěžejními cíli ty, které mají za úkol stabilizaci ekonomiky.

- **Růst úrovně výstupu ekonomiky** – ekonomika musí zajišťovat dostatečné množství statků a služeb, celkový výstup ekonomiky je nejčastěji měřen pomocí hrubého domácího produktu (HDP). Cílem je, aby reálné HDP vykazovalo stabilně rostoucí tendence. Reálný HDP je vyjádřen ve stálých cenách, aby bylo možné ho používat pro sledování v čase. [4, s. 408-409]
- **Vysoká úroveň zaměstnanosti** – určitá úroveň nezaměstnanosti je na trhu vždy, pokud lidé např. skončili v jednom zaměstnání a hledají nové. Proto se vláda snaží udržet nezaměstnanost na její přirozené míře. [5, s. 71-72]
- **Stabilní cenová hladina** – příliš velké změny cenové hladiny, ať už zvyšování, nebo snižování, jsou pro ekonomiku nežádoucí, proto stát usiluje o to, aby cenová hladina zůstala stabilní, případně aby se jen mírně zvyšovala. [4, s. 411-413]
- **Vnější rovnováha** – cílem je vyrovnaná platební bilance, pomocí níž se sledují toky zboží a služeb, ale i finanční toky, mezi tuzemskem a zahraničím. Sestavuje se většinou za období jednoho roku. Druhou částí je udržování stability měnového kurzu, ve kterém se směňuje jedna měna za druhou. [5, s. 80-85]

3.3 Nástroje hospodářské politiky

Pomocí nástrojů hospodářské politiky vláda dosahuje vytyčených cílů, a vývoj hospodářství tak postupuje žádoucím směrem. Nejčastěji používanými nástroji jsou monetární politika, fiskální politika, důchodová politika a vnější hospodářská politika, upravující vztahy domácí ekonomiky se zahraničím. [6, s. 90-91]

- Monetární politiku vykonává centrální banka, v ČR je to Česká národní banka. Její činnost je zaměřena na ovlivňování množství peněz v ekonomice, jejich výše působí na úrokové míry, a tím na investice a HDP. Jednou z dalších aktivit je cílování inflace. ČNB udržuje inflaci na hladině 2% s tím, že se může pohybovat o 1 procentní bod nad i pod tuto hladinu. Určuje povinné minimální rezervy obchodním bankám, a současně reguluje jejich činnost. Také má vliv na měnové kurzy.
- Fiskální politika využívá příjmy státního rozpočtu, které získává formou daní a poplatků od domácností a firem, aby mohla uspokojit své výdaje např. na financování veřejných statků, investovat do zdravotnictví, nebo školství apod.

- Činitelé hospodářské politiky mohou v rámci důchodové politiky regulovat výše mezd. Příkladem je minimální mzda, jejíž výše v roce 2014 je stanovena na 8 500 Kč. Do regulace spadají i ceny některých statků a služeb.
- Vnější hospodářská politika usiluje o rovnováhu domácích a zahraničních vztahů. Může omezit dovoz nežádoucích statků do země nastavením cel, množstevních kvót, nebo přísnými hygienickými normami. Dále působí na měnové kurzy.

Je možné se setkat s jiným pohledem, kdy nástroje jsou považovány za ekonomické veličiny (např. sazba daní), jejichž změnou je možné docílit vytyčených výsledků. Nástroje jsou děleny odlišně než podle Rasmichové a kol. Podle různých hledisek jsou určeny nástroje makroekonomické a mikroekonomické, fiskální a měnové, nebo systémové, jako jsou právní normy, a běžné nástroje, kterými mohou být úrokové sazby. [3, s. 99-100]

4 Fiskální politika

„Fiskální (rozpočtová) politika je nástrojem hospodářské politiky v „rukou“ vlády.“ [7, s. 105]

V rámci fiskální politiky stát usiluje o makroekonomickou stabilitu. Především o udržení stabilní cenové hladiny, dostatečnou úroveň zaměstnanosti a stabilní růst ekonomiky. K působení na ekonomiku využívá příjmovou i výdajovou část veřejných rozpočtů. [8, s. 218]

Také je možné setkat se s přístupem, kde jsou výrazy oddělovány. Rozpočtová politika je spojována se získáváním prostředků plynoucích do rozpočtů, prováděním výdajů, či kontrolou, jak je s rozpočty nakládáno. Fiskální politika pak prostřednictvím veřejných rozpočtů umožňuje ovlivňování makroekonomických ukazatelů. [9, s. 186]

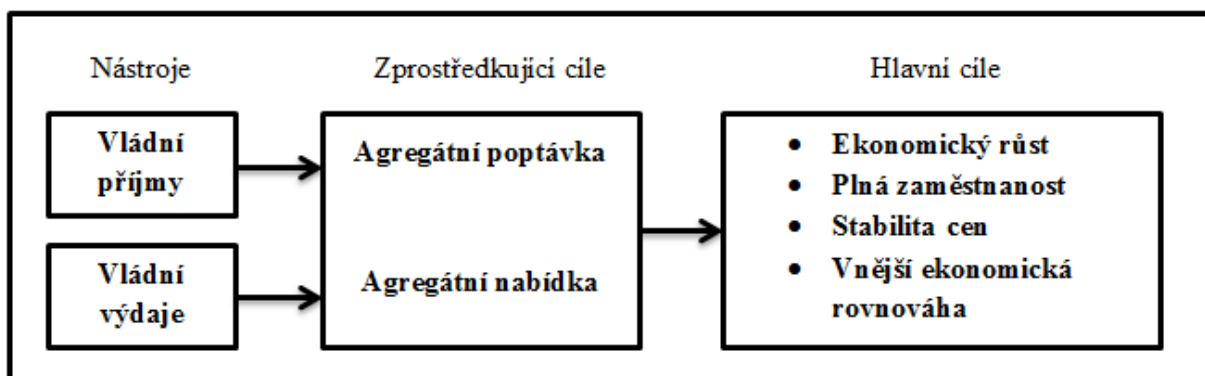
Z uvedených definic fiskální politiky lze konstatovat, že se autoři různí v pohledu, zda je možné brát fiskální a rozpočtovou politiku za synonyma, nebo je vhodné je rozlišovat. V této diplomové práci budou pojmy považovány za shodné. Od odlišné charakteristiky daných pojmů bude práce abstrahovat. Fiskální politika využívá vládní výdaje na statky a služby (např. investice do veřejných komunikací, do školství, na obranu státu apod.), a svým občanům poskytuje transfery, kterými přerozděluje důchody k těm, kteří je potřebují. Vládní výdaje na statky a služby jsou součástí HDP při výpočtu

výdajovou metodou, proto zvyšují hodnotu reálného produktu. Jejich výše působí na agregátní poptávku. Největšími vládními příjmy jsou daně, které zmenšují disponibilní důchod ekonomických subjektů (př. daň z příjmů). Daně také zvyšují ceny statků a služeb. Vhodným nastavením daní lze podpořit žádoucí oblasti ekonomiky.

4.1 Cíle fiskální politiky

Za hlavní cíle fiskální politiky Brčák a kol. [7, s. 105] považují udržení stabilní cenové hladiny, vysokou úroveň zaměstnanosti, regulaci výkyvů ekonomiky, kdy se reálný produkt odchyluje od svého trendu (potenciálního produktu), způsobených střídáním hospodářských cyklů, a v neposlední řadě růst ekonomiky. Výčet těchto cílů se s názorem Rusmichové a kol. [6, s. 110-113] shoduje pouze ve dvou. V jejím pojetí jsou hlavními cíli míněny vysoká zaměstnanost a cenová stabilita. Navíc tvrdí, že původním východiskem rozpočtové politiky bylo ovlivnění agregátní poptávky a nabídky, jejichž prostřednictvím se dosahovalo uvedených cílů konečných. Obdobně jako Rusmichová a kol. nahlíží na charakteristiku cílů i Jurečka [1, s. 189-190], který také agregátní poptávku a agregátní nabídku považuje za zprostředkující cíle. Jeho konečné cíle jsou v porovnání s ostatními autory rozšířeny o rovnováhu ekonomiky se zahraničím, a shodují se v zaměstnanosti, stabilní cenové hladině a ekonomickém růstu. Jeho pojetí je znázorněno na obr. 1.

Obr. 1 Cíle a nástroje fiskální politiky

Zdroj: Vlastní zpracování [1, s. 190]

Při celkovém pohledu na výše uvedené charakteristiky cílů, se zejména jedná o stabilizaci hospodářství jako celku, aby bylo zamezeno nepřiměřeným výkyvům. A také byl zajištěn růst ekonomiky. V období recese je třeba ekonomice pomoci, zvýšit spotřebu, podpořit rozvoj lidí, aby se dokázali lépe uplatnit na trhu práce, a zároveň tak stát

nepřicházel o příjmy z daní a nedocházelo k jeho nadměrnému zadlužování. V období růstu by měl stát ekonomiku spíše regulovat. Bude přehlednější přenechat možné způsoby dosažení cílů obsahem kapitoly nástrojů fiskální politiky, které mohou působit právě na agregátní poptávku a agregátní nabídku. Aspekty vlivu posunů křivek agregátní poptávky a agregátní nabídky na makroekonomické veličiny budou vysvětleny na expanzivní a restriktivní politice vlády. Změnami agregátní nabídky a poptávky se formuje rovnováha na trhu. Výsledkem těchto přizpůsobovacích procesů jsou změny v makroekonomických ukazatelích popisujících vývoj ekonomické reality.

4.2 Nástroje fiskální politiky

Fiskální politika disponuje dvěma ústředními prostředky, jimiž působí na makroekonomické ukazatele a na celkový stav hospodářství. Jejich odlišnost spočívá v tom, zda je k jejich zavedení třeba jednorázové rozhodnutí příslušného orgánu, nebo jsou v hospodářství zavedeny po delší časový horizont a působí automaticky.

4.2.1 Automatické stabilizátory

Po své implementaci automaticky přispívají ke stabilizaci ekonomiky, regulují výkyvy hospodářského cyklu. Jejich snahou je udržení minimálních fluktuací skutečného produktu od produktu potenciálního. Nejsou třeba další rozhodnutí státu, neboť po svém zavedení působí dlouhodobě. Patří sem např. progresivní daňová sazba, podpory v nezaměstnanosti a povinné platby plynoucí ze státního rozpočtu (mandatorní výdaje). Podpory v nezaměstnanosti při propadu ekonomiky a následném růstu nezaměstnanosti poskytují subjektům na trhu finanční prostředky, kterými se udržuje agregátní poptávka na požadované úrovni, a tím je pozitivně stimulován růst produktu. Opačně působí v období konjunktury, kdy jejich působením dojde ke snížení agregátní poptávky a současně i produktu. Ekonomika je tak chráněna před přehřátím. Progresivní daň působí tak, že ve fázi konjunktury se zvyšuje (daň roste rychleji, než rostou reálné mzdy) a ve fázi kontrakce dochází k jejímu snížení (kdy daně klesají rychleji, než se snižují reálné mzdy). Z výše uvedených důvodů nedochází k nadměrnému kolísání produktu a zaměstnanosti, které by bez fungování automatických stabilizátorů bylo výraznější.

4.2.2 Diskrétní opatření

V případě aplikace diskrétních (záměrných) opatření jsou uplatňovány jednorázové zásahy vládních orgánů, kdy dochází ke změnám v sazbách daní, nebo zavedení nové daně. Případně k modifikacím položek vládních výdajů a jejich struktuře. Nevýhodou je časový nesoulad mezi potřebou zásahu a jejím schválením, od kterého se odvíjí jeho zavedení. Jestliže má vláda v úmyslu upravit výběr daní, pak zpravidla novelizuje zákon. Záměrná opatření vlády mají účinky na agregátní poptávku a agregátní nabídku, jejichž prostřednictvím dochází k ovlivnění HDP. Dále pak působí na cenovou hladinu a výši zaměstnanosti.

Monetaristé přikládají větší váhu trhu, který podle jejich názoru dokáže rychle reagovat na změny, protože ceny na trhu jsou pružné. Pokud má stát zasahovat do ekonomiky, pak by k tomu měl využít automatické stabilizátory. Staví se negativně k jednorázovým opatřením státu, ty způsobují nestabilní ekonomické prostředí, protože zasahují do rozhodování ekonomických subjektů. Jedinou situací, kdy by stabilizační politika byla možná, je v případě, kdy by stát byl schopen prognózovat vývoj ekonomiky. Avšak upozorňují, že současné prognózy nemají dostatečnou úroveň. Keynesiánci mají odlišný přístup. Říkají, že ceny na trhu nereagují dostatečně elasticky na změny, a proto trh bez pomoci státu nedokáže rychle odstranit poruchy. Stát diskrétním opatřením může lépe řešit problémy, které na trhu nastanou. Proto považují opatření za účinná. [2, s. 216-218] [5, s. 140-141]

4.3 Rozpočtová soustava

Rozpočtová soustava je tvořena soustavou veřejných rozpočtů, vzájemnými vazbami mezi těmito rozpočty, a také institucemi, které zajišťují získávání a rozdělování peněžních prostředků soustavy. Mezi instituce jsou řazeny např. Ministerstvo financí, finanční úřady, nebo správa sociálního zabezpečení. Součástí rozpočtové soustavy jsou také mimorozpočtové fondy, které jsou určeny na konkrétní účel. Jednotlivé fondy jsou upraveny samostatnými zákony.

Do soustavy veřejných rozpočtů patří nadnárodní rozpočet, v případě České republiky se jedná o rozpočet Evropské unie, nejpodstatnější částí je státní rozpočet, rozpočty územní samosprávy, kterými se rozumí rozpočty jednotlivých obcí a krajů, a

v neposlední řadě rozpočty veřejných podniků a vládních neziskových organizací. V ČR jsou do této skupiny zařazeny např. rozpočty škol, protože školy jsou převážně příspěvkovými organizacemi. [10, s. 98]

V ČR je celkem 7 státních mimorozpočtových fondů. Jsou to např. Fond dopravní infrastruktury, Zemědělský intervenční fond, Fond kultury, nebo Fond životního prostředí. Součástí veřejných rozpočtů je i Národní fond, v němž jsou soustředěny prostředky od Evropské unie směřující na určité projekty. [11, s. 47]

4.4 Státní rozpočet

Stát uskutečňuje ze státního rozpočtu různé druhy výdajů. Jsou to výdaje směřující do školství, zdravotnictví, na zajištění fungující státní správy včetně platů státních zaměstnanců, či investice do větších projektů. Některé státní výdaje vyplývají ze smluv a závazných právních norem. Většina výdajů je financována příjmy státního rozpočtu, kterými jsou především daně od jednotlivých ekonomických subjektů působících ve státě, ale také poplatky. Státní rozpočet představuje bilanci těchto příjmů a výdajů za určité období (1 rok), je navržen Ministerstvem financí a musí být schválen formou zákona Poslaneckou sněmovnou ČR. Státní rozpočet je pouze plánem, protože v průběhu roku mohou nastat nenadálé situace, kdy dojde ke zvýšení výdajů. Z toho důvodu je sestavován státní závěrečný účet, v němž jsou zaznamenány skutečné pohyby finančních prostředků státu.

„Státním rozpočtem se dále rozumí centralizovaný peněžní fond, fond peněžních prostředků soustředěných do působnosti státu na principu nenávratnosti a neekvivalentního způsobu rozdělování.“ [11, s. 48]

Funkce státního rozpočtu

Státnímu rozpočtu jsou připisovány tři základní funkce. Je to funkce alokační, přerozdělovací a stabilizační.

- **Alokační funkce** – je třeba učinit rozhodnutí, do jakých oblastí ekonomiky budou směřovat státní finance, aby byl podpořen rozvoj požadované oblasti.
- **Přerozdělovací funkce** – v rámci státu existují mezi ekonomickými subjekty rozdíly v jejich příjmech, které jsou alespoň částečně prostřednictvím státního rozpočtu

eliminovány. Stát poskytuje sociální dávky a podpory domácnostem, a pomoc firmám formou dotací.

- **Stabilizační funkce** – využitím nástrojů fiskální politiky je možné působit na některé makroekonomické ukazatele, kterými jsou nezaměstnanost, nebo výše výstupu ekonomiky. [2, s. 215]

Nahodil a kol. [11, s. 48] rozšiřuje funkce o další tři, které jsou se státním rozpočtem spojeny. Jedná se o funkci regulační, kdy stát usměrňuje např. ceny v soukromém sektoru. Funkci kontrolní související s kontrolou obou stran státního rozpočtu v zájmu společnosti a politickou funkci, v jejímž případě politické strany upřednostňují jiné zájmy, a proto přidělují odlišné sumy peněz na různé činnosti podle svých preferencí.

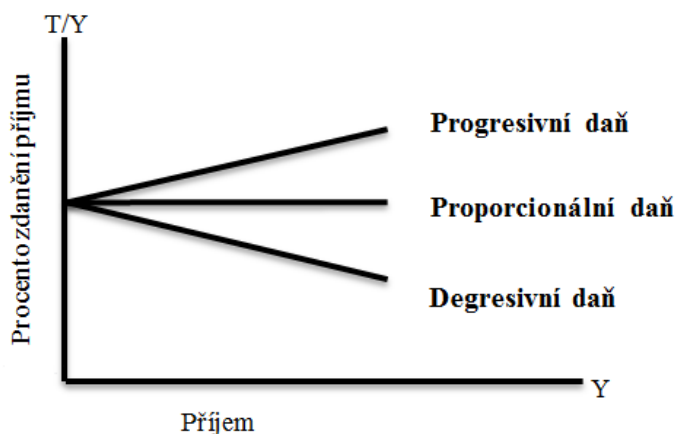
4.4.1 Příjmy státního rozpočtu

Již v úvodu této kapitoly bylo řečeno, že nejvýznamnějším příjmem státního rozpočtu jsou **daně**. Daně musí každý občan státu povinně odvádět do veřejných rozpočtů. Velká část daní plyne přímo do státního rozpočtu, avšak některé daně, nebo jejich části jsou příjmem jiných rozpočtů (rozpočet obcí apod.). V našich podmínkách jsou uplatňovány daně přímé a nepřímé. Mezi přímé daně patří daně z příjmů (fyzických osob (FO) i právnických osob (PO)), nebo daně související s majetkem poplatníků, kterou je daň z nemovitých věcí, jejíž název plyne z úpravy daňových zákonů platných od 1.1.2014. Přímé daně jsou vybírány finančními úřady na základě podání daňového přiznání. Nepřímé daně jsou placeny v cenách zboží a služeb. Způsobují zvýšení ceny statků. Plátcem daně je osoba odlišná od osoby, jejíž důchod je zatížen daní. Jsou to zejména daň z přidané hodnoty (DPH) a spotřební daně, které se promítají do cen alkoholu a jiného zboží, jehož spotřebu chce stát regulovat. Výběr spotřebních daní má v kompetenci Celní úřad, stejně tak jako správu tzv. ekologických daní.

Daně lze dělit na progresivní, proporcionální (lineární) nebo regresivní. Progresivní daň znamená, že s růstem příjmu roste i daňová sazba, která tento důchod zatěžuje. Lidé s vyššími příjmy tedy odvádějí na daních vyšší podíl ze svých příjmů, než lidé chudší, neboť daň roste rychleji než základ daně. Lineární daň je koncipována tak, že daňová sazba je shodná pro jakoukoli výši příjmů. Regresivní daň má větší dopady na ekonomické

subjekty s nižšími příjmy, neboť s růstem příjmu se daňová sazba snižuje. Situace je zobrazena na následujícím obrázku č. 2. [4, s. 329]

Obr. 2 Progresivní, proporcionální a degresivní daně

Zdroj: Vlastní zpracování [4, s. 329]

Jelikož je v posledních letech často diskutována problematika vysokých vládních výdajů, které je třeba hradit, vyvstává otázka, zda by jako řešení měla být posílena příjmová strana státního rozpočtu, především daně. Daně odčerpávají část příjmů domácností i firem. Proto nebude část příjmu odvedená na daních využita na nákup soukromých statků. To způsobí snížení agregátní poptávky. Důsledky tohoto procesu budou rozebrány u restriktivní politiky. Dalším z úskalí zvýšení daní může být pokles hospodářského růstu.

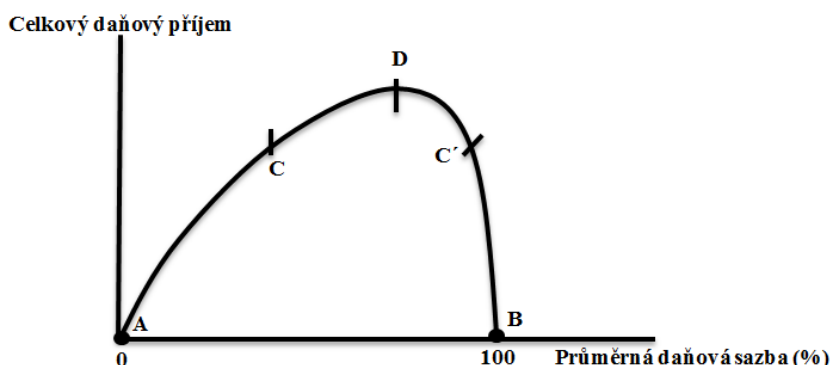
Problematicke zvýšení daní a následnému poklesu hospodářského růstu věnuje pozornost ve své publikaci Holman [12, s. 390-394]. Ten říká, že při vysokých daňových sazbách není dostatečná motivace na straně nabídky. Dochází ke snížení investic. Lidé méně podnikají, pracovníci vynakládají menší úsilí na práci, a tím je hospodářský růst zpomalen. Zvýšení daní dále vede ke vzniku šedé ekonomiky a podněcuje k daňovým únikům. Odborníci argumentují, že zvyšování daní je uplatňováno kvůli vzrůstajícím potřebám společnosti v oblasti veřejných statků. Další daňové úniky mohou být zapříčiněny progresivní sazbou daně. Lidé jsou opět demotivováni, aby usilovali o vyšší příjmy, investovali nebo podnikali. Výnosy státu z daní mohou v konečném důsledku klesnout. Vztahem mezi vyšší daňové sazbou a výnosem daní se zabývá tzv. Lafferova křivka.

Lafferova křivka

Spadá pod ekonomii strany nabídky, jejímž cílem je podpora agregátní nabídky. Vznikla jako reakce na keynesiánsky orientovanou politiku, která upřednostňovala zásahy státu do ekonomiky, a především stimulaci agregátní poptávky.

Podstata Lafferovy křivky spočívá v tom, že existují dva body (dvě úrovně daňových sazeb), při kterých stát nedosahuje žádných příjmů. Je to bod A, vyjadřující nulovou daňovou sazbou, proto stát nemá žádný příjem. Pak bod B, kde zdanění dosahuje 100%, tedy veškeré příjmy jsou odvedeny státu, a proto je opět výnos z daní nulový, neboť lidé nemají potřebu pracovat. Obě tyto hranice zdanění jsou nežádoucí. Mezi nimi leží body, kdy stát určitých příjmů dosahuje (bod C). Avšak významné je určení bodu D, ve kterém jsou příjmy státu nejvyšší. Ovšem nikde není stanoveno, jak bod D určit. Jestliže se sazba daní nachází v bodě C', pak je to neefektivní, protože sazba přináší nižší výnos, než na úrovni bodu D. [13, s. 174-175]

Obr. 3 Lafferova křivka

Zdroj: Vlastní zpracování [13, s. 174]

Daňové zatížení společnosti musí být nastaveno na únosnou míru. Stát nesmí daněmi nadměrně odčerpávat prostředky od ekonomických subjektů, protože snižuje jejich motivaci k podnikání a k práci, tím zpomaluje růst ekonomiky. Možností, jak kvantifikovat daňové zatížení, je použití ukazatele složené daňové kvóty, která udává podíl daní včetně plateb na sociální zabezpečení na HDP. V ČR se tento ukazatel pohybuje kolem 34%. Je zřejmé, že není vhodné řešit rostoucí veřejné výdaje neopodstatněným zvýšením daní.

Nositelé fiskální politiky by se měli spíše zaměřit na omezení veřejných výdajů, které rozpočet zatěžují.

Přehled hlavních příjmů státního rozpočtu:

- Daně – přímé, nepřímé.
- Poplatky ve státní správě.
- Pojistné na sociální zabezpečení (SZ) a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Stát tyto příjmy využívá k výplatě důchodů, k vytvoření nových pracovních míst apod.
- Cla.
- Příjmy z prodeje nebo pronájmu majetku patřícího státu.
- Přijaté splátky úvěrů včetně úroků.
- Přijaté dotace a další. [11, s. 50-51] [10, s. 153]

4.4.2 Výdaje státního rozpočtu

Do výdajů jsou řazeny výdaje na nákup statků a služeb do různých oblastí ekonomiky státu (státní správa, zdravotnictví, policie, soudnictví). Dále jsou domácnostem poskytovány transfery v podobě důchodů (starobních, invalidních, sirotčích a dalších), případně jiné sociální dávky, příspěvky v nezaměstnanosti. Za poskytnuté transfery stát nezískává žádný ekvivalent jako v případě nákupu určitých statků. Stát také vyplácí transfery podnikům za účelem podpory některé oblasti hospodářství. Typickým příkladem je oblast zemědělství, kde jsou subvence státu běžné. A v neposlední řadě je povinností státu úhrada platů státních zaměstnanců.

Přehled hlavních výdajů státního rozpočtu:

- Výdaje na nákup statků a služeb, nebo investice do zdravotnictví, do systému vzdělávání, na stavbu silnic a dálnic, provoz organizačních složek státu aj.
- Transfery domácnostem (sociální dávky, podpory nezaměstnaným, důchodové pojištění).
- Subvence podnikům do oblastí ekonomiky, které je třeba podpořit.
- Platy státních zaměstnanců.
- Transfery rozpočtům na municipální úrovni.
- Platby v důsledku vstupu do Evropské unie.

- Platby úroků plynoucí z veřejného dluhu a další. [7, s. 104] [10, s. 155-161]

Příjmy a výdaje státního rozpočtu lze dělit podle více hledisek. Rozšířené je členění na běžné a kapitálové příjmy a výdaje, které uvádí Peková [10, s. 153]. Za běžné transakce státního rozpočtu jsou považovány ty, které nemají investiční charakter. Do takových příjmů jsou řazeny např. daně, příspěvky na sociální zabezpečení a státní politiku zaměstnanosti, nebo poplatky ve státní správě. Do běžných výdajů patří starobní důchody, sociální dávky apod. Kapitálové finanční toky se týkají výdajů a příjmů z kapitálového majetku. Jsou to výnosy plynoucí z prodeje cenných papírů, nebo na druhé straně výdaje investiční povahy, ať už koupě hmotného majetku, nebo objemnější dotace obcím za účelem investic.

4.4.3 Saldo státního rozpočtu

U státního rozpočtu je každoročně sledováno saldo. Vychází z komparace příjmů a výdajů. Jestliže příjmy státního rozpočtu převyšují nad výdaji, je daný stav označen jako přebytek. V opačném případě, kdy převyšují výdaje nad příjmy, státní rozpočet vykazuje deficit. Hodnota příjmů a výdajů může být také shodná, to znamená, že rozpočet je vyrovnaný, avšak této situace je dosaženo zřídka. V posledních letech jsou zaznamenány problémy s deficitními rozpočty. Podle údajů ČSÚ první schodkový rozpočet v ČR byl v roce 1996 ve výši 1,6 mld Kč. Deficit rozpočtu je nutné uhradit. Jedním z řešení může být vydání státních dluhopisů. Z vydání dluhopisů plynou pro jejich majitele úroky. Úroky jsou jen dalším výdajem ze státního rozpočtu, čímž se propast mezi příjmy a výdaji dále prohlubuje.

Státní rozpočet byl v období socialismu vyrovnaný. Po rozdělení Československa dokonce ČR vykazovala přebytkový státní rozpočet, neboť již nepřesouvala finanční prostředky na Slovensko. Ve 2. polovině 90. let se však v ČR začaly objevovat schodkové rozpočty, které měly převážně cyklickou povahu. V roce 1997 byly zavedeny vládní balíčky, jejichž cílem bylo snížit vládní výdaje, aby nedošlo k velkému nárůstu rozpočtového deficitu. Toto opatření nebylo trvalejšího charakteru, a proto následně došlo ke zvýšení deficitu. [14, s. 94-97]

Cyklický a strukturální deficit

Podle toho, za jakých okolností vznikl schodek, jsou rozlišovány strukturální a cyklický deficit. Součet strukturální a cyklické části rozpočtu je roven skutečné bilanci rozpočtu. Při cyklických propadech reálného produktu a zaměstnanosti, ke kterým dochází, jestliže se ekonomika nachází ve fázi recese, vznikají **cyklické deficity**. Ty jsou spojeny s nastavením vestavěných stabilizátorů. Při zavedení progresivní daňové sazby v období recese dochází ke snížení příjmů státu plynoucích z daní. Zároveň roste potřeba společnosti, aby stát vynakládal vyšší výdaje. V dlouhodobém horizontu by však měl být rozpočet vyrovnán. U **strukturálního deficitu** je hlavním předpokladem, že ekonomika se nachází na úrovni potenciálního produktu. V tomto případě má primární úlohu při vzniku deficitu vláda, protože nesprávně využívá diskrétních opatření. [1, s. 208] [8, s. 232]

U cyklického deficitu se tedy předpokládá, že v období expanze bude vyrovnán cyklickým přebytkem. Na rozdíl od strukturálního deficitu, u kterého se jeho vyrovnání neočekává. Proto je mu také přikládán větší význam, z pohledu problémů, které vnáší do hospodářství. Je způsoben především nadměrnou expanzivní fiskální politikou.

Možnosti financování deficitního rozpočtu

Existují čtyři základní možnosti financování deficitu: omezení veřejných výdajů, zvýšení daní, stát si vezme půjčku, nebo budou emitovány centrální bankou nové peníze.

1. **Snížení výdajů vlády** – toto opatření může být v podobě snížení běžných výdajů vlády do některých oblastí hospodářství, nebo dojde ke snížení v rámci poskytování transferů. Snížení vládních výdajů se příliš nevyužívá, neboť o tomto kroku rozhodují jednotlivé politické strany. Politici se obávají, že snížením transferů by přišli o voliče, kteří těchto sociálních podpor využívají.
2. **Úvěr** - stát zpravidla nevyužívá úvěrů, tak jak jsou využívány domácnostmi, ale emituje státní dluhopisy. Má dvě možnosti, jak emisi realizovat. První z nich je financování domácími subjekty. Je zřejmé, že finanční prostředky odčerpané od domácností a firem nemohou být využity na soukromou spotřebu a investice. Tyto prostředky se přesunou ze soukromé sféry do státní. Vzhledem k tomu, že vlivem rozpočtových deficitů je posunuta křivka úspor doleva nahoru, dochází ke zvýšení úrokové míry. Zvýšení

úrokové míry způsobí snížení investic. Druhou možností je úvěr od zahraničních investorů.

3. **Zvýšení daní** – tímto opatřením si stát zajistí zvýšení příjmů rozpočtu, a část deficitu bude moci být uhrazena. Ovšem daňové sazby nemohou být nastaveny neúnosně vysoko. Daňové zatížení má vliv na agregátní poptávku i agregátní nabídku. Celý proces v konečném důsledku vede ke snížení rovnovážného produktu.
4. **Emise peněz** – jestliže centrální banka nakoupí státní obligace, pak dochází ke zvýšení peněz v oběhu bez dostatečného růstu produktu. Záporným jevem je inflace. Jedná se tzv. monetizaci dluhu. [9, s. 192-194]

Předchozí návrhy možného řešení deficitního rozpočtu se z velké části shodují s názorem Jurečky [1, s. 209-211]. Ten navíc přidává jednu možnost, která ve výše uvedeném textu není. Financování rozděluje na daňové a dluhové. U krytí schodku prostřednictvím daní poukazuje na problém časového zpoždění takového úpravy ve znění zákonů. Ve snížení vládních výdajů navozuje otázku zhoršení životní úrovně obyvatel. Jako nejčastěji využívaný způsob označuje odkup státních dluhopisů domácími subjekty, z velké části se jedná o banky. Státní dluhopisy jsou ve formě pokladničních poukázek, nebo dluhových cenných papírů se splatností do 10 let a nad 10 let. Dalším případem je úvěr ze zahraničí, jehož pozitivem je, že vlivem zvýšené poptávky státu po penězích neroste domácí úroková míra na trhu financí. Jako řešení, kterého by se vládní orgány měly vyvarovat, označuje monetizaci dluhu. V jedné možnosti krytí schodku se však liší od předchozího autora. Je to prodej aktiv ve vlastnictví státu, který se využívá v tranzitivních ekonomikách, i v ČR. Stát získává prostředky prostřednictvím privatizace státního majetku, a ty využívá pro své běžné potřeby v rámci fiskální politiky, což je považováno za nevhodné.

4.4.4 Státní dluh a veřejný dluh

Narůstající deficit státního rozpočtu zapříčiňuje vznik státního dluhu, jehož součástí jsou samotné splátky, tak i úroky z nich vyplývající. Státní dluh je souhrnem státních finančních pasiv, tj. závazky státu vzniklé z přijatých zahraničních půjček státu, z úvěrů a vydaných státních dluhopisů. Státní dluh je možné dělit na domácí a zahraniční dluh. Do veřejného dluhu je započten nejen státní dluh, ale i dluhy dalších veřejných rozpočtů např.

územně samosprávných celků, nebo zdravotních pojišťoven, a také dluhy mimorozpočtových fondů. [7, s. 175]

Ve spojitosti se zadlužováním země je diskutováno dilema, zda deficitní financování veřejných projektů má zatěžovat současné nebo budoucí generace. Je zřejmé, že jednoznačná odpověď se hledá velmi těžko, neboť současné generace nemohou sami realizovat investice, z nichž budou mít užitek i další generace. Nicméně budoucí generace by měly mít nárok o svých výdajích rozhodnout samostatně. S veřejným zadlužováním je spojeno jedno ze čtyř tzv. konvergenčních kritérií, která musí země splnit, aby mohla přijmout euro. Toto kritérium má dvě části. Jedním z požadavků je podíl veřejného dluhu k hodnotě HDP, který nesmí překročit 60 % a druhým je nepřesáhnutí 3 % deficitu veřejných financí k HDP.

Zahraničním dluhem se rozumí dluh vlády vůči zahraničí, který je tvořen půjčkami od mezinárodních institucí a již zmíněným odkupem státních dluhopisů zahraničními subjekty. A dále jsou do zahraničního dluhu řazeny dluhy firem, které mají úvěry od zahraničních bank. [1, s. 214]

4.5 Expanzivní a restriktivní fiskální politika

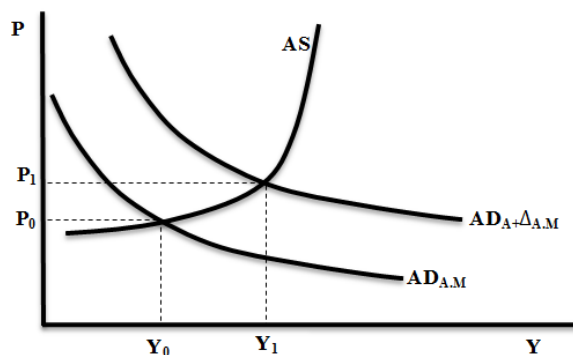
Na makroekonomické úrovni je možné provádět expanzivní a restriktivní fiskální politiku. Expanzivní fiskální politika má za úkol zvýšit agregátní poptávku. Opačného účinku se snaží dosáhnout restriktivní fiskální politika, jejímž cílem je snížení agregátní poptávky, nebo alespoň zpomalení jejího růstu.

4.5.1 Expanzivní fiskální politika

Brčák a Sekerka [2, s. 154-158] vysvětlují odlišné dopady rozpočtové politiky v krátkém a dlouhém období. Nejprve bude uvedeno krátké období. Jestliže se skutečný produkt nachází pod úrovní potenciálního produktu, z čehož vyplývá, že na trhu existuje nezaměstnanost a nevyužitá výrobní faktory, a stát se rozhodl pro expanzivní fiskální politiku, bude zvyšovat vládní výdaje na nákup statků a služeb, nebo snižovat daně. Za dané situace dojde ke zvýšení agregátní poptávky, v jejímž důsledku se zvýší reálný produkt (obr. 4). Se zvýšením reálného produktu se zároveň zvýšila zaměstnanost, neboť nevyužitá výrobní faktory již mohly být uplatněny. Dojde i ke zvýšení cenové hladiny, ale ta poroste méně než produkce. V případě, kdy bude skutečný produkt téměř shodný s

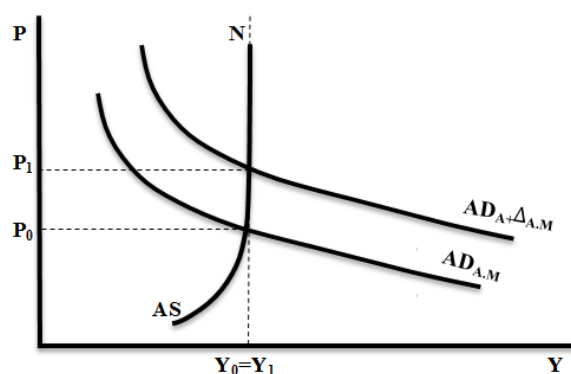
potenciálním produktem, při zvýšení vládních výdajů, případně snížení daní, povedou tato opatření spíše ke zvýšení cenové hladiny (obr. 5).

Obr. 4 Expanzivní politika při nedostatečném využití výrobních faktorů

Zdroj: Vlastní zpracování [2, s. 154]

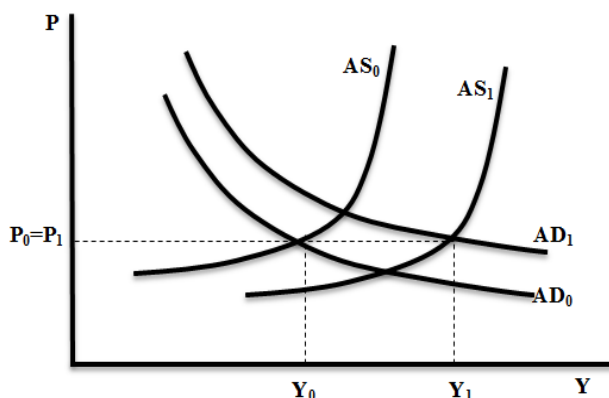
Obr. 5 Expanzivní politika při úplném využití výrobních faktorů

Zdroj: Vlastní zpracování [2, s. 155]

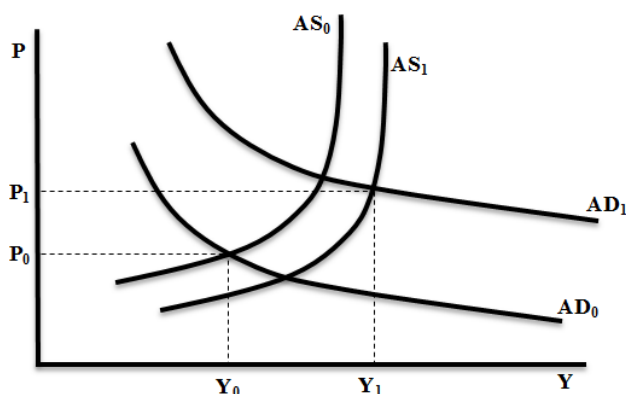
Snížení daní se ale může projevit nejen v růstu agregátní poptávky, ale může mít dopady i na agregátní nabídku. Pokud jsou plně využity výrobní faktory a vzroste agregátní poptávka a zároveň vzroste i agregátní nabídka, musí být růst agregátní nabídky vyšší než růst agregátní poptávky, neboť jen v tomto případě dojde k vyššímu růstu reálného produktu v porovnání s růstem cenové hladiny. Ke zvýšení agregátní nabídky dojde za podmínky, že lidé budou snížením daní pozitivně stimulováni a budou mít větší zájem o práci a podnikání. Daňová politika je tak úspěšná. V opačném případě, kdy poroste zejména cenová hladina, bude daňová politika neúspěšná, protože nedošlo k dostatečnému zvýšení agregátní nabídky, a tedy agregátní poptávka rostla více.

Obr. 6 Úspěšná daňová politika

Zdroj: Vlastní zpracování [2, s. 156]

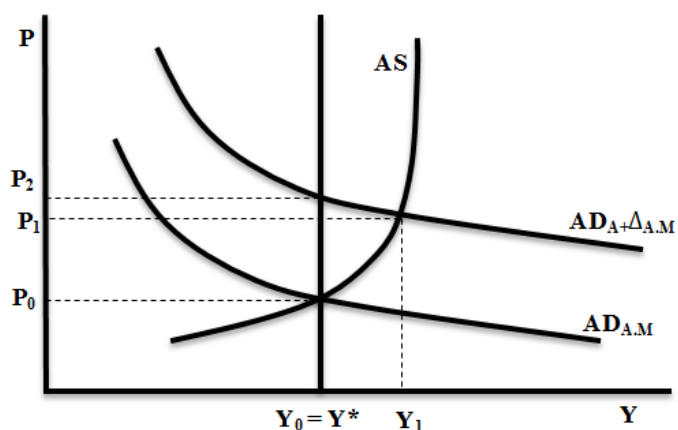
Obr. 7 Sporné výsledky daňové politiky

Zdroj: Vlastní zpracování [2, s. 156]

Bude vysvětleno dlouhé období. Při zvýšení výdajů státu dojde k posunu agregátní poptávky do bodu $[P_1, Y_1]$. Protože se zvýšil produkt, začne růst poptávka po penězích, a tím vzrostou úrokové míry. Při vyšších úrokových mírách ekonomické subjekty sníží své investice. Tento efekt je nazýván vytěšňovacím efektem, kdy vládní výdaje způsobují pokles soukromých investičních výdajů. Úplný efekt vytěsnění nastává, jestliže je zvýšení vládních výdajů shodné s poklesem investičních výdajů, a současně ostatní veličiny působící na agregátní poptávku jsou neměnné, pak se nemění ani reálný produkt (bod $[P_2, Y_0]$), který je zároveň bodem krátkodobé i dlouhodobé rovnováhy. Je proto zřejmé, že expanzivní fiskální politika v dlouhém období zvyšuje cenovou hladinu a úrokové míry, ale produkt zůstává stejný. Vládní výdaje trvale snižují soukromé investice. Při úplném efektu vytěsnění nedochází ke změně skutečného produktu ani zaměstnanosti. [2]

Obr. 8 Dlouhodobé účinky expanzivní politiky

Zdroj: Vlastní zpracování [2, s. 157]

4.5.2 Restriktivní fiskální politika

Restriktivní politika je protikladem expanzivní politiky. Fungují zde tedy opačné procesy. V krátkém období poklesne reálný produkt a zaměstnanost, jestliže v ekonomice existuje nezaměstnanost a nevyužité výrobní faktory. Pokud ale ekonomika operuje na úrovni plné zaměstnanosti, a nedochází k posunu agregátní nabídky, pak se sníží cenová hladina. V případě, že dojde k vyššímu propadu agregátní nabídky než poklesu agregátní poptávky, klesne reálný produkt a zvýší se cenová hladina. V dlouhém období především klesá cenová hladina. Dále se snižují úrokové míry, a zvyšují investice. [6, s. 116]

Ani po rozboru expanzivní a restriktivní rozpočtové politiky není jasné, o kolik se zvýší (sníží) agregátní poptávka, a tím HDP. Jako řešení by se mohlo nabízet, že agregátní poptávka se změní o stejnou částku, o kterou stát realizuje vládní výdaje. Avšak situace je komplikovanější.

Multiplikační efekt a vytěšňovací efekt

Jestliže vláda uskuteční nákup nějakých statků, pak peníze, které za tyto statky vydá, získá firma, od které byl nákup realizován. Tato firma použije přijaté peníze na uhrazení mezd svých zaměstnanců, tím jsou vytvořeny důchody. Zaměstnanci část svých mezd utratí za spotřební výdaje. Jejich spotřební výdaje opět získají firmy, které nakoupené statky a služby vyrobily, a uhradí z nich mzdy, dochází k tvorbě dalších důchodů. Jejich zaměstnanci znovu část svých důchodů spotřebují na trhu. Daný proces vytváření důchodů se uskutečňuje opakovaně. Zvýšení vládních výdajů vytvoří

několikanásobně vyšší nárůst HDP. Jedná se o multiplikační efekt vládních výdajů, který se určí jako součin výdajového multiplikátoru $1/(1-c)$ a změny vládních výdajů. Proměnná c vyjadřuje mezní sklon ke spotřebě, který říká, kolik z dodatečného důchodu vydají lidé na spotřebu. Obdobným způsobem funguje i multiplikační efekt transferů a daní, avšak oba mají nižší účinek v komparaci s účinkem multiplikátoru vládních výdajů. Multiplikátor transferů je shodný s daňovým multiplikátorem, ale ten má opačné znaménko.

O vytěšňovacím efektu byla již zmínka výše. Při zvyšování důchodů dochází ke zvýšení poptávky po penězích. Za předpokladu neměnné zásoby peněz na trhu, má toto dopad na úrokovou míru, která roste. Reakcí na zvýšenou úrokovou míru je pokles investic a výdajů na spotřebu, které sníží HDP, protože jsou jeho součástí. [12, s. 241-245]

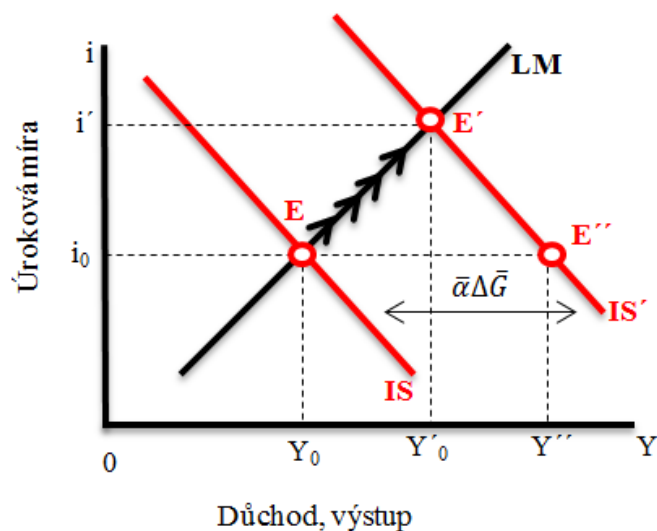
Tyto dva efekty vysvětlují, jak vládní výdaje ovlivňují produkt. Při zvýšení výdajů vlády nedojde k nárůstu produktu o stejnou hodnotu, ale zvýšení je mnohem vyšší důsledkem multiplikace. Avšak tím, že jsou zvýšeny důchody, začnou ekonomické subjekty poptávat větší množství peněz, což vyvine tlak na úrokovou míru, která bude růst. Při zvýšení těchto sazeb budou lidé realizovat méně nákupů jak běžných statků, tak statků investičního charakteru. Proto bude produkt klesat.

4.6 Fiskální politika v modelu IS-LM

Křivka IS vyjadřuje rovnováhu na trhu zboží a křivka LM vyjadřuje rovnováhu na trhu peněz a dalších finančních aktiv. Pokud budou dány do jednoho grafu, lze na jejich posunech demonstrovat, jak je fiskální politika v uzavřené ekonomice účinná.

Na následujícím obr. 9 je znázorněn vytěšňovací efekt. Jestliže je uplatňována expanzivní fiskální politika (např. zvýšení vládních výdajů), posunuje se křivka IS vpravo. Původní rovnováha obou trhů je v bodě E, posunem křivky IS vpravo se produkt zvyšuje o hodnotu $\bar{\alpha}\Delta\bar{G}$ do bodu E''. Zde tedy působí multiplikátor. Avšak v bodě E'' je v rovnováze trh zboží, ale trh peněz (aktiv) se v rovnováze nenachází. V důsledku přizpůsobovacích procesů popsaných výše, dojde k vytěsnění části soukromých výdajů a novým bodem rovnováhy obou trhů je bod E', kde je úroveň produktu nižší.

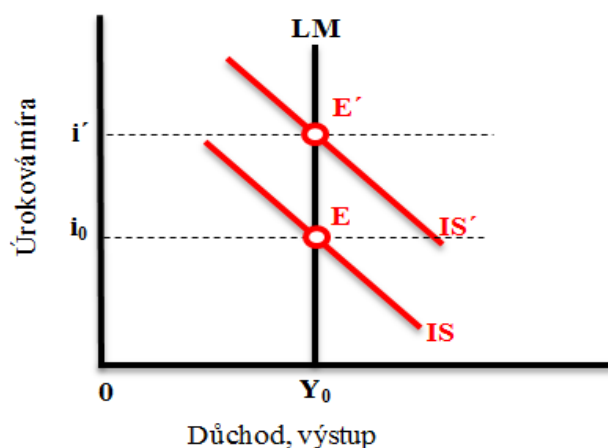
Obr. 9 Účinky zvýšení vládních výdajů

Zdroj: Vlastní zpracování [15, s. 151]

Rozsah zvýšení důchodu a úrokové míry je závislý na sklonech křivek IS a LM a na velikosti multiplikátoru. V souvislosti se sklony křivek bude pro ilustraci zmíněna past likvidity, která je spojena s monetární politikou. V pasti likvidity je křivka LM horizontální, to znamená, že při zvýšení vládních výdajů je dosaženo plného multiplikačního efektu, nedochází ke změně úrokové sazby, ani k vytěsnění soukromých výdajů, výsledkem je zvýšení úrovně produktu. Fiskální politika dosahuje maximálního účinku. Dalším případem souvisejícím se sklony křivek je klasický případ. Zde je křivka LM vertikální, proto při zvýšení vládních výdajů dojde pouze ke zvýšení úrokové míry, důchod se nemění. V klasickém případě fiskální politika úplně vytěsní soukromé výdaje (obr. 10). [15, s. 151-155]

Obr. 10 Úplné vytěsnění

Zdroj: Vlastní zpracování [15, s. 154]

Z uvedených dvou extrémů plyne, že fiskální politika je účinnější v případě, kdy je křivka LM plošší. Dochází k pozitivnímu ovlivnění výše produkce. Jestliže má křivka LM strmý sklon, pak je fiskální politika méně účinná, neboť spíše zvyšuje úrokovou míru.

Izák [13, s. 26] doplňuje, že fiskální politika je účinná nejen v případě pasti likvidity, ale také při vertikálním sklonu křivky IS, kdy úroková míra nemá vliv na poptávku po investicích. Zároveň upozorňuje na omezenost modelu v pohledu, že jsou v něm obsaženy jen dva trhy, chybí trh práce, nebere v úvahu vliv očekávání. Je to model analyzující produkt v krátkém období.

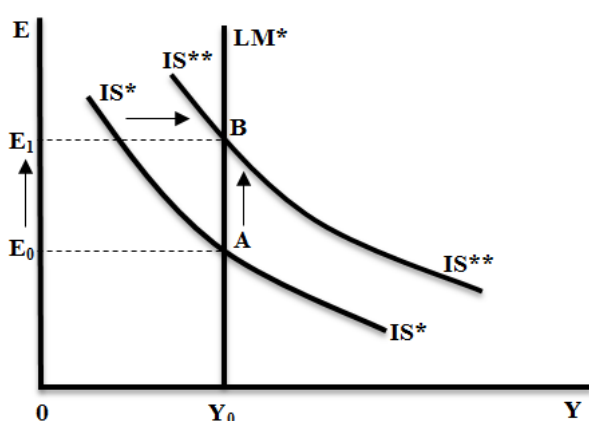
4.7 Mundell–Flemingův model

Mundell-Flemingův model je modifikací modelu IS-LM. Závěry Mundell-Flemingova modelu jsou platné pro analýzu malé otevřené ekonomiky. Bude zde proto uvažována existence zahraničí, kdy je realizován mezinárodní obchod a dochází k mezinárodním pohybům kapitálu. Základními předpoklady jsou fixní cenová hladina, krátké období a dokonalá kapitálová mobilita, jež stanovuje, že domácí úroková míra je na stejné úrovni jako zahraniční úroková míra, neboť výkyv domácí úrokové míry od světové úrovně způsobí velké mezinárodní pohyby kapitálu a domácí úroková míra se vrátí na úroveň světové úrokové míry. Na tomto modelu bude vysvětlena účinnost fiskálních zásahů v otevřené ekonomice. Křivka IS vyjadřuje kombinace měnového kurzu a domácího produktu, kdy se nachází trh zboží a služeb v rovnováze, a křivka LM představuje kombinace měnového kurzu a domácího produktu, kdy je v rovnováze trh peněz. Je nutné rozlišit dvě situace. První z nich je situace flexibilního měnového kurzu a druhou situací je pevný měnový kurz.

V režimu flexibilního měnového kurzu dojde ke zvýšení vládních výdajů. I v otevřené ekonomice opět působí proti sobě multiplikační efekt a efekt vytěšňování. Multiplikační efekt nebude znovu vysvětlován, neboť jeho podstata byla popsána výše. Pouze zjednodušeně bude uvedeno, že při zvýšení vládních výdajů v důsledku procesu multiplikace dojde ke zvýšení důchodů, a tím k růstu produktu. Avšak při růstu důchodů, za předpokladu, že množství peněz se nemění, dojde ke zvýšení poptávky po penězích, poté roste úroková míra nad hladinu světové úrokové míry. To následně povede k čistému dovozu kapitálu a zhodnocení domácí měny, čímž klesne čistý vývoz zboží a služeb. Celý proces způsobí pokles domácího produktu. Popsaný proces je označován **mezinárodním**

efektem vytěšňování. Daný mechanismus je znázorněn na obr. 11, původním bodem rovnováhy je bod A. Zvýšení vládních výdajů vede k posunu křivky IS^* vpravo. Křivka LM^* je vertikální, působí vytěšňovací efekt. Novým bodem rovnováhy je bod B, kde je zřejmý vyšší měnový kurz. Fiskální politika je neúčinná, protože dochází k úplnému vytěšnění. Domácí produkt je stejný, pouze se zhodnotila domácí měna.

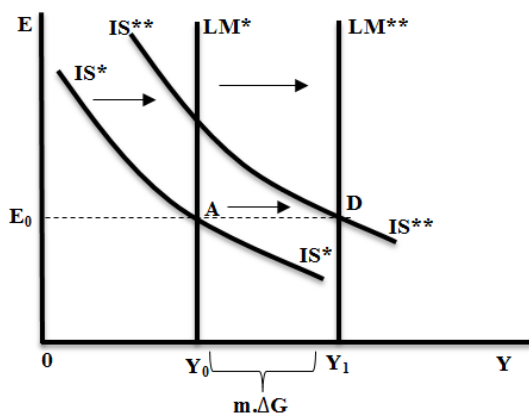
Obr. 11 Stimulace poptávky v režimu flexibilního měnového kurzu

Zdroj: Vlastní zpracování [12, s. 262]

Nyní bude popsáno, k jakým závěrům povede zvýšení vládních výdajů v systému pevných měnových kurzů. Zvýšení výdajů vlády způsobí zpočátku stejné důsledky jako v případě režimu flexibilního měnového kurzu, tedy multiplikační efekt, růst úrokové míry nad světovou úrokovou míru a zhodnocení domácí měny. Avšak změna nastane, když dojde ke zhodnocení měnového kurzu, jelikož centrální banka chce udržet stabilní kurz. Na obr. 12 je původní rovnováha znázorněna bodem A. V důsledku růstu vládních výdajů se křivka IS^* posune do polohy IS^{**} . Centrální banka bude intervenovat tak, že bude prodávat domácí měnu výměnou za zahraniční měny, čímž se zvyšuje zásoba peněz (posun křivky LM^* do pozice LM^{**}). Novou rovnováhu znázorňuje bod D. Výsledkem je, že produkt se zvýšil a kurz zůstal stejný. Fiskální politika je účinná. [12, s. 256-269]

Obr. 12 Stimulace poptávky v režimu stabilního měnového kurzu

Zdroj: Vlastní zpracování [12, s. 264]

5 Hospodářské cykly

Hospodářství se v průběhu delšího období nevyvíjí rovnoměrně, ale ekonomická aktivita klesá a roste okolo svého růstového trendu, za který se považuje potenciální produkt. Tento pokles a růst ekonomické aktivity probíhá v nepravidelných cyklech a je doprovázen několika hlavními znaky. Těmito znaky jsou míněny zejména dopady na vývoj ekonomiky a dopady na ekonomické subjekty a jejich životní úroveň.

V rámci hospodářského cyklu dochází k výkyvům ve výstupu, příjmech i zaměstnanosti. Těmito výkyvy je střídání expanze (růstu ekonomiky) a útlumu (poklesu ekonomiky) ve většině ekonomických sektorů současně. Hlavními fázemi hospodářského cyklu je expanze a recese. [4, s. 468]

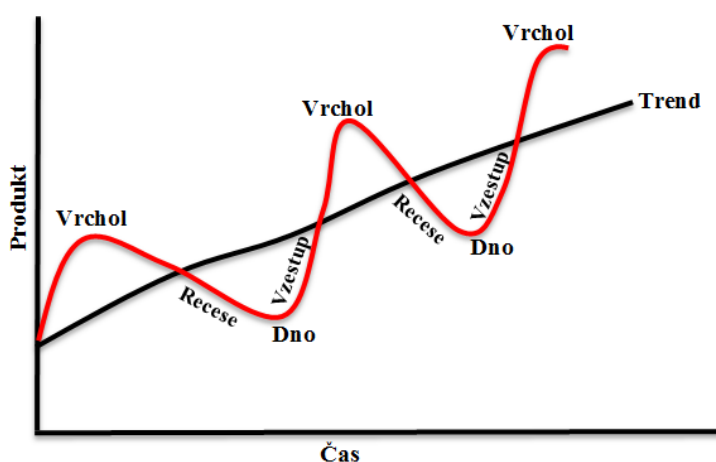
5.1 Fáze hospodářského cyklu

1. **Expanze** – ve fázi expanze dochází k růstu reálného produktu nad potenciální produkt, roste výroba firem, které i více investují. Také se zvyšuje zaměstnanost. Lidé mají více příjmů, a proto více nakupují, tedy roste spotřeba. Všechny tyto faktory mají pozitivní vliv na růst produktu. [8, s. 101]
2. **Recese** - ve fázi recese klesá výstup ekonomiky, snižují se důchody a zaměstnanost v období 6-12 měsíců. Dochází k útlumu ekonomické aktivity. Jestliže tato fáze trvá delší dobu a její rozsah je velký, pak je toto období nazýváno depresí, či krizí. Recese je

spojena s typickými znaky, kterými jsou snížení nákupů spotřebitelů, firmám se začnou hromadit zásoby, proto je snižují, a tím klesá reálné HDP. Firmy současně snižují své investice do výroby. Zvyšuje se nezaměstnanost, protože není třeba takové množství pracovních sil. Dále dochází ke zpomalení inflace, snížení zisků firem. Reálný produkt klesá pod potenciální produkt. [4, s. 468-470]

Někteří ekonomové jako další fáze označují **dno** a **vrchol**. Dno nastává, jestliže ekonomika přechází z fáze poklesu do fáze expanze, a vrchol je typický pro přechod z fáze expanze do fáze kontrakce (poklesu). Jednotlivé fáze jsou znázorněny na obr. 13.

Obr. 13 Hospodářský cyklus

Zdroj: Vlastní zpracování [15, s. 15]

Dornbusch a Fischer [15, s. 15] říkají, že odchylky výstupu od trendu jsou nazývány jako **mezera výstupu**. Mezera výstupu měří mezeru mezi skutečným produktem a produktem při plné zaměstnanosti, je to tedy rozdíl mezi potenciálním a skutečným produktem.

5.2 Rozdělení hospodářských cyklů dle příčiny

Hospodářské cykly se odlišují podle toho, co je způsobuje. Ekonomové poukazují na to, zda jsou příčinou šoky na straně poptávky nebo šoky na straně nabídky.

5.2.1 Monetární cykly

Monetární cykly vznikají v důsledku změn peněžní zásoby prostřednictvím centrální banky, které vedou ke změnám agregátní poptávky – tzv. poptávkové šoky.

Jestliže agregátní poptávka vzroste, pak dochází k růstu ekonomiky nad potenciální produkt, v opačném případě, kdy agregátní poptávka poklesne, způsobuje recesi. Při měnové expanzi dojde ke snížení úrokové míry, což způsobí růst investic a spotřeby. Roste také poptávka po práci, a znehodnocuje se domácí měna, čímž dochází k růstu vývozu. Expanze ekonomiky je v plném proudu, produkt se nachází nad úrovní potenciálního produktu. Avšak pokles úrokové míry má jen dočasný charakter. Po uplynutí nějaké doby rostou důchody, cenová hladina i úroková míra. Konkurenceschopnost exportu klesne na svou původní hodnotu. Firmy zjistí, že jejich investiční rozhodnutí nebyla správná a budou se to snažit napravit snižováním investic, následně poklesne i spotřeba a zvýší se nezaměstnanost. Ekonomika se dostává do fáze recese.

Pokles úrokové míry se odráží i na finančních trzích. Investoři nakupují cenné papíry, kterým roste cena. Jestliže ceny budou příliš vysoké, lze předpokládat, že začnou klesat, neboť lidé budou cenné papíry raději prodávat. Úroková míra bude naopak nadměrně růst. Důsledky vedou ke zhoršení recese hospodářství. [12, s. 324-329]

5.2.2 Reálné cykly

Hlavním důvodem vzniku reálných cyklů jsou změny na straně agregátní nabídky – tzv. nabídkové šoky.

Podle školy reálných hospodářských cyklů podnětem k výkyvům ekonomiky jsou změny produktivity. Jsou vyvolány např. technologickými změnami. Reálné cykly jsou výkyvy potenciálního produktu, nikoli kolísání produktu kolem potenciálního produktu. S reálnými cykly souvisí mezičasová substituce práce. Substituce spočívá v tom, že lidé nabízejí více práce v dnešní době na úkor volného času, jestliže jsou na trhu práce zvýšeny mzdy a lidé očekávají, že jejich zvýšení je pouze dočasné (v budoucnu klesnou), zároveň předpokládají, že v budoucím období si volný čas vynahradí a budou opět nabízet práci ve standardním rozsahu. Nabídka práce na změny mezd reaguje více v krátkém období než v dlouhém období. Ekonomika roste, jestliže se zvyšuje produktivita práce, mzdy jsou na vyšší úrovni a klesá nezaměstnanost. V případě, kdy se snižuje produktivita, mzdy klesají a nezaměstnanost se zvyšuje, nastává recese. Trh práce je vyčištěn za předpokladu, že se jedná o dobrovolnou nezaměstnanost. Finanční trhy opět fluktuace ekonomiky prohlubují. [12, s. 331-335]

Analytická část

6 Vývoj ekonomiky a vývoj fiskální politiky

V praktické části práce je rozebrán vývoj zvolených makroekonomických ukazatelů České republiky. Následuje kapitola věnovaná státnímu rozpočtu, v níž je posouzeno saldo státního rozpočtu, tak i vývoj příjmů a výdajů státního rozpočtu. Poté je zařazena kapitola shrnující zadlužení našeho státu a kapitola posuzující strukturální saldo rozpočtu, které říká, zda je fiskální politika restriktivní nebo expanzivní. V poslední kapitole jsou uvedeny dostupné prognózy očekávaného vývoje fiskální politiky a ekonomického vývoje ČR. Informace v analytické části práce byly čerpány především z ČSÚ, ČNB a MFČR.

6.1 Vývoj makroekonomických ukazatelů ČR

Aby bylo možné posoudit úspěšnost fiskální politiky, nejprve je třeba se zaměřit na plnění jejích cílů, a tedy zjistit, jakým směrem se ubírá vývoj ekonomiky. Fiskální politika by měla především stabilizovat hospodářství. Vývoj ekonomiky České republiky je popsán pomocí základních makroekonomických ukazatelů. Mezi tyto veličiny jsou zařazeny HDP, míra inflace, míra nezaměstnanosti a platební bilance sledující vztahy domácí ekonomiky a zahraniční ekonomiky. Klíčovým ukazatelem je HDP vyjádřený ve stálých cenách (tzv. reálný HDP).

6.1.1 Hrubý domácí produkt

Jedním z nejdůležitějších ukazatelů je hrubý domácí produkt, který měří výkonnost ekonomiky. Jeho prostřednictvím je možné určit, zda produkce ekonomiky poklesla, nebo nastal ekonomický růst. HDP vyjadřuje hodnotu finální produkce za 1 rok, která byla vyprodukována na daném území prostřednictvím výrobních faktorů, které se na něm nacházejí, bez ohledu na to, zda na výrobu této produkce byly použity výrobní faktory ve vlastnictví tuzemských či zahraničních subjektů. Pokud je HDP vyjádřen v běžných cenách, jedná se o tzv. nominální HDP, které odráží i změnu cen. Pro porovnání vývoje HDP během určitého období (několika let), je vhodné využít tento ukazatel vyjádřený ve stálých cenách, tzv. reálný HDP. Reálný HDP je očištěn od změn cen. HDP je měřen výdajovou, důchodovou, nebo výrobní metodou, které se liší v metodice výpočtu, avšak výpočet kteroukoliv metodou dává shodný výsledek výše produkce.

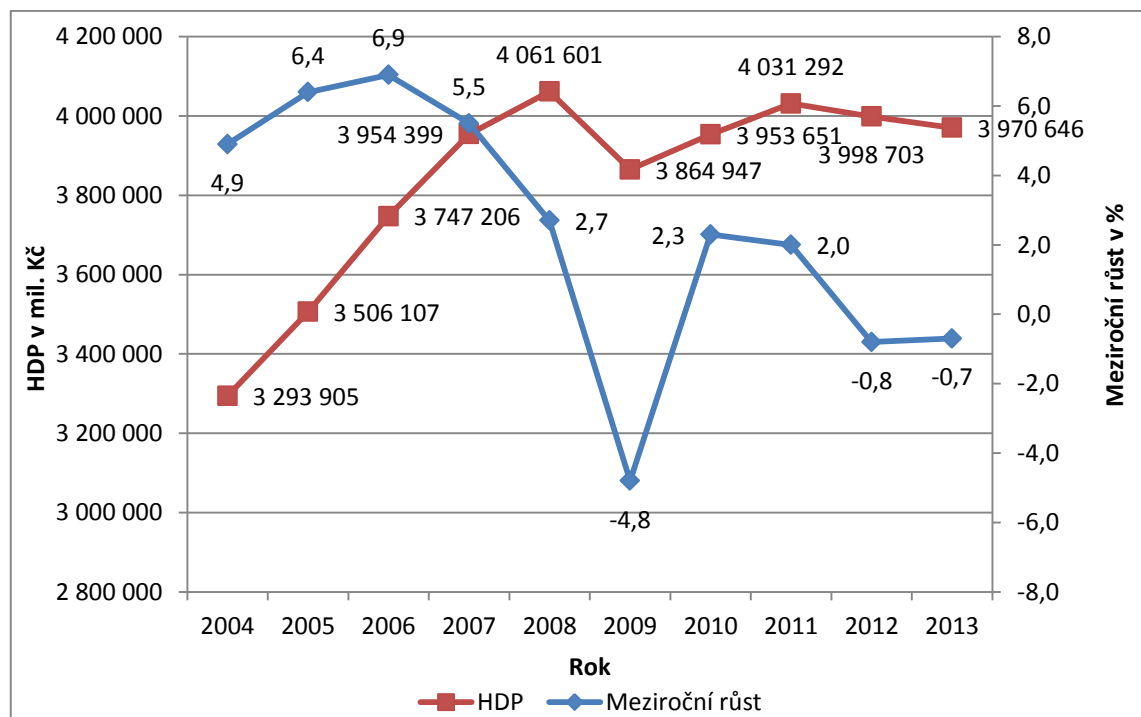
Pro lepší znázornění vývoje ekonomiky jsou data popisující výši HDP a tempo růstu HDP zaznamenána do grafu č. 1.

Tab. 1 Vývoj HDP v letech 2004-2013 ve stálých cenách roku 2010 (v mil. Kč)

Rok	HDP	Meziroční růst [%]	Bazický index
2004	3 293 905	4,9	1
2005	3 506 107	6,4	1,06
2006	3 747 206	6,9	1,14
2007	3 954 399	5,5	1,20
2008	4 061 601	2,7	1,23
2009	3 864 947	-4,8	1,17
2010	3 953 651	2,3	1,20
2011	4 031 292	2,0	1,22
2012	3 998 703	-0,8	1,21
2013	3 970 646	-0,7	1,21

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ [16]

Graf 1 Vývoj HDP ve stálých cenách roku 2010 a meziročního tempa růstu

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ

V tabulce č. 1 je uveden vývoj HDP ve stálých cenách za použití výdajové metody výpočtu, a zároveň je vypočteno meziroční tempo růstu HDP, tedy o kolik se změnil reálný HDP v daném roce oproti roku předchozímu. Z tohoto ukazatele je na první pohled patrná změna ve výši produkce v procentním vyjádření, určuje vývoj hospodářského cyklu.

Rok 2004 byl z hlediska růstu HDP pozitivní, neboť pokračuje období ekonomické expanze. Dne 1. 5. 2004 vstoupila Česká republika do Evropské unie, čímž získala lepší možnosti pro zahraniční obchod. Tato výhoda se projevila hned v následujícím roce, kdy saldo výdajů na dovoz a vývoz zboží a služeb vykázalo kladné hodnoty, a tím přispělo k opětovnému růstu HDP. Avšak nejvýraznější ekonomický růst byl v roce 2006, kdy HDP vzrostlo o 6,9 %. Rok 2006 je považován za vrchol hospodářského cyklu.

Meziroční růst HDP je patrný i v období let 2007 - 2008, avšak s klesajícím charakterem. V roce 2008 se projevuje celkový pokles ekonomiky, jež je možné označit za počínající recesi, kdy byl nejnižší nárůst HDP ve 4. čtvrtletí tohoto roku, jedním z důvodů byla již trvající finanční krize v Evropské unii, do které ČR vyváží největší podíl svého exportu, a jejíž poptávka se snížila. V době, kdy dopady světové finanční krize na ekonomiku byly nejsilnější, tedy v roce 2009, došlo k výraznému propadu HDP o 4,8 %. Příčinou recese byl celosvětový útlum hospodářství, jehož dopady se nevyhnuly ani české ekonomice. Z hlediska hospodářského cyklu se ekonomika v roce 2009 dostává na své dno.

Počínaje rokem 2010 je meziroční tempo růstu HDP na nízké úrovni, avšak i tento pozvolný nárůst (o 2,3 %) byl pozitivní zprávou. Ekonomika Evropské unie byla rostoucí, což způsobilo nárůst domácí ekonomiky, která v roce 2010 zaznamenala krátkodobé oživení. HDP v absolutním vyjádření meziročně vzrostl o 88 704 mil. Kč. V roce 2011 byl zaznamenán růst ekonomiky o 2 %.

V letech 2012 až do 1. čtvrtletí roku 2013 se česká ekonomika nachází opět v mírné recesi. Jako příčinu poklesu výkonu ekonomiky v roce 2012 je možné označit snížení spotřeby domácností, které spíše šetřily, zejména s ohledem na nejistý vývoj budoucího období. Také v oblasti investic byl zaznamenán pokles, a to jak u vládních investic, tak i u investic soukromých subjektů. V roce 2013 pokračoval negativní trend v oblasti investic, které přispěly k celkovému propadu ekonomiky. Avšak došlo k mírnému zvýšení výdajů

vládních institucí na spotřebu. Od 2. čtvrtletí roku 2013 HDP velmi mírně narůstá, ale celkově za tento rok byl vykázán meziroční pokles tempa růstu HDP o 0,7 %. Od roku 2004 do roku 2013 HDP vzrostlo o pouhých 21 %, což dokazuje bazický index 1,21.

Následující tabulka č. 2 zachycuje podíl jednotlivých položek HDP při výpočtu výdajovou metodou, kdy HDP je dáno součtem výdajů na spotřebu domácností (C), vládních výdajů (G), které jsou tvořeny součtem výdajů vládních institucí a výdajů neziskových institucí, hrubých investic (I), jež jsou označovány jako Tvorba hrubého kapitálu, která je tvořena Tvorbou hrubého fixního kapitálu, Změnou zásob a Čistým pořízením cenností, a současně rozdílem mezi vývozem a dovozem zboží a služeb (NX), což bývá označováno jako čistý export. To umožňuje zjistit, která složka HDP je nejvýznamnější, a také kolika procenty se podílí na tvorbě HDP vládní výdaje stanovené v rámci fiskální politiky. Podíly jsou vypočteny z HDP zaokrouhlených na mld. Kč.

Nejvyšší podíl na HDP má jednoznačně spotřeba domácností, jejíž výdaje tvoří téměř 50 % HDP. V průběhu let jejich podíl na HDP spíše klesá, i přesto že absolutní hodnota spotřeby domácností dokonce mírně roste. Jedním z důvodů poklesu podílu spotřebních výdajů na HDP jsou obavy domácností z budoucnosti. Výdaje na spotřebu domácností je možné sledovat v členění podle oddílů spotřebitelského koše, které budou jmenovitě uvedeny v kapitole 6.1.2 zabývající se inflací. Na základě tohoto členění bylo zjištěno, že v průměru domácnosti vydají za potraviny a nealkoholické nápoje 272 mld. Kč ročně, a za nájemné výdaje činí průměrně 328 mld. Kč za rok, jedná se o velmi významné spotřební výdaje domácností. Nájemné dokonce zaujímá na průměrných spotřebních výdajích domácností téměř 18 %.

Tvorba hrubého kapitálu má přibližně 28% podíl na HDP, její největší složkou je tvorba hrubého fixního kapitálu, kam jsou zahrnuty např. výdaje na budovy a dopravní prostředky, ale i na stroje a software. Výdaje na ostatní budovy a stavby mají klesající tendenci, ve sledovaném období došlo k poklesu o více než 16%. Investice do strojů a podobného vybavení měly rostoucí tendence až do roku 2008, kdy největší meziroční nárůst o 19 % byl zaznamenán v roce 2007. Nicméně hospodářská krize měla dopady i na tuto oblast investic a v roce 2009 došlo k výraznému meziročnímu poklesu o 89 mld. Kč. Na základě dat ČSÚ o odvětvové struktuře tvorby hrubého fixního kapitálu je možné říci, že důležitými oblastmi z hlediska tvorby HDP jsou činnosti v oblasti nemovitostí a ve

zpracovatelském průmyslu. Na významu nabírá odvětví výroby elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu, které vzrostlo o 163 % v komparaci s rokem 2004. Investice se nejvýrazněji podílely na HDP v období let 2007-2008, ale současný trend je výrazně klesající, což má negativní důsledky na výši HDP.

Vládní výdaje se na tvorbě HDP podílí kolem 21 % za rok, což je o více než polovinu menší podíl v porovnání se spotřebou domácností. Jejich podíl na HDP se od roku 2010 snižuje. V roce 2013 podíl výdajů vlády na HDP stagnuje kolem 20 %. Vláda si v rámci fiskální politiky na počátku roku 2010 stanovila za cíl, že sníží deficit vládního sektoru, což také uvádí v Konvergenčním programu z ledna tohoto roku [17]. Hlavní opatření byla provedena na straně příjmů, avšak ke splnění cíle bylo třeba upravit i výdaje veřejných rozpočtů. Konkrétně se jednalo o snížení vybraných sociálních dávek, nebo zmrazení důchodů a objemu finančních prostředků na platy zaměstnanců státu.

Saldo vývozu zboží a služeb a dovozu zboží a služeb má podíl na HDP kolem 3% ve sledovaném období. To je jednoznačně nejnižší podíl na tvorbě HDP. Ale vzhledem k tomu, že Česká republika je výrazně otevřenou ekonomikou, je i tato část HDP důležitá. V roce 2004 byl vyšší import statků a služeb do ČR, ale od roku 2005 vykazuje čistý export kladné hodnoty, které poměrně rychle rostou. Od roku 2005 do roku 2013 došlo (v absolutním vyjádření) k růstu o neuvěřitelných 713 %. Proto by význam čistého exportu na výši HDP neměl být zatracován, neboť jeho podíl neustále roste. Čistý export zůstává i nadále jedinou položkou HDP, jejíž podíl na HDP je rostoucí. Podíl zbývajících tří položek na HDP klesá. Vzhledem k tomu, že čistý export je součástí platební bilance, je rozebrán v rámci příslušné kapitoly 6.1.4 Platební bilance.

Tab. 2 Podíl jednotlivých položek HDP (stálé ceny 2010) (v %)

Rok	Podíl C na HDP	Podíl I na HDP	Podíl G na HDP	Podíl NX na HDP
2004	50,67	28,45	23,80	-1,52
2005	49,09	28,09	22,59	0,88
2006	47,61	28,96	21,27	2,35
2007	46,99	31,39	20,26	1,52
2008	47,10	30,92	19,94	2,14
2009	49,16	26,62	21,58	2,79
2010	48,56	27,16	21,17	3,11
2011	47,75	27,14	20,17	4,94
2012	47,26	26,33	20,13	6,28
2013	47,77	25,18	20,75	6,35

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ [16]

Mezinárodní srovnání HDP

Na základě dat z Přílohy č. 1, v níž jsou uvedeny hodnoty HDP na obyvatele podle standardu kupní síly vyjádřené v procentech, kdy 100 % jsou hodnoty průměru EU 28, ke kterým se vztahují hodnoty ostatních států, je provedeno mezinárodní srovnání výše HDP, neboť tento údaj je pro komparaci vhodný. Jsou uvedeny údaje v časové řadě let 2007 až 2013.

Při srovnání hodnot jednotlivých států z roku 2013 nejvyšších hodnot dosahuje Lucembursko, Rakousko, a dále Nizozemsko a Švédsko, ti jsou shodně na 3. místě. HDP těchto zemí převyšuje průměrnou hodnotu EU, jejich ukazatele tedy převyšují 100 % hranici. Přičemž Lucembursko má výrazný náskok před ostatními zmíněnými zeměmi, neboť úroveň jeho HDP dosahuje 264 % při komparaci s průměrem EU. Na opačném konci pomyslného žebříčku se nachází Bulharsko, Rumunsko a Chorvatsko, kteří nedosahují průměru EU. Bulharsko vykazuje hodnotu 47 %. Spolu s těmito státy průměru EU nedosahuje celkem 17 členských zemí. Česká republika, která taktéž nedosahuje na průměr EU, je na 17. místě z členských států EU. ČR je tedy ve druhé polovině srovnávaných zemí. V roce 2013 činí hodnota ukazatele ČR 80 % průměru EU.

6.1.2 Inflace

Dalším z cílů fiskální politiky je udržení stabilní cenové hladiny, nebo její mírné zvyšování. S tímto cílem souvisí často diskutovaný pojem inflace. Inflace znamená všeobecný růst cenové hladiny. Je měřena pomocí míry inflace, kterou je možné vyjádřit různými způsoby. Nejčastěji se používá index spotřebitelských cen (tzv. Laspeyresův cenový index). Inflace bývá společností vnímána jako negativní jev, který detekuje zvýšení cen statků a služeb, a zároveň snížení hodnoty vkladů např. na bankovních účtech. V důsledku inflace se snižuje reálná kupní síla obyvatelstva.

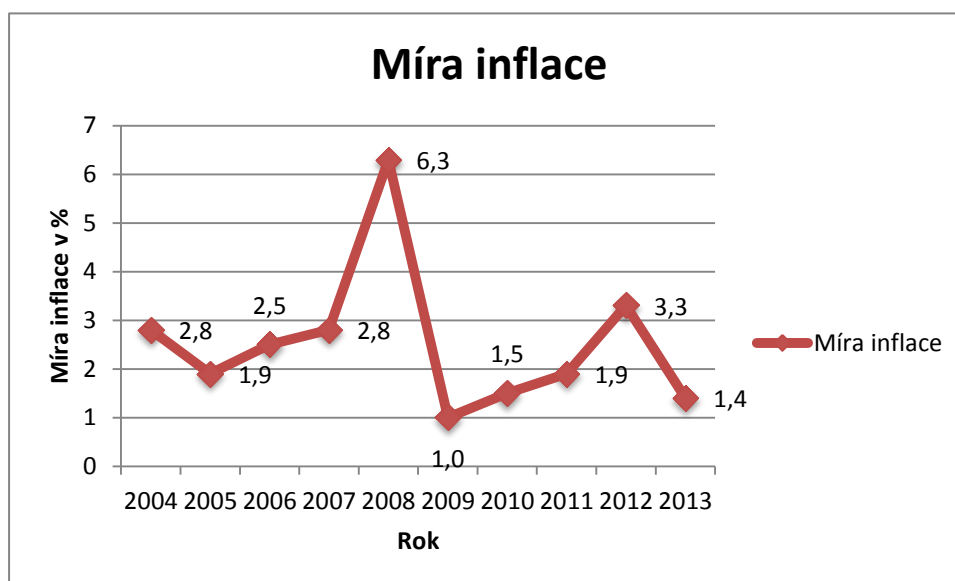
Nyní je uveden vývoj inflace v ČR za posledních 10 let, tedy od roku 2004, kdy se ČR stala členem Evropské unie, do roku 2013, což jsou poslední dostupné roční údaje v době zpracování analytické části této práce.

Tab. 3 Vývoj míry inflace v letech 2004-2013 (v %)

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Míra inflace	2,8	1,9	2,5	2,8	6,3	1,0	1,5	1,9	3,3	1,4

Zdroj: Vlastní zpracování z dat ČSÚ [19]

Graf 2 Vývoj míry inflace

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ

Od roku 1998 Česká národní banka zavedla metodu cílování inflace, pomocí níž udržuje výši inflace na požadované hranici. Počínaje rokem 2010 je stanovena na hodnotu 2 % a je možné odchýlení od této hodnoty o 1 % pod nebo nad hodnotu 2 %. Pomyslné meze, kde se nachází žádoucí inflace je 1 % - 3 %. Uvedená tabulka č. 3 obsahuje míru inflace vyjadřující procentní změnu průměrné cenové hladiny za 12 měsíců roku proti průměrné cenové hladině 12 měsíců předchozího roku.

V letech 2006-2009 byl inflační cíl stanoven na 3 % s odchylkou jednoho procenta na obě strany. Je patrné, že inflace v tomto období vykazuje 2 hodnoty, které se v určeném pásmu nenachází. Současně se jedná o 2 extrémy, kterých nabyla inflace v analyzovaném období uvedených 10 let. V roce 2008 byl prudký nárůst, kdy inflace dosáhla hodnoty 6,3 %, to byla také nejvyšší inflace v této době. Rozdíl od cíle byl vyšší o 2,3 %. Fiskální politika ovlivňuje inflaci např. nepřímými daněmi, které jsou součástí spotřebitelských cen. Jednou z možných příčin nárůstu inflace v roce 2008 by mohla být Reforma veřejných financí, kterou vláda uskutečnila v předchozím roce, s cílem snížit deficit státního rozpočtu, a zároveň rychlým tempem nenavyšovat vládní dluh. Od 1. 1. 2008 nabyly účinnosti první změny. Došlo ke zvýšení snížené sazby daně z přidané hodnoty z 5 % na 9 %, a byly zavedeny ekologické daně – daň ze zemního plynu a některých dalších plynů, daň z elektřiny a daň z pevných paliv. Také byla zvýšena spotřební daň u tabákových výrobků a v platnost vstoupilo vybírání regulačních poplatků ve zdravotnictví. Dále se na vysoké inflaci podílel růst některých regulovaných cen, který vedl ke zvýšení nájemného, elektrické energie, vody, nebo zemního plynu. Další vychýlení vykazuje následující rok 2009. Míra inflace byla na 1 % hranici, tedy na nejnižší úrovni, neboť ceny většiny komodit byly na nízké úrovni, což ovlivnilo míru inflace v tomto roce. Také nízká cena potravin může být označena za příčinu nízké míry inflace.

V roce 2012, kdy hodnota inflace dosáhla 3,3 %, byl opět porušen cíl ČNB, rozdíl činil +0,3 %, neboť je již v platnosti hodnota inflace 2 % s možnou odchylkou.

V roce 2014 inflace spíše klesá, čemuž se centrální banka snaží zabránit svými opatřeními, neboť klesající cenová hladina by mohla mít negativní dopady na hospodářství. Rizika plynoucí z deflace jsou zejména růst nezaměstnanosti, nebo brždění ekonomického růstu. Proto ČNB svými intervencemi na devizovém trhu chce udržet kurz 27 CZK/EUR, to způsobí např. zdražení vstupů, které nakupují firmy a následně se růst

těchto cen promítne i do růstu cen na trhu. ČNB má za cíl udržet inflaci na požadované úrovni a zabránit tak deflaci. ČNB tedy oslabila kurz koruny.

Index spotřebitelských cen, kterým je měřena míra inflace, obsahuje kolem 700 položek statků a služeb, které využívají české domácnosti. Každá z položek je zařazena do jednoho z 12 oddílů, a má přesně určenu váhu, jakou ve spotřebním koši zaujímá. Váhy jednotlivých oddílů jsou udávány v promile (‰). Koš je aktualizován podle toho, jak se mění nákupní zvyklosti obyvatel. Pro rok 2014 jsou používány stálé váhy roku 2012.

Tab. 4 Spotřebitelský koš pro rok 2014

Oddíl	Název oddílu	Počet reprezentantů	Váha [‰]
01	Potraviny a nealkoholické nápoje	161	170,8
02	Alkoholické nápoje, tabák	23	95,0
03	Odívání a obuv	65	32,9
04	Bydlení, voda, energie, paliva	45	265,6
05	Bytové vybavení, zařízení domácnosti, opravy	80	61,1
06	Zdraví	21	23,8
07	Doprava	82	101,3
08	Pošty a telekomunikace	4	30,6
09	Rekreace a kultura	108	87,6
10	Vzdělávání	12	7,4
11	Stravování a ubytování	43	55,6
12	Ostatní zboží a služby	56	68,3

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ [20]

Z tabulky č. 4 je patrné, že nejvyšší váhu má oddíl týkající se bydlení a souvisejících nákladů jako je voda a energie, neboť tato kategorie má na spotřebitele značný vliv díky vysokému podílu těchto výdajů na ostatních výdajích. Poté je velká váha přiřazena potravinám a nealkoholickým nápojům a dopravě. Na opačném konci se objevují výdaje na vzdělávání, jejichž váha je stanovena na pouhých 7,4 ‰ a zdraví, jehož váha je 23,8 ‰. V tabulce č. 4 je také uvedeno množství jednotlivých reprezentantů, které jsou do šetření ČSÚ zahrnuty, a jejichž ceny jsou v měsíčních intervalech zjišťovány. Největší počet položek je obsažen v kategorii Potravin a nealkoholických nápojů, neboť je tato kategorie rozmanitá. Je rozdělena do menších skupin, jako jsou pekárenské výrobky, mléko, nebo ovoce. V kategorii zdraví jsou obsaženy např. léky bez předpisu, nebo s předpisem.

6.1.3 Nezaměstnanost

Třetím ukazatelem, jemuž diplomová práce věnuje pozornost, je míra nezaměstnanosti. Konkrétně je analyzována obecná míra nezaměstnanosti, kterou sleduje ČSÚ. Ta je měřena jako podíl nezaměstnaných a celkové pracovní síly (lidé zaměstnaní a aktivně hledající zaměstnání).

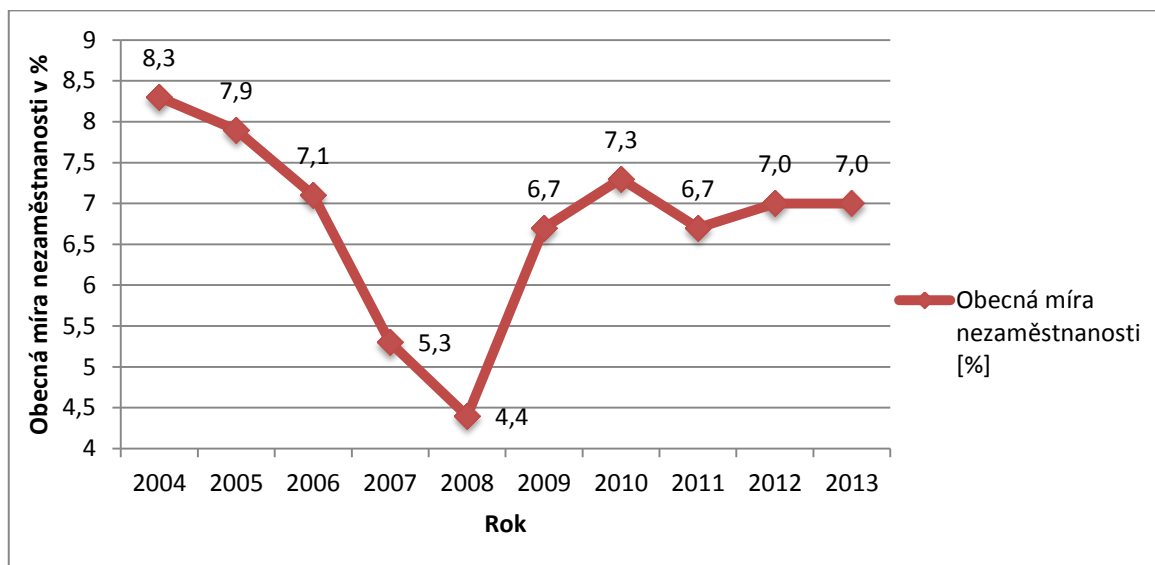
Nezaměstnanost způsobuje řadu problémů v ekonomice. Při vysoké úrovni nezaměstnanosti jsou nedostatečně využité výrobní faktory, díky nimž je produkt nižší, než by mohl být, kdyby tyto výrobní faktory byly využity. Spotřeba domácností je tudíž nižší, neboť subjekty nemají dostatek finančních prostředků. Vláda může proto v době recese použít expanzivní fiskální politiku, kterou se bude snažit udržet stabilní vývoj ekonomiky. Jednou z možností je provádění investic a vytváření nových pracovních míst. V oblasti zaměstnanosti fungují zejména vestavěné stabilizátory – transferové platby. Nezaměstnaní pobírají podporu od státu, která ale zvyšuje schodek státního rozpočtu. Rozpočet je navíc oslabován nízkými daňovými příjmy. Je možné se domnívat, že z dlouhodobého hlediska není financování vysoké nezaměstnanosti ze státního rozpočtu udržitelné. Ekonomiku, tedy i stimulaci zaměstnanosti, je třeba rozpochybovat i dalšími mechanismy.

Tab. 5 Obecná míra nezaměstnanosti v letech 2004-2013 (v %)

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Obecná míra nezaměstnanosti	8,3	7,9	7,1	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ [19]

Graf 3 Vývoj obecné míry nezaměstnanosti

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ

Obecná míra nezaměstnanosti se pohybovala v posledním desetiletí okolo průměru 6,77%. Nejvyšší nárůst byl zaznamenán v roce 2004, kdy nezaměstnanost dosáhla 8,3 %. Na základě dat ČSÚ o době hledání zaměstnání je možné říci, že od 3 měsíců do 6 měsíců hledalo zaměstnání 13,7% nezaměstnaných, nad 2 roky dokonce 32,7% lidí z aktuálně nezaměstnaných. V roce 2005 nezaměstnanost mírně klesla. Největší nárůst zaměstnanosti v daném roce zaznamenala věková kategorie mezi 30-34 lety, a to o 41,3 tis. lidí, zaměstnaných mezi 55-59 lety přibýlo 30,9 tis., naopak největší meziroční pokles byl v kategorii lidí ve věku 20-24 let, kde bylo o 24 tis. méně zaměstnaných oproti předchozímu roku. Rok 2006 přinesl další pozitivní vývoj nezaměstnanosti, když obecná míra nezaměstnanosti opět klesla, na hodnotu 7,1%, velký nárůst zaměstnanosti byl detekován u středoškolsky vzdělaných lidí s maturitou.

Následující 2 roky je patrný výraznější pokles nezaměstnanosti, která v roce 2008 dosáhla hodnoty 4,4%. Během těchto 2 let se počet zaměstnaných zvýšil o 174 tisíc lidí. Růst zaměstnanosti se projevil ve zpracovatelském průmyslu, či ve stavebnictví. Pokles zaměstnanosti byl v zemědělství. Tento pozitivní vývoj však již nepokračoval, neboť v dalším roce (tj. 2009) došlo k prudkému nárůstu nezaměstnanosti o 2,3 % tj. na 6,7 %, a stoupající trend nezaměstnanosti přetrvával do roku 2010, kdy obecná míra nezaměstnanosti stoupla na 7,3 %. V roce 2011 byl detekován mírný meziroční pokles

nezaměstnanosti o 0,6 %. Od roku 2012 - 2013 se nezaměstnanost drží na 7 %. Obecně je možné říci, že nezaměstnanost je vyšší u žen v porovnání s muži. Podle předběžného šetření ČSÚ je v roce 2014 obecná míra nezaměstnanosti klesající a dosahuje hodnoty pod 6 %.

V oblasti nezaměstnanosti stát vykonává aktivní a pasivní politiku zaměstnanosti. Součástí pasivní politiky zaměstnanosti je poskytování podpor v nezaměstnanosti. Jak již bylo zmíněno výše, ty alespoň částečně podporují spotřebu domácností. Ale je důležité určit jejich správnou výši, neboť tyto výdaje nejenže zatěžují výdajovou stranu státního rozpočtu, ale také demotivují některé obyvatele, zejména na nižších pracovních pozicích, aby aktivně hledali zaměstnání.

V letech 2004 - 2008 byly výdaje na podporu v nezaměstnanosti poměrně stabilní. Pohybovaly se v průměru okolo 7 232 mil. Kč. V roce 2009 nastala v porovnání s předchozím rokem změna o téměř 112 %, výdaje tedy významně vzrostly. Nejvyšší výdaje (v absolutním vyjádření v milionech Kč) na podpory byly vynaloženy v Jihomoravském a Středočeském kraji. V následujících letech sice tyto výdaje klesají, ale zatím nepoklesly natolik, aby se přiblížily hodnotám před rokem 2009. V roce 2013 zůstávají v porovnání s rokem 2008 o 35,7 % vyšší. Tento trend bude obtížné změnit, vzhledem k tomu, že dané výdaje jsou součástí mandatorních výdajů, jejichž změna může nastat jen nepopulární úpravou zákonů ze strany státu, což by politické straně, která toto opatření zavede, snížilo počet voličů.

Tab. 6 Běžné výdaje státního rozpočtu – podpora v nezaměstnanosti (v mil. Kč)

Rok	Podpory v nezaměstnanosti
2004	7 338
2005	7 111
2006	7 361
2007	7 237
2008	7 113
2009	15 078
2010	13 355
2011	10 349
2012	8 736
2013	9 655

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČNB [21]

6.1.4 Platební bilance

Pomocí platební bilance lze sledovat toky zboží a služeb, a také toky finanční, české ekonomiky s ekonomikou zahraniční. Platební bilance je horizontálně členěna na běžný účet, finanční účet, kapitálový účet, saldo chyb a opomenutí a změnu devizových rezerv. Významnou součástí běžného účtu platební bilance je obchodní bilance, tedy bilance vývozu a dovozu statků, a také bilance služeb.

Tab. 7 Vývoj platební bilance v letech 2004-2013 (v mil. Kč)

Rok	Běžný účet	Kapitálový účet	Finanční účet	Saldo chyb a opomenutí	Změna devizových rezerv
2004	-147 455,7	-14 186,5	177 312	-8 887,6	-6 782,2
2005	-30 851	5 500,5	159 956,3	-41 754,2	-92 851,6
2006	-67 081,9	9 926	99 834	-40 603,7	-2 074,4
2007	-156 860,2	21 643,7	125 305,2	25 577,7	-15 666,5
2008	-81 252,2	27 069,1	92 241,7	2 052,7	-40 111,3
2009	-89 280,5	51 233,2	143 176,2	-44 482,4	-60 646,5
2010	-146 643,8	32 524,8	174 253,5	-18 709,4	-41 425,1
2011	-103 959	14 727,8	59 443,6	12 557,6	17 229,9
2012	-51 291,6	51 930,6	74 325,5	5 508,9	-80 473,4
2013	-55 980,6	74 754,5	187 889,8	-14 746	-191 917,7

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČNB [22]

Bilance běžného účtu vykazuje záporné hodnoty (deficit), to znamená, že z ČR více peněžních prostředků (např. dividend) odchází do zahraničí, než do ČR přichází ze zahraničí. V roce 2005 je patrné významné snížení deficitu běžného účtu. Za pozitivní činitele je možné označit kladné hodnoty obchodní bilance, a také kladnou bilanci služeb. Opačným směrem působí především saldo výnosů, kdy převažují náklady, a proto je záporné. Finanční účet platební bilance, v celém sledovaném období, dosahuje kladných hodnot, nicméně tyto hodnoty velmi kolísají. Kapitálový účet taktéž dosahuje kladných hodnot, až na výjimku roku 2004, kde byla hodnota -14 186,5 mil. Kč. Přebytek finančního účtu, spolu s kapitálovým účtem, by měl vyrovnávat deficit běžného účtu. Nejvýznamnější složkou finančního účtu jsou přímé investice zahraničních subjektů do aktiv v tuzemsku. Avšak v letech 2009-2010 vyšší hodnoty vykazovaly portfoliové investice.

Obchodní bilance

Tab. 8 Vývoj exportu a importu zboží v letech 2004-2013 (v mil. Kč)

Rok	Obchodní bilance	Vývoz	Dovoz
2004	-13 384	1 722 657,4	1 736 041,4
2005	48 582,9	1 719 871,0	1 671 288,1
2006	59 305,7	1 929 372,0	1 870 066,3
2007	46 876,9	2 152 369,0	2 105 492,1
2008	25 691,5	2 116 567,9	2 090 876,4
2009	87 334,9	1 875 117,1	1 787 782,2
2010	53 826,3	2 175 096,8	2 121 270,5
2011	90 323,1	2 409 328,1	2 319 005
2012	148 633,5	2 596 886,3	2 448 252,8
2013	188 028,7	2 653 020,9	2 464 992,2

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČNB [22]

Od roku 2005 vývoz statků do zahraničí převyšuje dovoz statků ze zahraničí. Nejvyšší nárůst obchodní bilance ve sledovaném období je mezi roky 2004 a 2005, kdy došlo k nárůstu salda o 61 966,9 mil. Kč, export v roce 2005 dosáhl hodnoty 1 719 871 mil. Kč. V dalších letech vykazuje export zboží rostoucí tendence, až do roku 2008, kdy meziročně poklesl o 35 801,1 mil. Kč. V roce 2009 pokles vývozu zboží pokračoval, zřejmě v důsledku postupující finanční krize, avšak počínaje rokem 2010 vývoz zboží opět roste. V roce 2013 byl zaznamenán meziroční růst exportu o 2,16 %. Hodnoty dovozu v letech kolísají. Avšak od roku 2010 jeho hodnota roste.

Podle dat dostupných na ČSÚ, největší podíl vyvezeného zboží směřoval do zemí Evropské unie. Již tradičně nejvyšší vývoz zboží se uskutečnil do Německa a na Slovensko. Současně s těmito dvěma státy dosáhla ČR nejvyššího pozitivního salda obchodní bilance. Naopak negativní obchodní bilance dosáhla s Čínou, odkud se zboží do tuzemska spíše dováží.

Vzhledem k tomu, že je Česká republika výrazně otevřenou ekonomikou, zaměřenou na export, je hodnota exportu velmi důležitá z hlediska jeho vlivu na HDP a na výkonnost ekonomiky. Podíl pouze exportu na HDP zaujímá 70 % a asi 85 % exportu je vyváženo do zemí EU. ČR je závislá na spolupráci s EU. [7, s. 76]

6.2 Analýza vývoje státního rozpočtu

V této kapitole diplomové práce je kladen důraz na posouzení činností vlády ve fiskální politice. Státní rozpočet je nejdůležitějším nástrojem fiskální politiky, díky němuž je možné ekonomiku ovlivňovat v době expanze restriktivními opatřeními, a v době recese by měla být využívána expanzivní opatření. Stěžejní částí je vyhodnocení salda státního rozpočtu, kdy je posouzen rozdíl mezi příjmy a výdaji. Následuje analyzování vývoje příjmů a výdajů státního rozpočtu, jejich struktury a výše. Součástí je také krátké zhodnocení plánovaných rozpočtů a jejich skutečného plnění.

6.2.1 Zhodnocení salda státního rozpočtu

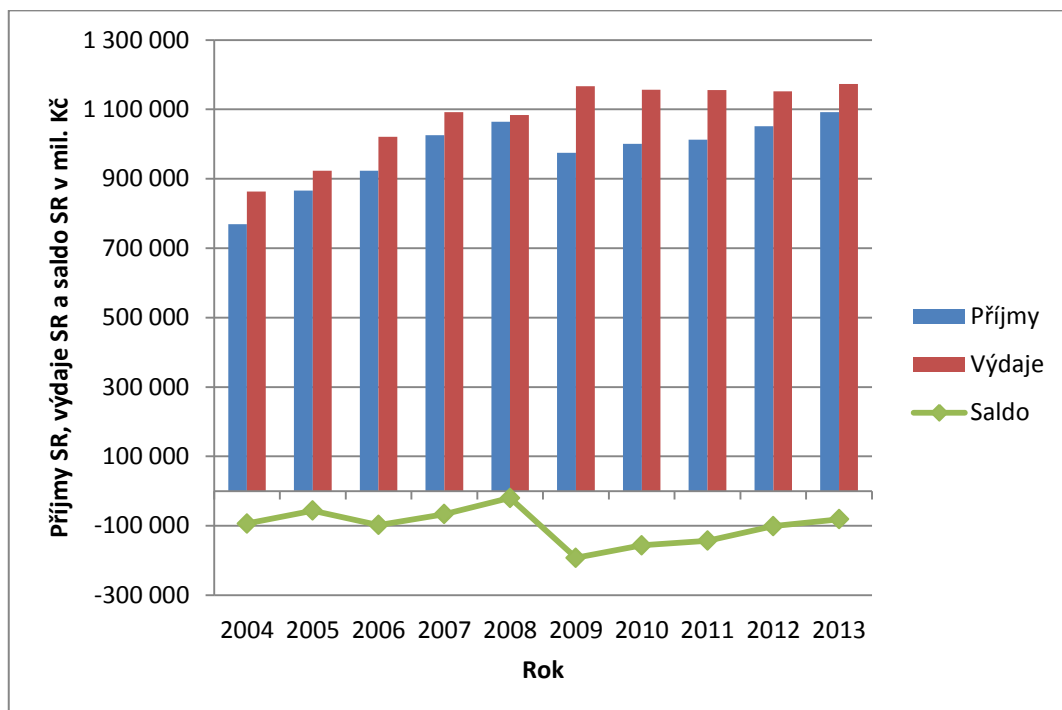
Data obsažená v tabulce č. 9 byla čerpána ze státních závěrečných účtů za příslušné roky, jejichž znění je uveřejněno na stránkách MFČR. Státní závěrečný účet za rok 2012 nebyl v době zpracování diplomové práce schválen Poslaneckou sněmovnou, a proto není na webu MFČR zveřejněn, avšak Návrh státního závěrečného účtu za rok 2012 předkládaný ministrem financí je dostupný ve sněmovním tisku č. 1010/0, který je možné nalézt na webu Poslanecké sněmovny. Státní rozpočet je sestavován na základě makroekonomické predikce Ministerstva financí, která popisuje předpokládaný vývoj hospodářství v následujícím období, také jsou zohledněny cíle hospodářských politik, a vývoj státního rozpočtu v předchozím období.

Tab. 9 Vývoj celkových příjmů SR, výdajů SR a salda SR (v mil. Kč)

Rok	Příjmy	Výdaje	Saldo
2004	769 207	862 892	-93 684
2005	866 460	922 798	-56 338
2006	923 060	1 020 640	-97 580
2007	1 025 883	1 092 275	-66 392
2008	1 063 941	1 083 944	-20 003
2009	974 615	1 167 009	-192 394
2010	1 000 377	1 156 793	-156 416
2011	1 012 755	1 155 526	-142 771
2012	1 051 387	1 152 387	-101 000
2013	1 091 863	1 173 128	-81 264

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR [23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32]

Graf 4 Vývoj celkových příjmů SR, výdajů SR a salda SR

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR

Na základě uvedených dat je možné říci, že Česká republika se jako mnoho jiných zemí potýká s deficitem státního rozpočtu, kdy úroveň výdajů přesahuje nad příjmy. Na počátku sledovaného období, tj. v roce 2004, pokračoval rostoucí trend hospodářského vývoje, avšak státní rozpočet vykazoval vysoký schodek způsobený zejména mandatorními výdaji v sociální oblasti. Dlouhodobě neudržitelný vývoj veřejných financí byl rozebrán Ministerstvem financí v Rozpočtovém výhledu na roky 2003-2006: Koncepce reformy veřejných rozpočtů [33]. Tato koncepce poukazuje na zvyšování podílu mandatorních a quasi-mandatorních výdajů na celkových výdajích státního rozpočtu. Mezi quasi-mandatorní výdaje jsou řazeny např. výdaje na obranu, na aktivní politiku zaměstnanosti, či na platy zaměstnanců rozpočtových organizací. Fiskální politice tak nezůstává prostor pro realizaci potřebných opatření, neboť velká část výdajů je již určena předem, a tak fiskální politika neplní dostatečně svou stabilizační funkci. Proto bylo rozhodnuto o reformě veřejných financí s cílem snížit podíl deficitu veřejných rozpočtů na HDP do roku 2008 pod hodnotu 3 % HDP. Nutnost snížení podílu vládních deficitů na HDP, tedy i snížení schodku státního rozpočtu, byla zohledněna již při sestavování rozpočtu na rok 2004, tedy první rok časového horizontu, jehož vývojem se zabývá tato diplomová práce.

Bilance státního rozpočtu zaznamenala v roce 2005 pozitivní vývoj ve smyslu snížení deficitu státního rozpočtu o téměř 40 % ve srovnání s rokem 2004, tj. o 37 346 mil. Kč. Avšak v roce 2006 vyšplhal deficit SR meziročně o 73,2 %, což je značný růst. Důvodem byl především nárůst výdajů o 97 842 mil. Kč v komparaci s předchozím rokem. V roce 2007 příjmy SR meziročně nejvíce vzrostly, a to o 11,1 %, což pozitivně působilo na pokles schodku SR, jehož klesající trend pokračoval i v roce 2008, kdy dosáhl své nejpříznivější hodnoty -20 003 mil. Kč za poslední roky. To bylo způsobeno nejen meziročním růstem příjmů SR o 3,7 %, tj. o 38 058 mil. Kč, ale i meziročním snížením výdajů SR o 0,8 %, tj. pokles o 8 331 mil. Kč. Příznivý výsledek bilance SR byl ovlivněn mimo uvedené důvody i změnou legislativy, kdy se nevyčerpané výdaje přestaly převádět do rezervních fondů, nejsou proto brány jako výdaj. [34]

Rok 2009, který byl poznamenán finanční krizí, vykázal největší schodek SR v celé historii České republiky. Deficit se v porovnání s předchozím rokem prohloubil o 172 391 mil. Kč, a jeho celková výše byla 192 394 mil. Kč. Příjmová strana rozpočtu poklesla o více než 89 mld. Kč. Největší pokles příjmů byl v kategorii daňových příjmů, u nichž poklesla daň z příjmů právnických osob, a také daně z příjmů fyzických osob. Navíc výdaje SR se zvýšily o 7,7 %.

V roce 2010 se mírně zvýšily příjmy SR v porovnání s rokem 2009 o 2,6 %, a také klesly o více než 10 mld. Kč výdaje SR. Bilance SR byla stále ve vysokém schodku, ale za příznivou změnu je možné považovat alespoň pozvolný pokles deficitu na hodnotu 156,4 mld. Kč.

Bohužel státní rozpočet České republiky i v letech 2011-2013 neopouští deficitní bilance, která dosahuje vysokých hodnot, ačkoliv rok od roku je sledováno mírné snížení deficitu. Příjmová strana rozpočtu narůstá velmi pozvolným tempem, a zároveň výdaje se prozatím nedaří významněji snížit. Výsledky Státního závěrečného účtu z roku 2013 zaznamenaly výdaje ve výši 1 173 128 mil. Kč. Tato výše výdajové strany rozpočtu je dokonce o 0,5 % vyšší, než výdaje v roce 2009. Avšak konečnou bilanci státního rozpočtu v tomto roce lze hodnotit spíše pozitivně, neboť deficit 81 mld. Kč je nejnižší od doby celosvětové krize v roce 2009. Plánovaný schodek SR pro rok 2014 je 112 mld. Kč, což by znamenalo opět prohloubení deficitu oproti předchozímu roku. Předběžný výsledek skutečného deficitu v roce 2014 je na úrovni necelých 78 mld. Kč, dokonce je tedy nižší.

Plnění konvergenčního kritéria v rámci veřejných financí

Již v teoretické části bylo zmíněno, že s fiskální politikou souvisí plnění kritéria veřejných financí, které v sobě zahrnuje dvě podmínky. Jednou z nich je nepřesáhnout podíl 3 % deficitu vládních institucí na HDP. Nyní bude toto kritérium vyhodnoceno, zda jej ČR plní. Druhá část plnění kritéria (max. 60 % veřejného dluhu na HDP) je uvedena v kapitole 6.3, věnované zadluženosti státu, neboť je přehlednější uvést tento údaj u příslušného tématu.

Tab. 10 Saldo vládních institucí v % HDP

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Deficit vládních institucí na HDP	-2,7	-3,1	-2,3	-0,7	-2,1	-5,5	-4,4	-2,9	-4,0	-1,3

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ [19]

Saldo vládních institucí v procentech k HDP vyjadřuje podíl vládního deficitu (přebytku) k objemu HDP v běžných cenách. [19]

Z uvedených dat plyne, že to, zda ČR plní první část kritéria, v jednotlivých letech kolísá. Problémy s plněním měla již na počátku období, tedy krátce po vstupu do EU, následující tříleté období, tj. 2006 - 2008, bylo kritérium splněno, ale v roce 2009 se vychýlilo na hodnotu -5,5 % HDP. To byl zřejmě hlavní důvod, proč byla s ČR zahájena Procedura při nadměrném schodku.

Při této proceduře bylo České republice Radou EU doporučeno snížit poměr deficitu vládního sektoru k HDP pod hranici 3 % do roku 2013. [17] V posledním sledovaném roce 2013 dosáhla hodnota -1,3 % HDP, což znamená, že přípustné hodnoty je dosaženo, a zároveň doporučení Rady EU bylo splněno.

6.2.2 Srovnání plánovaných státních rozpočtů se skutečnými výsledky

V předchozí kapitole byl uveden vývoj příjmů, výdajů a bilance státního rozpočtu z údajů, které jsou součástí státních závěrečných účtů, tedy obsahují skutečně dosažené hodnoty. Původní plán výše příjmů, výdajů i předpokládaná bilance státního rozpočtu se však liší. Nyní je uveden přehled skutečných a plánovaných částek, které byly schváleny

formou zákona, neboť je vhodné posoudit, na kolik se plánované pohyby státního rozpočtu odlišují od reálného hospodaření vlády s finančními prostředky státu. Daný přehled je uveden v tabulkovém provedení.

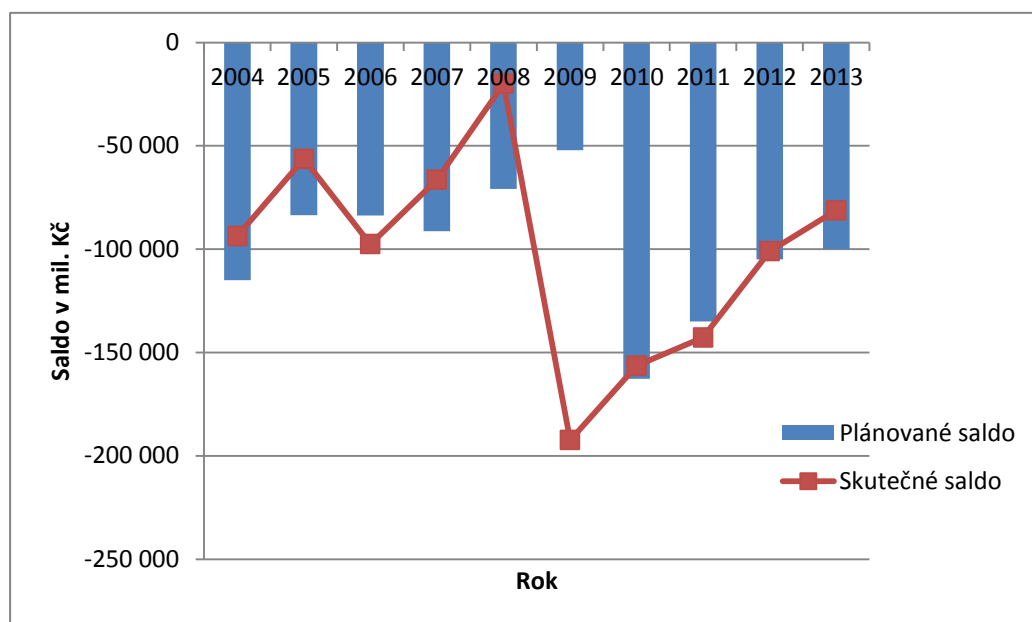
Tab. 11 Porovnání plánovaných a skutečných hodnot SR (v mil. Kč)

Rok	Plánované příjmy	Skutečné příjmy	Plánované výdaje	Skutečné výdaje	Plánované saldo	Skutečné saldo
2004	754 081	769 207	869 051	862 892	-114 970	-93 684
2005	824 831	866 460	908 416	922 798	-83 585	-56 338
2006	889 392	923 060	973 102	1 020 640	-83 710	-97 580
2007	949 477	1 025 883	1 040 777	1 092 275	-91 300	-66 392
2008	1 036 511	1 063 941	1 107 311	1 083 944	-70 800	-20 003
2009	1 114 002	974 615	1 166 181	1 167 009	-52 180	-192 394
2010	1 022 219	1 000 377	1 184 919	1 156 793	-162 700	-156 416
2011	1 055 701	1 012 755	1 190 701	1 155 526	-135 000	-142 771
2012	1 084 701	1 051 387	1 189 701	1 152 387	-105 000	-101 000
2013	1 076 368	1 091 863	1 176 368	1 173 128	-100 000	-81 264

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR [35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44]

Z uvedené tabulky č. 11 je patrné, že státní rozpočty jsou plánovány s deficitním saldem, ale pravidelně dochází k určité odchylce ve výši schodku. Ideálním stavem byl rok 2008, kdy schodek státního rozpočtu byl ve skutečnosti o 50 797 mil. Kč nižší, než bylo plánováno. Zároveň došlo ke zvýšení příjmů oproti plánu o 27 430 mil. Kč, a také ke snížení skutečných výdajů o 23 367 mil. Kč. Schodek SR se v roce 2009 oproti plánované hodnotě prohloubil o 140 214 mil. Kč. Výdajová strana rozpočtu nenarostla nijak výrazně. Ale na příjmech bylo vybráno o 12,5 % méně, než se předpokládalo. Nenaplnění příjmové strany rozpočtu bylo hlavní příčinou nárůstu deficitu SR. Především chyběly daňové příjmy. Nejnižší rozdíl mezi plánovaným a skutečným saldem SR byl zaznamenán v roce 2012, kdy tento rozdíl činil 4 mld. Kč, dokonce ve prospěch snížení deficitu. A to i přesto, že příjmy byly nižší o 3 % oproti plánu. Za pozitivní činitel je možné považovat vázání výdajů na základě usnesení vlády č. 178/2012 [45]. V roce 2013 skutečné saldo v porovnání s plánovaným schodem bylo nižší o 18 736 mil. Kč. To lze přisuzovat plnění celkových příjmů na 101,4 % oproti příjmům stanoveným původně formou zákona, a také plnění výdajů na 99,7 %. Jsou tedy patrné tendence směřující ke konsolidaci veřejných financí, jejímž cílem je dlouhodobě udržitelný veřejný dluh.

Graf 5 Porovnání plánovaného a skutečného salda státního rozpočtu

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR

6.2.3 Vývoj a struktura příjmů státního rozpočtu

Příjmy státního rozpočtu podle druhového členění zahrnují příjmy daňové, jejichž součástí jsou daně, poplatky a pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a na veřejné zdravotní pojištění. Do konce roku 2011 patří do daňových příjmů i cla. Od 1. 1. 2012 jsou cla vykazována v příjmech nedaňových. Dalšími skupinami (třídami) jsou tedy příjmy nedaňové, kapitálové příjmy a přijaté transfery. Mezi nedaňové příjmy patří příjmy z vlastní činnosti organizačních složek státu, příjmy z pronájmu majetku, příjmy z úroků, nebo přijaté splátky půjčených prostředků, které se dále člení podle subjektů, kterých se splátky týkají. Do kapitálových příjmů jsou řazeny např. příjmy z prodeje dlouhodobého majetku. Poslední třída přijaté transfery se dělí na neinvestiční a investiční transfery. V tabulce č. 12 jsou uvedeny souhrnné hodnoty za jednotlivé třídy, kde je patrný jejich vývoj v absolutních hodnotách.

Tab. 12 Vývoj příjmů státního rozpočtu v druhovém členění (v mld. Kč)

Rok	Příjmy celkem	Daňové příjmy	Nedaňové příjmy	Kapitálové příjmy	Přijaté transfery
2004	769,21	718	31,47	0,95	18,79
2005	866,46	771,62	26,11	0,97	67,76
2006	923,06	802,89	25,49	2,34	92,34
2007	1025,88	900,65	23,28	1,24	100,71
2008	1063,94	929,89	27,16	1,17	105,72
2009	974,61	833,22	29,23	2,37	109,8
2010	1000,38	863,86	30,02	2,72	103,78
2011	1012,76	890,25	25,95	2,31	94,25
2012	1051,39	912,28	32,54	2,67	103,89
2013	1091,86	922,4	35,54	5,89	128,03

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR [23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32]

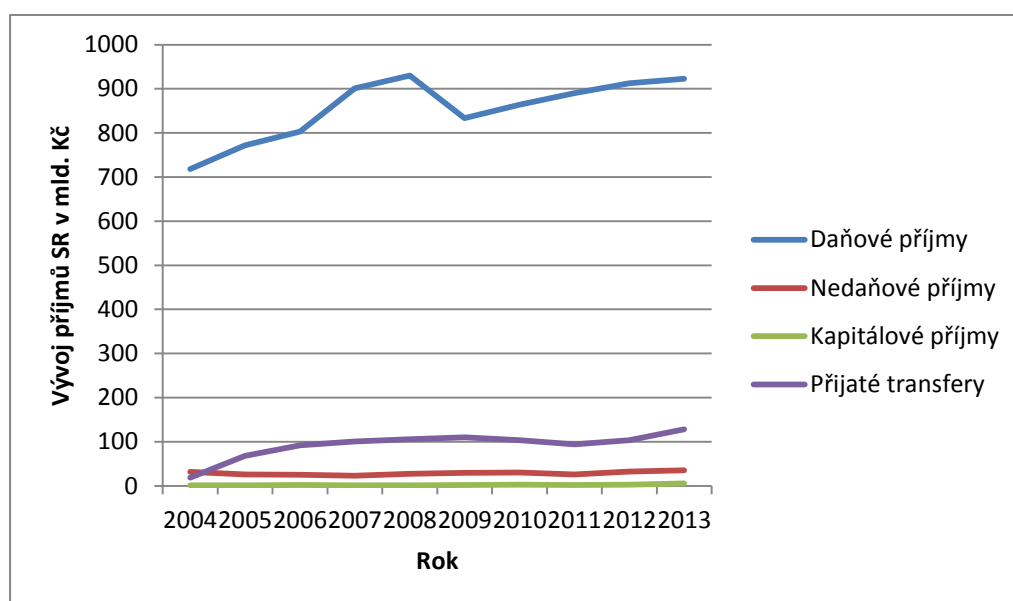
Od roku 2004 do roku 2013 dochází k meziročním přírůstkům příjmů státního rozpočtu. Výjimkou byl rok 2009, kdy se projevil pokles výkonu ekonomiky i ve fiskální politice, který způsobil i nižší příjmy SR. Nejvyšší nárůst celkových příjmů byl v roce 2007, kdy došlo k meziročnímu nárůstu o 11,14 %, tj. o téměř 103 mld. Kč. K tomuto pozitivnímu vývoji přispěl především růst daňových příjmů, které se meziročně zvýšily o 12,18 % a dosáhly 900,65 mld. Kč. K poklesu došlo, jak u nedaňových, tak i kapitálových příjmů. Přijaté transfery se meziročně zvýšily o 9,1 %, především díky transferům přijatým z EU. V roce 2008 příjmy dosáhly druhé nejvyšší hodnoty za sledované období, ale jejich nárůst byl jen o 3,71 %. Všechny skupiny příjmů se zvyšovaly, až na kapitálové příjmy, které klesly o 5,65 %. Nejvyšší podíl (59,4 %) na nedaňových příjmech vykazovala položka příjmy z vlastní činnosti a odvody přebytků organizací s přímým vztahem.

V roce 2009 celkové příjmy poklesly o 8,4 % při komparaci s předchozím rokem. Tento pokles byl způsoben snížením inkasa daňových příjmů, které v tomto roce zaznamenaly jediný pokles v průběhu analyzovaného období. Hlavním činitelem propadu příjmů byla daň z příjmů právnických osob. Ve skupině nedaňových příjmů byl nárůst o 7,62 %, z toho 64 % přispěly příjmy z vlastní činnosti a odvody přebytků. Stát také výrazně zvýšil prodej dlouhodobého majetku, neboť kapitálové příjmy vzrostly o 102,56 %, tj. o 1,2 mld. Kč, z velké části se jednalo o příjmy z prodeje pozemků a ostatních nemovitostí. Přijaté transfery se meziročně zvýšily o 3,86 %.

Ve zbývajícím období uvedené časové řady je trend celkových příjmů opět rostoucí. V roce 2010 příjmová strana rozpočtu opět převýšila hodnotu 1000 mld. Kč. Konkrétně příjmy činily 1000,38 mld. Kč, tedy meziročně o 2,64 % více, avšak dynamika růstu daňových příjmů se snížila. Zvýšení inkasa daňových příjmů bylo jen o 3,68 %. Suma nedaňových příjmů, kapitálových příjmů a přijatých transferů meziročně poklesla o 3,45 %. Rok 2011 přinesl zvýšení příjmů o pouhých 1,24 %. Na těchto příjmech se zejména podílely daňové příjmy, které jako jediná skupina v rámci druhového členění státního rozpočtu dosáhla růstu. K propadu příjmů došlo u nedaňových příjmů o 4 mld. Kč, u kapitálových příjmů o necelých 0,5 mld. Kč a nejvýraznější pokles o 9,53 mld. Kč vykázaly přijaté transfery.

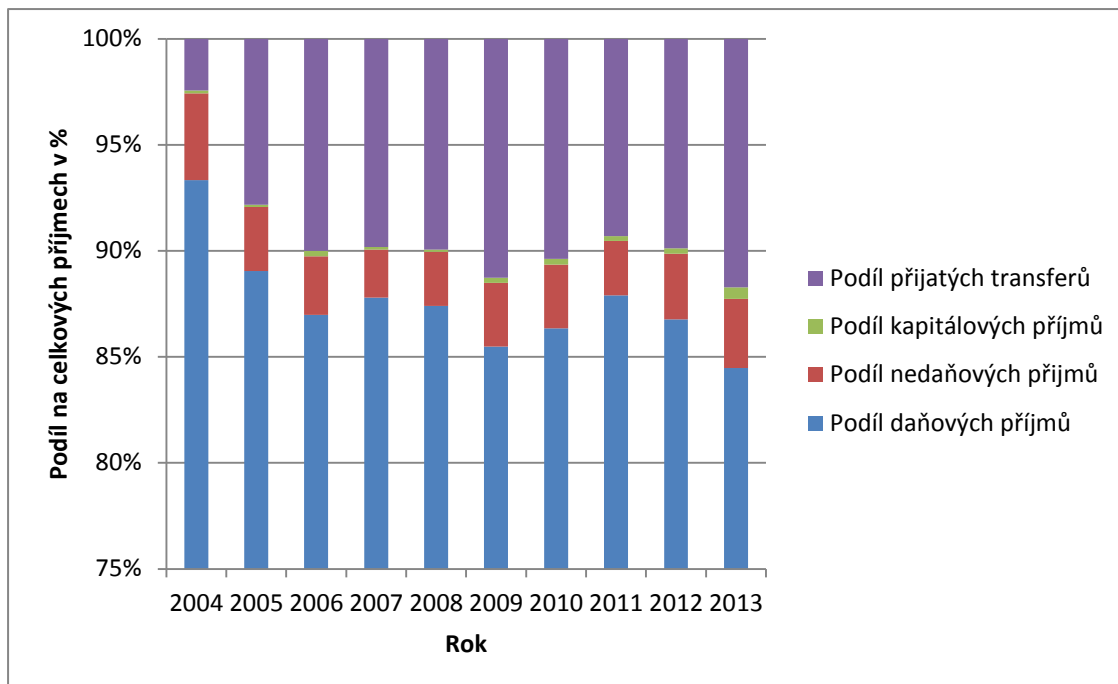
V roce 2012 nebyly naplněny celkové příjmy, ale přesto je možné shrnout, že je sledován rostoucí trend v meziročním srovnání u všech rozebíraných skupin příjmů, který pokračuje i v roce 2013. Dynamika růstu příjmů se opět mírně zvyšuje. Příjmy se zvýšily o 3,85 %. Na celkové příjmy měl příznivý vliv zejména strmý růst příjmů nedaňových, kapitálových a přijatých transferů. Za pozitivní z hlediska výběru daňových příjmů je možné označit administrativní rozhodnutí, kterými jsou zvýšení obou sazeb DPH o 1 %, opatření zamezující daňovým únikům, nebo zavedení tzv. solidární daně z příjmů.

Graf 6 Vývoj příjmů státního rozpočtu v druhovém členění

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR

Graf 7 Vývoj struktury příjmů SR v druhovém členění

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR

Graf č. 7 znázorňuje vývoj struktury celkových příjmů státního rozpočtu. Nejvyšší podíl mají jednoznačně daňové příjmy. Daňové příjmy se na celkových příjmech státního rozpočtu podílejí mezi 85 – 93 %. Jejich podíl v průběhu let kolísá. Největší podíl zaujímaly v roce 2004, a to 93,34 %. V roce 2013 se tato skupina příjmů podílela jen 84,48 %, což je nejnižší podíl. Podíl nedaňových příjmů tvoří 2 – 4 %. V roce 2004 dokonce mírně převýšil 4 % hodnotu na celkových příjmech. Podíl přijatých transferů byl v roce 2004 nejnižší z celého sledovaného období, činil pouze 2,44 %. Od té doby spíše roste, avšak s občasnými výkyvy směrem dolů. V roce 2013 se tyto příjmy podílely 11,73 %. Kapitálové příjmy zaujímají velmi nízký podíl na celkových příjmech, a to jen do výše 0,54 % (tj. rok 2013).

Vývoj daňových příjmů státního rozpočtu

Tato část práce je zaměřena na vývoj vybraných daňových příjmů státního rozpočtu, neboť většina příjmů státního rozpočtu je zařazena do této třídy a objemově tvoří nejdůležitější položky příjmové strany rozpočtu. Byly vybrány tyto daňové příjmy: daň z příjmů fyzických osob, daň z příjmů právnických osob, daň z přidané hodnoty, spotřební

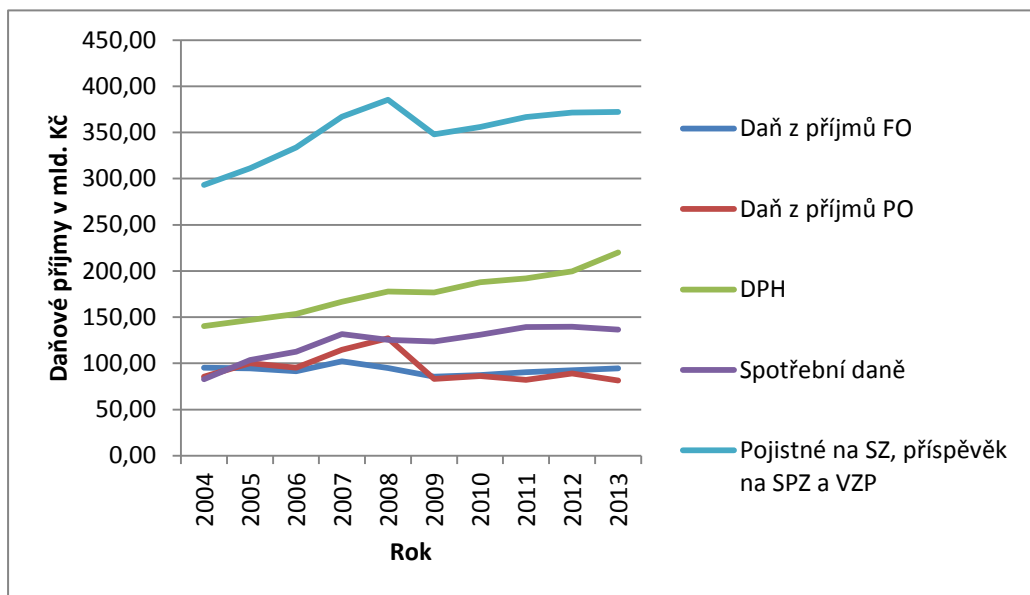
daně a pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a veřejné zdravotní pojištění. V roce 2008 byly ke spotřebním daním přiřazeny i tzv. energetické daně.

Tab. 13 Vývoj vybraných daňových příjmů (v mld. Kč)

Rok	Daň z příjmů FO	Daň z příjmů PO	DPH	Spotřební daně	Pojistné na SZ, příspěvek na SPZ a VZP
2004	95,21	85,50	140,38	82,79	293,30
2005	94,77	100,27	146,82	103,63	311,18
2006	91,59	95,47	153,51	112,56	333,70
2007	102,14	114,75	166,63	131,59	367,14
2008	94,96	127,17	177,82	125,54	385,50
2009	85,65	83,34	176,72	123,84	347,86
2010	87,49	86,30	187,82	130,86	355,84
2011	90,61	82,30	191,89	139,21	366,82
2012	92,59	89,19	199,71	139,61	371,50
2013	94,49	81,48	219,96	136,45	372,19

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR [23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32]

Graf 8 Vývoj vybraných daňových příjmů

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR

Z uvedeného grafu č. 8 je patrné, že nejvýše leží křivka znázorňující příjmy z Pojistného na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a veřejné zdravotní pojištění, protože v rámci daňových příjmů zaujímá největší část. Největší meziroční nárůst, a to o 10 %, byl v roce 2007. Tyto příjmy rostly do roku 2008. Následující rok došlo k jejich propadu o téměř 38 mld. Kč. Vysvětlením, proč příjmy z pojistného na SZ poklesly, může být snížení počtu osob, které pojištění odvedly, neboť v důsledku hospodářské krize a snížení výkonu ekonomiky, bylo méně mezd, které byly tímto pojistným zatíženy. Další příčinou mohla být legislativní změna, která měla za následek snížení sazby u nemocenského pojištění zaměstnavatelů o 1 procentní bod. V roce 2013 příjmy z pojistného na SZ vzrostly o pouhých 0,2 %.

Druhý největší podíl na daňových příjmech zauímají příjmy z daně z přidané hodnoty, avšak jejich výše je přibližně o ½ nižší než pojistné na SZ. DPH jako všechny ostatní vybrané daňové příjmy vykazuje pokles v roce 2009. Pokles byl však mírný o necelé 1 %. Tento pokles odpovídá snížené poptávce domácností i státu. S účinností od 1. 1. 2013 byla zvýšena základní sazba daně na 21 %, a také byla zvýšena snížená sazba daně na 15 %. Toto legislativní opatření zřejmě zapříčinilo, že bylo na DPH vybráno o 8 mld. Kč více než bylo v plánu. Celkově se příjmy z DPH meziročně zvýšily o 10,14 %, a dokonce v roce 2013 byly druhým největším příjmem ve skupině daňových příjmů, tudíž pozitivně ovlivnily příjmy SR. Vývoj sazby DPH je uveden v Příloze č. 2.

Ačkoliv od roku 2008 jsou součástí příjmů ze spotřebních daní také ekologické daně (daň z elektřiny, daň z pevných paliv, daň ze zemního plynu a některých dalších plynů) došlo ke snížení těchto příjmů o 6 mld. Kč, tj. o 4,6 %. V roce 2009 byl opět pokles těchto příjmů, ale následující 3 roky (2010 - 2012) tyto příjmy měly mírnou rostoucí tendenci. V posledním roce sledovaného období se příjmy ze spotřebních daní snížily o 3 mld. Kč.

Posledními analyzovanými daňovými příjmy jsou daně z příjmů, které jsou ve státních závěrečných účtech uváděny v členění na daň z příjmů fyzických osob a daň z příjmů právnických osob, a tyto dvě skupiny jsou ještě dále desagregovány. U těchto dvou příjmů je vidět, že jejich hodnoty kolísají do záporných hodnot častěji, než u dalších srovnávaných příjmů. Zatímco v roce 2007 se nejvíce na daňových příjmech podílela daň z příjmů právnických osob, jejíž nárůst dosáhl 20,2 % oproti předchozímu roku, a

převyšovala o 12,61 mld. Kč daň z příjmů FO. Počínaje rokem 2009 vyšší inkaso má vždy právě daň z příjmů FO. V roce 2009 obě daně poklesly, u daně z příjmů FO bylo sníženo inkaso příjmů o téměř 10 % a inkaso daně z příjmů PO kleslo o 34,5 %. Takto výrazný pokles daně z příjmů PO byl nejspíš způsoben dopady finanční krize na podnikatelské subjekty, které nebyly schopny hospodářskou situaci v zemi ustát. Daň z příjmů FO od roku 2010 stále roste, avšak její nárůst není příliš velký. Horší hodnoty vykazuje daň z příjmů PO, která od roku 2010 do roku 2013 klesla dvakrát. K jejímu negativnímu vývoji došlo v roce 2011 o 4,6 %, a poté v roce 2013 byl příjem z této daně nižší o 8,64 %.

Po provedené analýze příjmů SR je celkově možné shrnout, že největší váhu mají daňové příjmy, neboť v příjmové části rozpočtu zaujímají největší podíl. Za sledované desetileté období jsou rostoucí, s jednorázovým propadem v roce 2009 o 10,4 %. Jejich největší část je tvořena pojistným na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a veřejné zdravotní pojištění. Z počátku období byl růst příjmů dynamičtější, avšak po roce 2009 je toto tempo růstu nižší, především kvůli poklesu růstu daňových příjmů. Zbývající tři hlavní skupiny příjmů (nedaňové příjmy, kapitálové příjmy a přijaté transfery) se na celkových příjmech podílí malým procentem, ale jejich fluktuace se v průběhu let mění. V roce 2011 se tyto skupiny příjmů všechny propadly, ale počínaje následujícím rokem vykazují značný růst, což pozitivně ovlivňuje výši celkových příjmů SR.

6.2.4 Vývoj a struktura výdajů státního rozpočtu

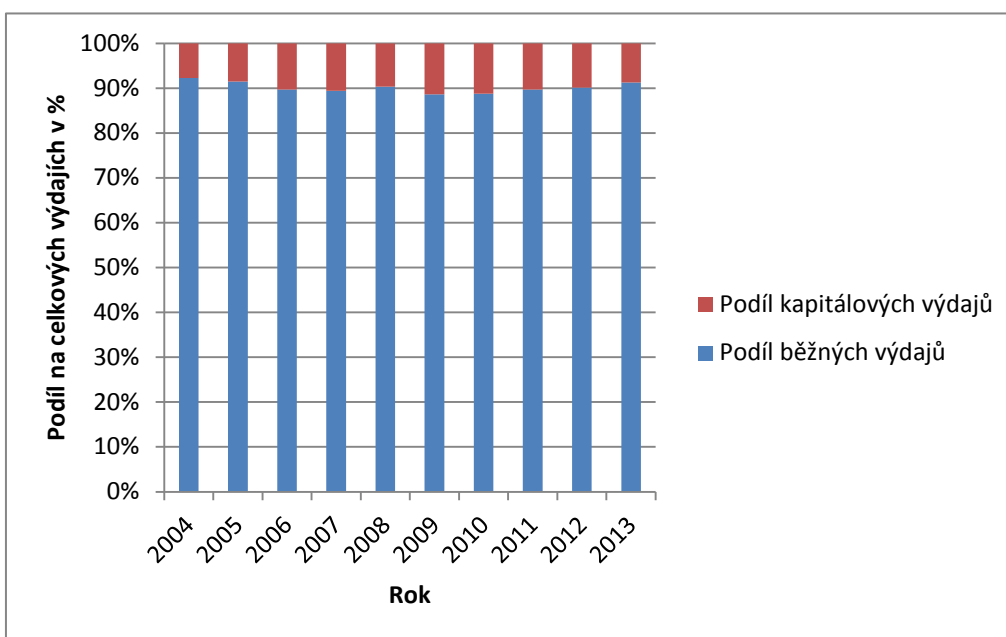
Z hlediska druhového členění jsou výdaje státního rozpočtu klasifikovány na běžné výdaje a kapitálové výdaje. Mezi běžné výdaje jsou řazeny např. neinvestiční transfery obyvatelstvu (důchody, sociální dávky), transfery a platby rozpočtům (státním fondům, obcím, či krajům), nákupy neinvestičního charakteru, výdaje na platy a odvedené pojistné, a další výdaje. Kapitálovými výdaji se rozumí nákupy investičního charakteru, nebo transfery investičního charakteru rozpočtům územní úrovně. Jejich skutečná výše je uvedena v tabulce č. 14.

Tab. 14 Vývoj výdajů státního rozpočtu v druhovém členění (v mld. Kč)

Rok	Výdaje celkem	Běžné výdaje	Kapitálové výdaje
2004	862,89	796,18	66,71
2005	922,80	843,80	79,00
2006	1020,64	915,34	105,30
2007	1092,28	976,75	115,53
2008	1083,94	978,91	105,03
2009	1167,00	1033,85	133,16
2010	1156,79	1026,57	130,22
2011	1155,53	1036,65	118,87
2012	1152,39	1038,76	113,62
2013	1173,13	1070,81	102,32

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR [23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32]

Graf 9 Vývoj struktury výdajů SR v druhovém členění

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR

Z uvedených dat a na jejich základě vytvořeného grafu plyne, že největší podíl na výdajích státního rozpočtu zaujímají běžné výdaje. Jejich podíl se pohybuje okolo hodnoty 90 %, zatímco podíl kapitálových výdajů je kolem 10 %.

Na výdajové straně státního rozpočtu jsou výkyvy větší, než v případě příjmové strany. Na počátku sledovaného období výdaje státního rozpočtu rostou. Nejvýraznějšího

meziročního nárůstu výdajů bylo dosaženo v roce 2006 o 10,6 %, zatímco běžné výdaje se zvýšily o necelých 8,5 %, tak kapitálové výdaje stouply meziročně o 33,3 %. V roce 2008 byl zaznamenán pokles výdajů o 8,34 mld. Kč (tj. 0,8 %), což bylo způsobeno zejména poklesem výdajů investičního charakteru, tedy na straně kapitálových výdajů o 9,08 %.

Vývoj výdajů v roce 2009 má dle očekávání rostoucí charakter. Navýšení bylo o 7,66 % oproti roku 2008, za jehož příčinu je možné označit běžné i kapitálové výdaje, neboť u obou položek došlo ke zvýšení. Nicméně je třeba konstatovat, že výraznější dynamika růstu byla u kapitálových výdajů, kde byl růst o 26,78 %, zatímco běžné výdaje vzrostly o 5,61 % oproti minulé dosažené hodnotě. Dvojnásobné hodnoty dosáhly dávky v nezaměstnanosti. Rok 2010 představuje mírné snížení celkových výdajů na 99,12 % celkových výdajů v předchozím roce, běžné výdaje klesly o 0,7 % a kapitálové výdaje klesly o 2,2 %, tedy více se šetřilo na investičních výdajích. Omezení výdajů nastalo především v posledním čtvrtletí roku, které pozitivně ovlivnilo konečnou bilanci celého rozpočtu. Avšak rozpočtové omezení přispělo k poklesu ekonomického růstu České republiky ve 4. čtvrtletí. V letech 2011-2012 zůstal klesající trend výdajů, ale byla již patrná nižší dynamika. Dalo by se též říci, že výdaje stagnovaly, protože se snížily velmi málo. V roce 2013 se výdaje zvýšily meziročně o 1,8 %. Příčinou byl nárůst běžných výdajů o 3,08 %, tj. 32 mld. Kč. Rostly výdaje na sociální dávky. To bylo způsobeno špatnou situací na pracovním trhu. Naopak vývoj kapitálových výdajů je klesající, a to o 9,95 %, to je špatně, neboť ekonomika potřebovala podpořit.

Vývoj běžných výdajů státního rozpočtu

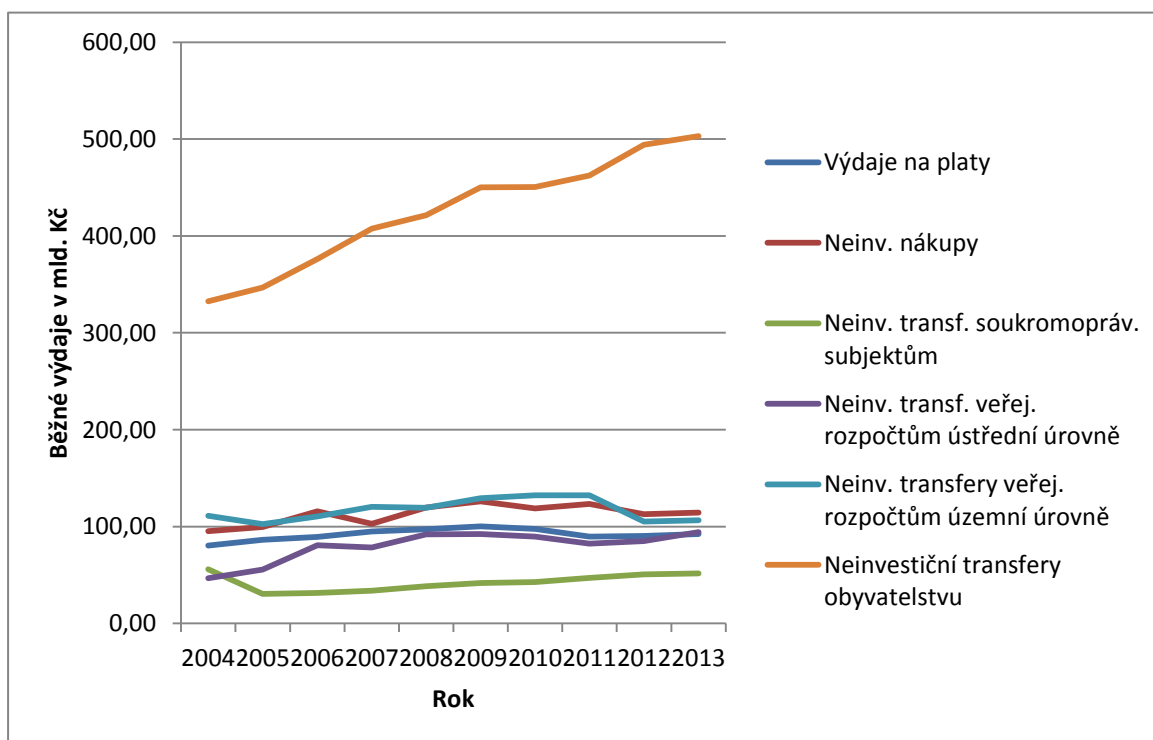
Nyní následuje rozbor vývoje vybraných položek běžných výdajů státního rozpočtu. Jsou sledovány následující běžné výdaje: Výdaje na platy a ostatní platby za provedenou práci spolu s pojistným, Neinvestiční nákupy, do nichž spadají nákupy materiálu, služeb, nákupy vody a další, Neinvestiční transfery soukromoprávním subjektům, kam jsou řazeny např. podnikatelské subjekty a neziskové organizace, Neinvestiční transfery veřejným rozpočtům ústřední úrovně (státní fondy, fondy sociálního a veřejného zdravotního pojištění), Neinvestiční transfery veřejným rozpočtům územní úrovně (obce, kraje, regionální rady) a Neinvestiční transfery obyvatelstvu (důchody, státní sociální podpora, nemocenské pojištění, podpory v nezaměstnanosti atd.).

Tab. 15 Vývoj vybraných běžných výdajů (v mld. Kč)

Rok	Výdaje na platy	Neinv. nákupy	Neinv. transf. soukromopráv. subjektům	Neinv. transf. veřej. rozpočtům ústřední úrovně	Neinv. transfery veřej. rozpočtům územní úrovně	Neinvestiční transfery obyvatelstvu
2004	80,43	95,38	55,91	46,72	111,01	332,61
2005	86,37	99,56	30,62	55,73	102,54	346,60
2006	89,41	115,87	31,63	80,80	110,60	376,03
2007	95,09	103,02	33,88	78,28	120,44	407,39
2008	97,39	119,59	38,52	91,90	119,26	421,56
2009	100,20	125,84	41,86	92,22	129,37	450,03
2010	97,68	118,65	42,66	89,77	132,40	450,43
2011	89,62	123,38	47,16	82,43	132,29	462,26
2012	90,45	112,91	50,71	84,95	105,21	494,00
2013	92,38	114,39	51,50	94,31	106,48	503,14

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR [23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32]

Graf 10 Vývoj vybraných běžných výdajů

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR

Na základě srovnání výše vybraných běžných výdajů je možné říci, že největší zatížení státního rozpočtu je patrné u neinvestičních transferů obyvatelstvu. Tyto výdaje každoročně narůstají. Při komparaci počáteční výše neinvestičních transferů obyvatelstvu (2004) a konečné výše (2013) došlo k celkovému nárůstu o 51,3 %, tj. zvýšení o 170,53 mld. Kč.

V roce 2006 se tyto výdaje zvýšily o 8,5 %, důvodem byly legislativní opatření v sociální oblasti. Od 1. 1. 2006 byly valorizovány důchody, procentní výměra se zvýšila o 6 % (pokud byly přiznány před 1. 1. 1996), nebo o 4 % (pokud byly přiznány po 1. 1. 1996), a také se zvýšila základní výměra, současně byl zaznamenán nárůst lidí v důchodovém věku. Také u nemocenského pojištění se zvýšila denní výměra, což mělo dopad na výši dávek. V roce 2009 neinvestiční transfery obyvatelům překročily hranici 450 mld. Kč, v roce 2010 víceméně stagnovaly (nárůst o 0,4 mld. Kč), neboť byly ve 4. čtvrtletí roku provedeny výrazné škrty na výdajové straně, které se týkaly i těchto běžných výdajů. V roce 2012 dané výdaje opět narostly, a to o téměř 7 %, za hlavní příčinu je možné označit důchody, které narostly o 3,8 %. V roce 2013 výdaje na důchody sice stagnovaly, ale zvýšily se výdaje na podpory v nezaměstnanosti o 10,4 % díky růstu nezaměstnanosti, celkově se tak výdaje obyvatelstvu ve formě neinvestičních transferů zvýšily o 1,85 %.

Neinvestiční transfery soukromoprávním subjektům jsou ze sledovaných druhů výdajů položeny nejnižší. Větší část těchto výdajů tvoří dotace podnikatelským subjektům oproti dotacím neziskovým organizacím. Avšak poměr mezi těmito dvěma subjekty se liší. Z grafu č. 10 je zřejmý celkový propad o 45,2 % v roce 2005 díky snížení dotacím právě podnikatelských subjektů, jinak dochází ke každoročnímu růstu celkové sumy neinvestičních transferů soukromým subjektům.

Zbývající 4 skupiny běžných výdajů z tabulky č. 15 se dají souhrnně označit jako Výdaje na veřejnou spotřebu. Tyto skupiny výdajů vykazují rozmanité výkyvy v jednotlivých letech. V roce 2009 se uvedené skupiny výdajů pohybovaly stejným směrem, tedy nahoru. Výdaje na platy zaznamenaly růst o 2,8 %, který byl způsoben např. plošným růstem platů o 1,5 %, a také byly do výdajů zahrnuty platy ústavních činitelů. U neinvestičních nákupů byl nárůst úroků o 18,6 % oproti roku 2008. Největší část těchto výdajů tvoří výdaje na obsluhu státního dluhu. Dotace veřejným rozpočtům územní

úrovně, které nemají investiční charakter, se zvýšily meziročně o 8,5 %. To bylo způsobeno růstem výdajů regionálním radám o 85 % a růstem výdajů plynoucích krajům o 10 %. V roce 2013 opět uvedené 4 skupiny výdajů vzrostly. Výrazný růst byl u výdajů veřejným rozpočtům ústřední úrovně o 11 %.

Při opakovaném nárůstu výdajů státního rozpočtu jsou v průběhu sledovaného období patrné snahy vlády o snížení deficitu státního rozpočtu také omezením výdajové strany rozpočtu. Pokles výdajů byl v roce 2008, a také počínaje rokem 2010, kdy stát měl za cíl snížit deficit. Za nežádoucí je možné označit, že škrtnání výdajů bylo u výdajů investičního charakteru, tedy kapitálových výdajů, neboť je tím omezena možnost růstu ekonomiky. Více než poloviční podíl na celkových výdajích státního rozpočtu zaujímají mandatorní výdaje, avšak tyto výdaje jsou dány zákony a mezinárodními smlouvami a jejich omezení je obtížné.

Tlak na snižování deficitu SR, a s tím související šetření vlády je diskutabilní vzhledem k potřebě ekonomiku spíše podpořit. Vláda by se měla zabývat spíše prorůstovými opatřeními, která zajistí obyvatelům pracovní místa, z kterých jim bude plynout stálý příjem. Prorůstovými opatřeními může být přesun vládních výdajů na investice, podpora podnikání, či podpora výzkumu. Namísto jejich přesouvání do mandatorních výdajů.

6.3 Zadlužení České republiky

S deficitním hospodařením České republiky je spojen vznik státního dluhu. V této kapitole je sledován vývoj státního dluhu ČR v letech 2004 - 2013, dále je sledována výše veřejného dluhu České republiky, a také je vypočten podíl státního dluhu na veřejném dluhu. Veřejný dluh je posouzen z hlediska jeho podílu na HDP. Zároveň je provedeno mezinárodní srovnání veřejného dluhu v členských zemích EU.

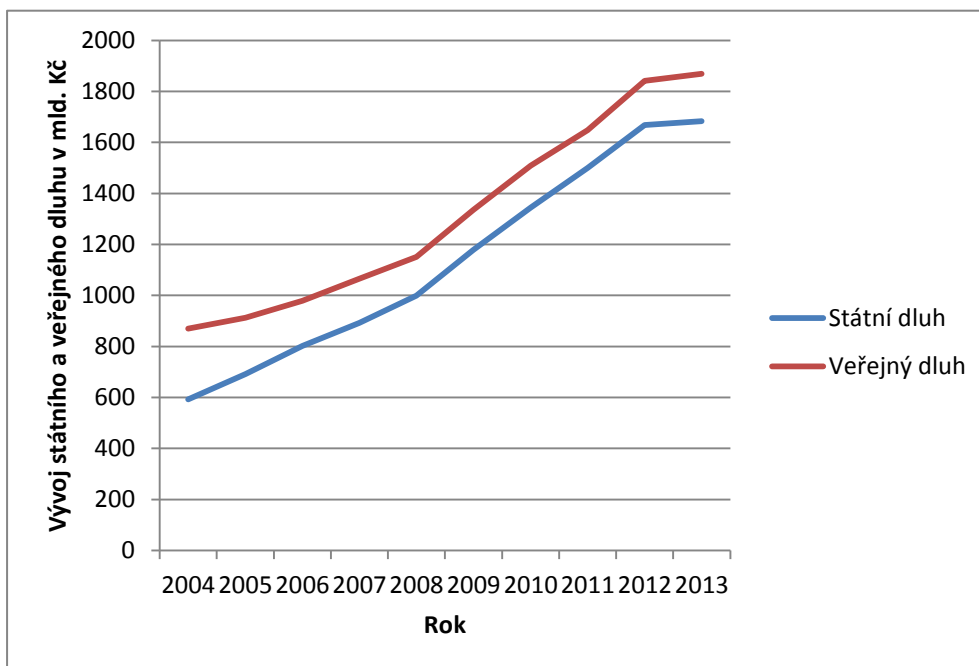
Zároveň je do této kapitoly zařazeno vyhodnocení plnění druhé části kritéria veřejných financí, protože svým charakterem do ní spadá.

Tab. 16 Vývoj státního a veřejného dluhu (v mld. Kč)

Rok	Státní dluh	Absolutní diference	Řetězový index [%]	Podíl státního dluhu na veřejném dluhu [%]	Veřejný dluh	Podíl veřejného dluhu na HDP [%]
2004	592,9			68	870,0	28,5
2005	691,2	98,3	116,6	76	912,8	28,0
2006	802,5	111,3	116,1	82	978,9	27,9
2007	892,3	89,8	111,2	84	1 065,5	27,8
2008	999,8	107,5	112,0	87	1 150,7	28,7
2009	1 178,2	178,4	117,8	88	1 335,7	34,1
2010	1 344,1	165,9	114,1	89	1 508,5	38,2
2011	1 499,4	155,3	111,6	91	1 647,8	41,0
2012	1 667,6	168,2	111,2	91	1 841,9	45,5
2013	1 683,3	15,7	100,9	90	1 869,2	45,7

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ [19]

Graf 11 Vývoj státního dluhu a veřejného dluhu

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ

Státní dluh může být označen jako největší složka dluhu veřejného. Jeho podíl se v průběhu let mění, nicméně je patrný vzrůstající trend. Počátkem sledovaného období byl

podíl zadlužení vlády (státního dluhu) na veřejném dluhu 68 %, v roce 2013 činí tento podíl již 90 %.

Státní dluh se v rozmezí let 2004 až 2013 zvýšil o 1090,4 mld. Kč. Největší meziroční nárůst byl zaznamenán v roce 2009, kdy došlo ke zvýšení státního dluhu o 18 %. V absolutním vyjádření se dluh zvýšil o 178,4 mld. Kč. Příčinou tohoto zvýšení byl především zahraniční dluh, který se zvýšil o 35,6 %, z toho konkrétně nejvíce rostoucí složkou byla zahraniční emise dluhopisů, která se zvýšila o 40 %. Domácí dluh se zvýšil o 14 %. Od roku 2010 se dynamika nárůstu státního dluhu sice snižuje, ale nárůst se stále pohybuje v rozmezí mezi 11 - 14 % oproti předchozímu období. Rok 2013 je možné považovat spíše za pozitivní, neboť státní dluh stagnuje, jeho zvýšení bylo jen o 0,94 % oproti roku 2012. Větší nárůst byl opět u zahraniční části dluhu.

Na grafu č. 11 je znázorněn strmý růst státního dluhu, a současně i strmý růst veřejného dluhu. Je možné pozorovat, že křivka znázorňující vývoj veřejného dluhu je velmi podobná křivce znázorňující státní dluh, neboť je jasné, že jejich vývoj je vzájemně korelován. Stejně tak u veřejného dluhu je možné konstatovat, že dochází k jeho neustálému zvyšování. To je způsobeno rostoucím státním dluhem, protože jeho podíl na veřejném dluhu je vysoký. Je proto nutné, aby se stát zaměřil na snižování deficitů státních rozpočtů, jejichž kumulace navyšují státní dluh.

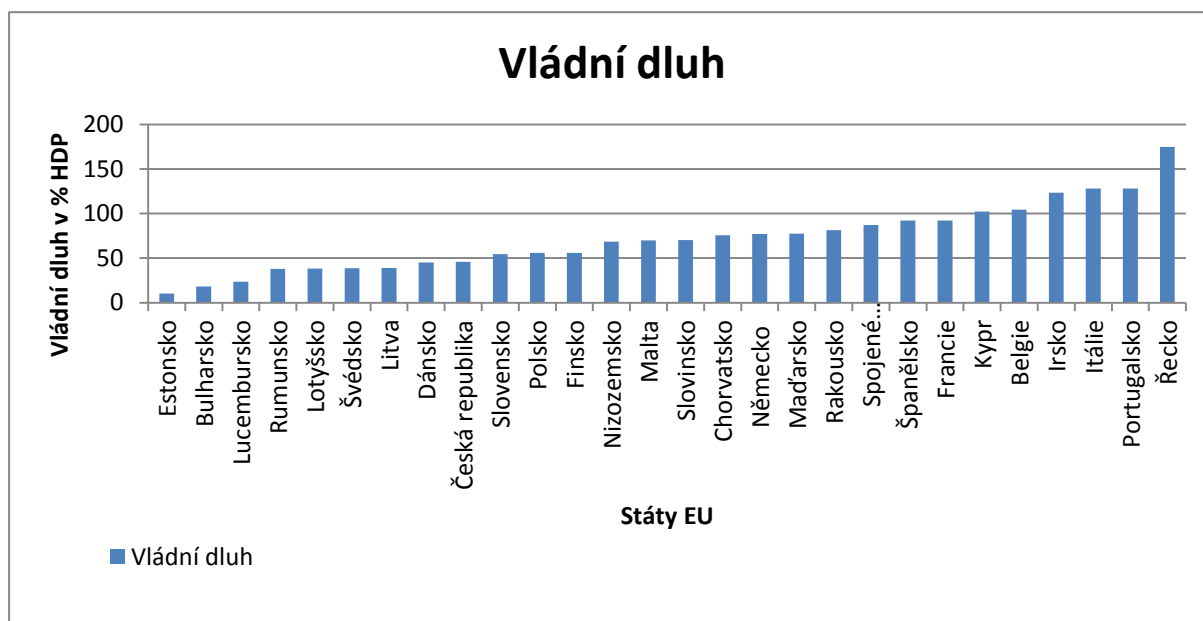
Plnění druhé části konvergenčního kritéria veřejných financí

Nyní bude vyhodnocena druhá část konvergenčního kritéria, jak bylo řečeno v kapitole 6.2.1. Podíl veřejného dluhu na HDP patří mezi Maastrichtská kritéria, která musí být splněna, aby stát Evropské unie mohl přijmout společnou měnu Euro, tedy přistoupit do eurozóny. Veřejný dluh může maximálně dosahovat hodnoty 60 % HDP. Údaje pro posouzení plnění ze strany ČR jsou brány z tab. 16. Toto kritérium je ze strany ČR dlouhodobě splňováno. V letech 2004 - 2008 se hodnota kritéria pohybovala v rozmezí 27 - 29 %, ale v roce 2009 překročil podíl veřejného dluhu na HDP hodnotu 30 % a dále rostl, v roce 2013 je tato hodnota téměř 46 % HDP.

Srovnání celkového vládního dluhu v členských státech EU

Pro srovnání vládního dluhu v zemích EU jsou používána data z databáze EUROSTATU, jejichž hodnoty jsou uvedeny v Příloze č. 3. Hodnoty jsou vyjádřeny v % HDP pro rok 2013. Pro lepší ilustraci byl z dat obsažených v Příloze č. 3 vytvořen graf.

Graf 12 Vládní dluh v zemích EU pro rok 2013

Zdroj: Vlastní zpracování dle databáze EUROSTATU

Celkové zadlužení zemí EU je 85,4 % HDP. Nejnižší vládní dluh vykazuje Estonsko, jehož hodnota je 10,1 % HDP, následováno Bulharskem (18,3 % HDP) a Lucemburskem (23,6 % HDP). To jsou jediné tři státy, jejichž hodnota dluhu je do 30 % HDP, další členské země již tuto pomyslnou hranici překračují. Na opačném konci žebříčku se nachází Řecko se zadlužeností 174,9 % HDP, která je suverénně nejvyšší v zemích EU. Portugalsko, které je na 27. místě ve výši zadlužení země, vykazuje hodnotu 128 % HDP. Česká republika je na 10. příčce s hodnotou vládního dluhu 45,7 % HDP. To při komparaci s 28 státy EU není špatný výsledek. Nechává za sebou např. ekonomiky Německa, Rakouska, Itálie, Velké Británie a dalších zemí, jejichž vládní dluh je v porovnání s ČR mnohem vyšší.

Konvergenční kritérium výše veřejného dluhu do 60 % HDP splňuje pouze 12 členských států, mezi něž patří i Česká republika, jak bylo uvedeno i výše.

6.4 Charakter fiskální politiky

Tato kapitola byla do práce zahrnuta z důvodu závěrečného posouzení charakteru fiskální politiky, která by měla v ideálním případě působit proticyklicky, tedy měla by mít stabilizační účinky.

Někteří autoři považují pojem strukturální saldo jako synonymum pojmu cyklicky očištěné saldo, avšak v pojetí Ministerstva financí tomu tak není. Cyklicky očištěné saldo je skutečné saldo vládního sektoru očištěné o vliv hospodářského cyklu. Jestliže od něj budou navíc odečteny jednorázové a přechodné operace, jedná se o strukturální saldo. Pokud bude určena změna strukturálního salda mezi dvěma obdobími, rozumí se jím fiskální úsilí, které určuje charakter fiskální politiky. Charakter fiskální politiky říká, zda byla expanzivní nebo restriktivní. [48]

Hodnoty, na základě kterých bude posouzena činnost fiskální politiky, jsou brány z Makroekonomické predikce z října 2014, kterou vydává Ministerstvo financí. Budou analyzovány hodnoty od roku 2006 do roku 2015, neboť nebyla v době zpracování diplomové práce nalezena aktuálnější data, která by obsahovala delší časovou řadu. Hodnoty, které obsahují i údaje starších časových řad se liší od nejnovějších dat. Hodnoty roku 2013 jsou prozatím předběžné a roky 2014 a 2015 jsou predikcí.

Tab. 17 Strukturální saldo a fiskální úsilí v letech 2006-2015

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Strukturální saldo v % HDP	-2,6	-1,9	-3,4	-4,3	-3,8	-2,6	-1,4	0,0	-1,1*	-2,0*
Fiskální úsilí p.b.	-0,9	0,7	-1,5	-0,9	0,5	1,3	1,1	1,4	-1,2*	-0,9*

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat MFČR [49]

* predikce

p.b. procentní body

Strukturální saldo rozpočtu vypovídá o diskrečních opatřeních fiskální politiky. Jedná se např. o změny daňových sazeb a další jednorázová rozhodnutí, jak bylo popsáno

v teoretické části. Uvedená data dokazují, že strukturální saldo ČR má neustále deficitní charakter.

V letech, kdy hodnota fiskálního úsilí je kladná, znamená to, že fiskální politika vlády byla restriktivní, došlo tedy k růstu hodnoty strukturálního salda vyjádřeného v % HDP. V opačném případě, kdy je hodnota fiskálního úsilí záporná, fiskální politika je expanzivní, zároveň klesá hodnota strukturálního salda rozpočtu.

Hodnota strukturálního salda byla v roce 2006 na -2,6 % HDP, následující rok 2007 zaznamenala tato složka nárůst o 0,7 procentních bodů, v letech 2008-2009 strukturální saldo kleslo hlouběji, a proto je patrné tendence vlády k expanzivním opatřením. Od roku 2010 do 2013 strukturální saldo roste, a současně fiskální úsilí dosahuje kladných hodnot.

Z uvedených dat vyplývá, že restriktivní fiskální politika byla uplatňovaná v letech 2007 a 2010-2013. Expanzivní fiskální politika byla prováděna v letech 2006, 2008, 2009, a také podle uvedených predikcí je očekávána expanzivní politika i v letech 2014 - 2015.

6.5 Perspektivy vývoje fiskální politiky a vývoje ekonomiky ČR

V roce 2009 byla s Českou republikou zahájena Procedura při nadměrném schodku veřejných financí, jejímž cílem bylo snížit vládní schodek pod 3 % HDP do roku 2013, jak bylo uvedeno již výše. V červnu roku 2014 byl tento postup na základě návrhu Evropské komise ukončen rozhodnutím Rady EU. Česká ekonomika se stává stabilnější, a proto by se nyní měla zaměřit na podporu ekonomiky zejména realizací investic, které povedou k jejímu růstu. Avšak nadále zůstává hlavním cílem v oblasti fiskální politiky udržet deficit veřejných financí pod 3 % HDP a veřejný dluh by se měl pohybovat pod 60 % hranicí HDP.

V lednu 2009 byl zřízen poradní orgán Národní ekonomická rada vlády (NERV), která měla za cíl pomoci vládě mírnit dopady finanční krize, které v té době již působily na českou ekonomiku. V září téhož roku byla spolupráce s NERV ukončena a k její obnově došlo na základě rozhodnutí vlády Petra Nečase, ale jen do srpna 2013. V červnu 2014 bylo rozhodnuto, že poradním orgánem vlády Bohuslava Sobotky bude Rada pro trvale udržitelný rozvoj, jejíž součástí bude i NERV, která bude řešit ekonomické otázky týkající se rozvoje země, může navrhopvat konkrétní řešení, reformy apod.

Na základě údajů uvedených ve Fiskálním výhledu z listopadu 2014 [50] ve 2. čtvrtletí 2014 oproti 1. čtvrtletí roku 2014 došlo k růstu reálného HDP o 0,3 %. Celkově se předpokládalo, že reálné HDP v roce 2014 vzroste o 2,4 %. Podle předběžných odhadů (dle ČSÚ z února 2015) je udáván růst HDP v roce 2014 o 2 %. Růst reálného HDP okolo 2,5 % je predikován i v letech 2015-2017. Hlavním faktorem pro následující období, který by měl působit na růst HDP, je spotřeba domácností. Ta by měla vzrůst až na hodnotu 1,9 % v roce 2016-2017. Spotřeba domácností by měla být pozitivně ovlivněna poklesem míry nezaměstnanosti a mírným zvýšením zaměstnanosti. Domácnosti nebudou muset tolik ukládat na úspory, neboť mírně se zlepšující ekonomika přispěje k menším obavám z budoucnosti.

Je očekáván růst investic do fixního kapitálu v roce 2015 o téměř 5 %. Pozitivním očekáváním je v tomto směru pronájem letounů JAS 39 Gripen v roce 2015, který bude mít vliv na výši investic. Saldo vývozu a dovozu zboží a služeb nepřispěje k růstu HDP nijak výrazně, jeho příspěvek bude spíše nulový. Dojde ke zvýšení hodnot dovozu, vzhledem k tomu, že roste domácí poptávka, a dále je negativním faktorem malý růst ekonomiky zemí, se kterými ČR obchoduje.

V roce 2014 byla očekávána nízká míra inflace i přes uskutečněné devizové intervence České národní banky, které způsobily oslabení české koruny. Podle prvních údajů ČSÚ průměrná roční míra inflace v roce 2014 dosahuje 0,4 %. Nicméně podle predikce by hodnota tohoto ukazatele měla růst v letech 2015 - 2017 až na 2 %, kdy se alespoň její hodnota přiblíží inflačnímu cíli ČNB.

Prognóza ČNB [51] uvádí optimističtější vývoj HDP, neboť předpokládá meziroční růst o 2,5 % v roce 2015, a dokonce růst o 2,8 % v roce 2016. Výši inflace pro rok 2016 odhaduje na 2,1 %.

V oblasti fiskální politiky byla v letech 2010 - 2013 uplatňována restriktivní fiskální opatření s cílem snížit schodek veřejných rozpočtů, tedy hospodářská politika měla za úkol provést taková opatření, kterými došlo ke konsolidaci veřejných financí. Snížení deficitu veřejných financí pod hranici 3 % HDP bylo hlavním důvodem, proč byl s ČR ukončen postup při nadměrném schodku. Vláda snížila své spotřební výdaje a omezila investice, ale také díky jednorázovým rozhodnutím, které měly charakter diskrečních

opatření, zvyšovala zejména nepřímé daně. Restrikce v době útlumu ekonomiky nebyly příznivé.

V roce 2015 se očekává expanzivní charakter fiskální politiky, neboť je třeba ekonomiku podpořit v jejím růstu. V nejbližších letech chtějí nositelé fiskální politiky zejména zvýšit investice do vzdělání, vědy a výzkumu, a také do dopravy. V roce 2015 by mělo dojít k prohloubení deficitu vládního sektoru na 2,2 % HDP, což je v porovnání s původním předpokladem roku 2014 o 0,7 % více, tento vývoj však souvisí s předpokládanou expanzivní politikou.

Hlavní tendencí do budoucna dle Ministerstva financí je zvýšit příjmy plynoucí z výběru daní. Proto jsou připravována opatření, která tento cíl podpoří. Nemělo by tedy docházet ke krácení daní a daňovým únikům. V příštích letech se očekává nárůst inkasa daňových příjmů, konkrétně daně z příjmů fyzických osob i daně z příjmů právnických osob, růst příjmů ze sociálního a zdravotního pojištění. Vládní výdaje by měly v letech 2015 - 2017 průměrně meziročně vzrůst o 2,7 %.

Podle prognózy Evropské komise [52] budou ekonomiky států EU růst pozvolným tempem. V roce 2015 se očekává, že bude růst vyšší v důsledku zvýšení domácí i zahraniční poptávky. Nicméně dopady krize, která státy postihla, jsou eliminovány pozvolna. Stále přetrvává vysoká nezaměstnanost. Inlace je na nízké úrovni, ale měla by s růstem ekonomiky stoupat až na hodnotu 1,6 % v roce 2016. Dále by v EU měla pokračovat konsolidace veřejných rozpočtů.

Evropská komise také předpokládá růst ekonomiky v ČR zejména díky rostoucí domácí poptávce. Dalším předpokladem je zlepšení situace v oblasti zaměstnanosti. Za pozitivní je možné označit rostoucí soukromé i veřejné investice. Vláda lépe využívá finance od EU. Oslabení koruny Českou národní bankou způsobilo růst vývozu, nadále se předpokládá kladný čistý dovoz, ale je nutné si uvědomit rizika plynoucí z oslabení některých ekonomik, s nimiž ČR obchoduje, zejména díky otevřenosti naší ekonomiky. Spotřební výdaje budou směřovat hlavně na zdravotní péči, a také se očekává podpora příjmové strany prostřednictvím vyšší spotřební daně u tabákových výrobků.

Ekonomika ČR se začíná pomalu oživovat a roste. Hnacím motorem je zvýšení domácí poptávky, která je podpořena tím, že klesá nezaměstnanost, lidé najdou snadněji

zaměstnání a nemusí spořit na úkor spotřeby, která podpoří další růst ekonomiky. Díky snížení regulovaných cen energií na počátku roku 2014 stále přetrvává i přes snahy ČNB nízká míra inflace, avšak do budoucna se předpokládá její nárůst na hodnotu inflačního cíle. Fiskální politika ustupuje ze svých restriktivních opatření, protože dosáhla cíle snížení deficitu vládního sektoru, a zaměřuje se na posílení příjmové strany státního rozpočtu důslednějším vybíráním daní, a také podporuje ekonomiku svými investicemi.

7 Výsledky a diskuze

V posledních letech se ekonomika nevyvíjí příliš příznivě. V roce 2009 se ekonomika propadla na své dno, což dokazuje meziroční pokles HDP o 4,8 % v komparaci s předchozím rokem. Za hlavní příčinu tohoto propadu ekonomiky lze označit celosvětový útlum hospodářství způsobený světovou finanční krizí. Pro ČR byl také nepříznivým faktorem propad ekonomik, do kterých ČR směřuje svůj export. V roce 2010 nastala krátkodobá expanze, kdy HDP vzrostl o 2,3 %. Stejně tak v roce 2011 výkonnost ekonomiky vzrostla v porovnání s předchozím rokem, ale již jen o 2 %. V letech 2012 – 2013 byla ČR opět v recesi. Příčinami bylo nejen snížení spotřeby domácností, ale i pokles investic. K vývoji ekonomiky nepřispěla ani restriktivní opatření fiskální politiky.

Největší podíl na HDP mají spotřební výdaje domácností, které zauímají téměř polovinu. Další významnou složkou jsou investice, které mají podíl kolem 28 %. Výdaje vlády vykazují podíl v průměru 21 % a nejmenší podíl připadá na čistý export. I přesto tento fakt, je možné říci, že ČR je výrazně otevřenou ekonomikou, a proto význam čistého exportu nabírá na síle. Pozitivním činitelem byl z tohoto pohledu i vstup ČR do EU, neboť od roku 2005 obchodní bilance dosahuje kladných hodnot. Při komparaci HDP s ostatními členskými zeměmi EU je Česká republika v roce 2013 na 17. místě s dosaženou hodnotou 80 % ve srovnání s průměrem EU 28.

Po skokové změně míry inflace v roce 2012 na 3,3 % dochází v roce 2013 k poklesu míry inflace na hodnotu 1,4 %. Vzhledem k tomu, že inflace se přiblížila dolní hranici, ve které se ČNB snaží udržet míru inflace, byly koncem roku 2013 zahájeny intervence ČNB na devizovém trhu s cílem inflaci udržet v požadovaném pásmu. Podle prvních odhadů však míra inflace v roce 2014 dosáhla jen 0,4 %. Dalším důsledkem tohoto opatření monetární politiky byla podpora exportu vlivem oslabení koruny. Také se zvýšila zahraniční poptávka. Navíc dovoz byl přibrzděn vlivem zdražení zahraničních statků pro domácí subjekty. ČNB svými intervencemi proto podpořila zahraniční obchod, a tím i celou ekonomiku. Při rozboru obecné míry nezaměstnanosti bylo zjištěno, že její hodnota v letech 2012 – 2013 stagnuje na 7 %, to by bylo třeba snížit. Běžný účet platební bilance je záporný, což značí větší odliv peněžních prostředků ze země. Významnou součástí běžného účtu je obchodní bilance. Od roku 2005 má ČR aktivní obchodní bilanci. V roce 2013 obchodní bilance činila 188 028,7 mil. Kč. Podíl samotného exportu na HDP činí

v posledních letech 70 %. To je významná hodnota, která souvisí s tím, že ČR je zemí zaměřenou na export.

V celém analyzovaném období let 2004 – 2013 Česká republika hospodaří s deficitními státními rozpočty, kdy výdaje převyšují nad příjmy. S deficity jsou státní rozpočty již plánovány. Za příznivý rok z pohledu vývoje deficitu lze označit rok 2008, jehož plánovaný schodek byl 70 800 mil. Kč, ale ten byl ve skutečnosti ještě snížen na hodnotu 20 003 mil. Kč. Ke snížení deficitu vedlo především zvýšení daňových příjmů. Avšak kvůli snaze snížit deficit SR v tomto roce, bohužel byly sníženy i výdaje na investice, což není dobrý krok pro podporu ekonomického růstu. V důsledku finanční krize se deficit SR v roce 2009 vyšplhal na úroveň 192 394 mil. Kč. Tento negativní vývoj byl způsoben poklesem daňových příjmů, zejména byl pokles daně z příjmu právnických osob. Výsledky hospodaření právnických osob byly nepříznivě ovlivněny vývojem celé ekonomiky ČR. Současně došlo ke zvýšení běžných i kapitálových výdajů SR. Počínaje rokem 2010 se deficit SR velmi pozvolna snižuje. V roce 2013 činí deficit 81 264 mil. Kč, ale je třeba upozornit, že celkové výdaje SR jsou na nejvyšší úrovni ve sledovaném období. Meziročně došlo k růstu o 1,8 %. K růstu došlo pouze u běžných výdajů, kdy byly zvýšeny výdaje na sociální dávky, a zároveň došlo k poklesu kapitálových výdajů, které jsou pro ekonomiku významné z pohledu investic. Zvyšování běžných výdajů, zejména mandatorních výdajů, není pro státní rozpočet žádoucí, neboť se stát zavazuje k jejich dlouhodobé platbě. Důležitější pro nastartování české ekonomiky je zvýšení výdajů investičního charakteru, proto by nemělo docházet ke snižování kapitálových výdajů. Fiskální politika by měla zajistit růst, a proto je třeba realizace investic.

Celkové příjmy SR vykazují rostoucí charakter až na výjimku v roce 2009, kdy došlo k jejich poklesu o 8,4 %. To bylo způsobeno poklesem daňových příjmů, které v roce 2009 také poklesly. Největší podíl na celkových příjmech zauímají právě daňové příjmy, jejichž výše v roce 2013 byla 922,4 mld. Kč. Nejvyšší položkou daňových příjmů je pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a veřejné zdravotní pojištění, který v roce 2013 dosáhl 372,19 mld. Kč. Nejnižší podíl na celkových příjmech SR zauímají kapitálové příjmy (5,89 mld. Kč v roce 2013). Celkové výdaje mají výkyvy v různých obdobích. Hlavní část celkových výdajů tvoří běžné výdaje, jejichž výše v roce 2013 činí 1070,81 mld. Kč, zatímco kapitálové výdaje byly ve stejném roce ve výši

102,32 mld. Kč. V rámci běžných výdajů jsou nejvyšší položkou Neinvestiční transfery obyvatelstvu, které byly 503,14 mld. Kč (rok 2013).

Státní dluh je největší součást veřejného dluhu. Výše státního dluhu v roce 2013 dosáhla 1683,3 mld. Kč a výše veřejného dluhu v tomtéž roce byla 1869,2 mld. Kč. Státní dluh i veřejný dluh mají rostoucí tendence. Se zadlužováním země souvisí konvergenční kritérium veřejných financí, jehož obě části v roce 2013 ČR plnila. Deficit vládních institucí na HDP byl 1,3 % a podíl veřejného dluhu na HDP byl 45,7 %. Při srovnání zadlužení s členskými státy EU je Česká republika na 10. místě.

Fiskální politika měla v roce 2007 a v období let 2010 – 2013 restriktivní charakter. A v letech 2006, 2008 a 2009 se stát snažil podpořit ekonomiku expanzivní fiskální politikou. Podpora ekonomiky v letech 2008 – 2009 byla žádoucí, protože ekonomika se nacházela v recesi a bylo třeba ji pomoci, aby se zvedla ode dna. Otázkou zůstává, zda byla podpora ekonomiky ze strany státu dostatečná, protože v rozmezí let 2010 - 2011 se sice dostavilo krátkodobé oživení, kdy vzrostlo reálné HDP, ale poté ekonomika znovu upadala do recese. Je možné se domnívat, že pro větší rozvoj ekonomiky bylo třeba expanzivní politiku vykonávat delší dobu. Avšak vláda se v době recese v letech 2012-2013 ubírala cestou úsporných opatření. Expanzivní politiku ale nemohla vláda realizovat, protože vykazovala nadměrný schodek vládních institucí, který činil 5,5 % HDP v roce 2009, a musel být snížen. Podle predikcí je pro rok 2015 očekáván expanzivní charakter fiskální politiky.

První údaje o vývoji HDP v roce 2014 udávají, že došlo k růstu o 2 %. V následujících letech se očekává dynamický růst ekonomiky. V roce 2015 by k růstu ekonomiky měl pozitivně přispět růst spotřeby domácností. Vzhledem k tomu, že ekonomika začíná růst, by vláda měla ekonomiku více podpořit vhodnými investicemi, a také by se měla zlepšit zaměstnanost, která bude stimulovat právě spotřebu domácností, neboť domácnosti nebudou zadržovat peněžní prostředky ve formě úspor. Momentálně je důležité tento růst státními zásahy nepotlačit.

Je zřejmé, že fiskální politika volbou dlouhodobých pravidel, nebo jednorázovými rozhodnutími do vývoje ekonomiky zasahuje. Dopady jejich rozhodnutí také působí na ekonomické subjekty, které na jejich základě působí na ekonomiku svými činnostmi. Může se jednat, jak o úspory domácností, tak i o rozhodnutí realizovaná v podnicích.

8 Závěr

Tato diplomová práce si kladla za cíl především posoudit fiskální politiku, a také zhodnotit, jak se vyvíjí ekonomická situace České republiky. První část práce je teoretická. Zabývá se hospodářskou politikou, poté následuje kapitola vymezující fiskální politiku, a nakonec je popsána problematika hospodářského cyklu. Zhodnocení vývoje ekonomiky pomocí vybraných makroekonomických ukazatelů bylo provedeno v úvodu praktické části práce. Poté následuje posouzení fiskální politiky v prostředí České republiky. Vzhledem k tomu, že hlavním úkolem fiskální politiky je působit na chod ekonomiky zejména prostřednictvím veřejných rozpočtů, z nichž hlavním rozpočtem je státní rozpočet, byla stěžejní kapitola věnována zhodnocení vývoje příjmů a výdajů státního rozpočtu České republiky. V další části se práce zabývá zadlužeností České republiky z pohledu průběhu veřejného i státního dluhu. Poté je vyhodnocen charakter fiskální politiky. Závěrečná kapitola analytické práce shrnuje možnosti vývoje ekonomiky a fiskální politiky na základě vybraných predikcí v budoucím období.

Od roku 2009, kdy postihla světovou ekonomiku finanční krize, se Česká republika potýká s problémy dosáhnout dlouhodobějšího ekonomického růstu. Ačkoliv se v roce 2010 ekonomika odrazila ode dna a došlo k mírnému růstu, byl tento pozitivní vývoj jen dočasným oživením. Protože v letech 2012 – 2013 se Česká republika vrátila znovu do recese. Navíc v tomto nepříznivém období, kdy je zapotřebí podpořit růst ekonomiky, a zároveň zajistit vysokou úroveň zaměstnanosti, vláda usilovala o snížení deficitu státního rozpočtu, a proto spíše šetřila, než by svými investicemi ekonomiku nastartovala. Vývoj české ekonomiky je také z velké části závislý na zahraničních ekonomikách, do nichž směřuje svůj export. Z tohoto hlediska je pro Českou republiku pozitivní zprávou, že se pozvolna zvyšuje ekonomika Německa.

Česká republika se dlouhodobě potýká s problémem deficitních státních rozpočtů. Je zřejmé, že po nositelích fiskální politiky je požadováno, aby se deficit státního rozpočtu neprohluboval, ale aby došlo k jeho snížení. Možností, jak k tomuto cíli dospět, je úprava příjmů nebo výdajů státního rozpočtu. Od roku 2010 do roku 2013 sice byl deficit státního rozpočtu snížen, ale zároveň poklesly kapitálové výdaje. Snižování investičních výdajů není považováno za žádoucí. Zejména v období, kdy není realizován ekonomický růst. Výdajová strana státního rozpočtu je oslabována především mandatorními výdaji, které

jsou vázány zákony, a proto je jejich snížení obtížné. Mandatorní výdaje jsou pro obyvatelstvo podstatné, ale při podpoře ekonomiky prostřednictvím investic, podporou vhodné oblasti podnikání, při níž by vznikla nová pracovní místa, by státu část mandatorních výdajů odpadla. Navíc by byla částečně posílena i příjmová část rozpočtu v důsledku zvýšení zaměstnanosti.

S problematikou deficitů státního rozpočtu souvisí i růst státního dluhu, a také růst veřejného dluhu a jeho podílu na HDP. Státní dluh se za celé analyzované období, tj. 2004 – 2013, zvýšil o 1 090,4 mld. Kč. Podíl veřejného dluhu na HDP dosahuje téměř 46 % (rok 2013). To je alarmující hodnota, ačkoliv je třeba zmínit, že při komparaci s ostatními státy EU není zadluženost České republiky příliš vysoká.

Je třeba si uvědomit, že fiskální politika nevykonává hospodářskou politiku osamoceně, ale hospodářská politika je ovlivňována i opatřeními České národní banky, která má za úkol vykonávat monetární politiku státu. Proto výsledný charakter vývoje ekonomiky je dán součinností fiskální politiky s monetární politikou. Na konci roku 2013 Česká národní banka intervenovala na devizovém trhu, aby oslabila českou korunu a aby se česká ekonomika neocitla v deflaci, která by měla pro Českou republiku negativní důsledky, např. by mohlo dojít k růstu nezaměstnanosti. Zároveň podpořila export, a tím ekonomiku jako celek. V případě spolupráce měnové a fiskální politiky je nezbytné, aby rozhodnutí jednoho orgánu nebrzdilo opatření provedená druhým orgánem, musí sledovat společné cíle. I po těchto opatřeních na straně měnové politiky nebylo podle předběžných údajů o výši inflace dosaženo hodnoty, která by se shodovala s inflačním cílem. Míra inflace v roce 2014 byla na velmi nízké úrovni, ale i to je pozitivní, protože nebyla deflace.

V roce 2014 došlo k pozvolnému nastartování ekonomiky, a zároveň se růst očekává i v roce 2015 a následujících letech. Proto by měla fiskální politika přijmout taková opatření, která pomohou rozpohybovat ekonomiku, aby její růst nabral na dynamice. Jak již bylo zmíněno, měla by být řešena otázka investic za účelem vytvoření pracovních míst, s tím souvisí pokles nezaměstnanosti, který přinese příjmy do státního rozpočtu. Pokud budou mít domácnosti stabilní zaměstnání, upustí od nadměrného spoření a budou vynakládat více výdajů na spotřebu, čímž se zvýší hrubý domácí produkt a celkově bude ovlivněn vývoj ekonomiky. Realizace investic je proto považována za vhodnou cestu, jakou by se měla fiskální politika ubírat.

9 Seznam použitých zdrojů

[1] JUREČKA, Václav a kol. *Makroekonomie*. 2. vyd., Praha: GRADA, 2013. 352 s. ISBN 978-80-247-4386-8.

[2] BRČÁK, Josef; SEKERKA, Bohuslav. *Makroekonomie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 292 s. ISBN 978-80-7380-245-5.

[3] SLANÝ, Antonín a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Praha: C.H.Beck, 2003. 375 s. ISBN 80-7179-738-3.

[4] SAMUELSON, Paul A., NORDHAUS, William D. *Ekonomie*. 18. vyd., Praha: Nakladatelství Svoboda, 2008. 800 s. ISBN 978-80-205-0590-3.

[5] KOTLÁN, Igor; KLIKOVÁ, Christiana. *Hospodářská politika*. 1.vyd., Ostrava: SOKRATES, 2003. 275 s. ISBN 80-86572-04-8.

[6] RUSMICOVÁ, Lada; SOUKUP, Jindřich a kol. *Makroekonomie. Základní kurz*. 5.vyd., Slaný: Melandrium, 2002. 167 s. ISBN 80-86175-24-3.

[7] BRČÁK, Josef; SEKERKA, Bohuslav; STARÁ, Dana, SVOBODA, Roman. *Česká republika ve světle ekonomických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 206 s. ISBN 978-80-7380-369-8.

[8] PAVELKA, Tomáš. *Makroekonomie. Základní kurz*. 3. vyd., Praha: MELANDRIUM, 2007. 278 s. ISBN 80-86175-58-4.

[9] WAWROSZ, Petr. *Makroekonomie*. 1.vyd., Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2007. 210 s. ISBN 978-80-86754-80-2.

[10] PEKOVÁ, Jitka. *Veřejné finance. Úvod do problematiky*. 4. aktualizované vyd., Praha: ASPI, 2008. 579 s. ISBN 978-80-7357-358-4.

[11] NAHODIL, František. *Veřejné finance v České Republice*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 368 s. ISBN 978-80-7380-162-5.

[12] HOLMAN, Robert. *Makroekonomie. Středně pokročilý kurz*. 2.vyd., Praha: C. H. Beck, 2010. 424 s. ISBN 978-80-7179-861-3.

[13] IZÁK, Vratislav. *Fiskální politika*. 2. vyd., Praha: VŠE Oeconomica, 2010. 210 s. ISBN 978-80-245-1669-1.

[14] HOLMAN, Robert. *Transformace české ekonomiky. V komparaci s dalšími zeměmi střední Evropy*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. 106 s. ISBN 80-902795-6-2.

[15] DORNBUSCH, Rudiger, FISCHER, Stanley. *Macroeconomics*. 5. vyd., New York: McGraw-Hill, 1990. 828 s. ISBN 0-07-017787-2.

Elektronické zdroje:

[16] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *HDP výdajová metoda* [online]. © Český statistický úřad, 2014-10-01 [cit. 2014-10-08]. Dostupné z:

http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.makroek_vydaj

[17] MINISTERSTVO FINANCÍ. *Konvergenční program České republiky* [online]. Leden 2010 [cit. 2014-10-10]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/prognozy/konvergenčni-program/2010/konvergenčni-program-leden-2010-6934>

[18] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistická ročenka České republiky 2014. Mezinárodní srovnání. HDP na obyvatele podle standardu kupní síly, (EU 28 = 100) v %* [online]. © Český statistický úřad, 2014-08-04 [cit. 2015-02-17]. ISBN 978-80-250-2580-2. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/publ/320198-14-r_2014

[19] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Nejnovější ekonomické údaje. Průřezové statistiky. Makroekonomické údaje*. [online]. © Český statistický úřad [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/aktualniinformace>

[20] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Inflace – druhy, definice, tabulky* [online]. © Český statistický úřad, 2014-08-11 [cit. 2014-08-18]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/c5cfebca9de6e905c125723a004180a6/db99d4f848ea2444c12570ea00343a2e/\\$FILE/manual_isc_2014.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/c5cfebca9de6e905c125723a004180a6/db99d4f848ea2444c12570ea00343a2e/$FILE/manual_isc_2014.pdf)

[21] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *Vybrané ukazatele státního rozpočtu* [online]. © Česká národní banka 2003-2009 [cit. 2014-08-25]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=12&p_sort=2&p_des

=50&p_sestuid=1411&p_uka=21&p_strid=BA&p_od=200401&p_do=201312&p_lang=C
S&p_format=0&p_decsep=%2C

[22] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *Platební bilance. Kumulace*. [online]. © Česká národní banka 2003-2009 [cit. 2014-08-26]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.STROM_SESTAVY?p_strid=DAC&p_sestuid=&p_lang=CS

[23] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Státní závěrečný účet za rok 2004* [online]. Praha 2006-02-09 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpoctu/2004/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2004-1972>

[24] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Státní závěrečný účet za rok 2005* [online]. Praha 2006-10-25 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpoctu/2005/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2005-1979>

[25] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Státní závěrečný účet za rok 2006* [online]. Praha 2007-06-19 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpoctu/2006/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2006-1986>

[26] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Státní závěrečný účet za rok 2007* [online]. Praha 2009-02-05 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpoctu/2007/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2007-2015>

[27] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Státní závěrečný účet za rok 2008* [online]. Praha 2009-06-03 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpoctu/2008/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2008-2030>

[28] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Státní závěrečný účet za rok 2009* [online]. Praha 2010-10-29 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpoctu/2009/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2009-2046>

[29] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Státní závěrečný účet za rok 2010* [online]. Praha 2011-06-17 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpoctu/2010/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2010-2059>

- [30] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Státní závěrečný účet za rok 2011* [online]. Praha 2012-06-14 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2011/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2011-2068>
- [31] POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČR. *Návrh státního závěrečného účtu České republiky za rok 2012* [online]. Praha 2013-04-24 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=1010&ct1=0>
- [32] MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Státní závěrečný účet za rok 2013* [online]. Praha 2014-06-19 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu/2013/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2013-17756>
- [33] VLÁDA ČR. *Rozpočtový výhled 2003-2006: Koncepce reformy veřejných rozpočtů* [online]. Červen 2003 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vladimir-spidla/reforma_verejnych_rozpocetu_1.pdf
- [34] MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU. *Analýza vývoje ekonomiky ČR a odvětví v působnosti MPO za rok 2008* [online]. Aktualizováno 2008-04 [cit. 2014-11-03]. Dostupné z: <http://www.mpo.cz/dokument47753.html>
- [35] ZÁKONY PRO LIDI. CZ. *Předpis č. 457/2003 Sb. Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2004* [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-457>
- [36] ZÁKONY PRO LIDI. CZ. *Předpis č. 675/2004 Sb. Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2005* [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-675>
- [37] ZÁKONY PRO LIDI. CZ. *Předpis č. 543/2005 Sb. Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2006* [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-543>
- [38] ZÁKONY PRO LIDI. CZ. *Předpis č. 622/2006 Sb. Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2007* [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-622>

- [39] ZÁKONY PRO LIDI. CZ. *Předpis č. 360/2007 Sb. Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2008* [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2007-360>
- [40] ZÁKONY PRO LIDI. CZ. *Předpis č. 475/2008 Sb. Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2009* [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-475>
- [41] ZÁKONY PRO LIDI. CZ. *Předpis č. 487/2009 Sb. Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2010* [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-487>
- [42] ZÁKONY PRO LIDI. CZ. *Předpis č. 433/2010 Sb. Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2011* [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2010-433>
- [43] ZÁKONY PRO LIDI. CZ. *Předpis č. 455/2011 Sb. Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2012* [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-455>
- [44] ZÁKONY PRO LIDI. CZ. *Předpis č. 504/2012 Sb. Zákon o státním rozpočtu České republiky na rok 2013* [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-504>
- [45] VLÁDA ČR. *Usnesení vlády ČR ze dne 21. března 2012 č. 178* [online]. [cit. 2014-09-25]. Dostupné z: [https://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/7B8153F14FCF7906C12579C70039B6B7/\\$FILE/178%20uv120321.0178.pdf](https://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/7B8153F14FCF7906C12579C70039B6B7/$FILE/178%20uv120321.0178.pdf)
- [46] ÚČETNÍ KAVÁRNA. *Vývoj sazeb daně z přidané hodnoty* [online]. © 2014 Wolters Kluwer, a. s. [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://www.ucetnikavarna.cz/uzitecne-tabulky/sazby-dane-z-pridane-hodnoty/>
- [47] DATABÁZE EUROSTATU. *Celkový vládní dluh v % HDP* [online]. 2014-11-23 [cit. 2014-11-24]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tsdde410>

- [48] MINISTERSTVO FINANCÍ. *Metodická příručka fiskálního výhledu ČR* [online]. 2013-12-17 [cit. 2014-11-27]. ISBN 978-80-85045-51-2. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/legislativa/metodiky/2012/metodicka-priruccka-k-fiskalnimu-vyhledu--7375>
- [49] MINISTERSTVO FINANCÍ. *Makroekonomická predikce České republiky* [online]. Říjen 2014 [cit. 2014-11-28]. ISSN 1804-7971. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/prognozy/makroekonomicka-predikce/2014/makroekonomicka-predikce-rijen-2014-19503>
- [50] MINISTERSTVO FINANCÍ. *Fiskální výhled* [online]. Listopad 2014 [cit. 2014-12-12]. ISSN 1804-7998. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Makro-fiskalni-vyhled_2014-Q4_Fiskalni-vyhled-listopad-2014.pdf
- [51] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *Prognóza ČNB z listopadu 2014* [online]. 2014-11-06 [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/prognoza/predchozi_prognozy/prognoza_1411.html#mp_inflace
- [52] eLOGISTIKA.info. *Hospodářská prognóza Evropské komise z podzimu 2014: pozvolné oživení s velmi nízkou inflací* [online]. 2014-11-10 [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: http://www.elogistika.info/hospodarska-prognoza-evropske-komise-z-podzimu-2014-pozvolne-oziveni-s-velmi-nizkou-inflaci..html#.VHhvyjGG_-s
- [53] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. [online]. © Český statistický úřad. Dostupné z: www.czso.cz
- [54] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. [online]. © Česká národní banka 2003-2009. Dostupné z : www.cnb.cz
- [55] MINISTERSTVO FINANCÍ. [online]. Dostupné z: www.mfcr.cz

10 Seznam obrázků, tabulek, grafů a příloh

Seznam obrázků

Obr. 1 Cíle a nástroje fiskální politiky	18
Obr. 2 Progresivní, proporcionální a degresivní daně	23
Obr. 3 Lafferova křivka	24
Obr. 4 Expanzivní politika při nedostatečném využití výrobních faktorů	30
Obr. 5 Expanzivní politika při úplném využití výrobních faktorů.....	30
Obr. 6 Úspěšná daňová politika	31
Obr. 7 Sporné výsledky daňové politiky.....	31
Obr. 8 Dlouhodobé účinky expanzivní politiky.....	32
Obr. 9 Účinky zvýšení vládních výdajů.....	34
Obr. 10 Úplné vytěsnění	34
Obr. 11 Stimulace poptávky v režimu flexibilního měnového kurzu	36
Obr. 12 Stimulace poptávky v režimu stabilního měnového kurzu.....	37
Obr. 13 Hospodářský cyklus.....	38

Seznam tabulek

Tab. 1 Vývoj HDP v letech 2004-2013 ve stálých cenách roku 2010 (v mil. Kč) ..	41
Tab. 2 Podíl jednotlivých položek HDP (stálé ceny 2010) (v %).....	45
Tab. 3 Vývoj míry inflace v letech 2004-2013 (v %)	46
Tab. 4 Spotřebitelský koš pro rok 2014	48
Tab. 5 Obecná míra nezaměstnanosti v letech 2004-2013 (v %).....	49
Tab. 6 Běžné výdaje státního rozpočtu – podpora v nezaměstnanosti (v mil. Kč)..	51
Tab. 7 Vývoj platební bilance v letech 2004-2013 (v mil. Kč)	52
Tab. 8 Vývoj exportu a importu zboží v letech 2004-2013 (v mil. Kč).....	53
Tab. 9 Vývoj celkových příjmů SR, výdajů SR a salda SR (v mil. Kč).....	54
Tab. 10 Saldo vládních institucí v % HDP	57
Tab. 11 Porovnání plánovaných a skutečných hodnot SR (v mil. Kč).....	58
Tab. 12 Vývoj příjmů státního rozpočtu v druhovém členění (v mld. Kč).....	60
Tab. 13 Vývoj vybraných daňových příjmů (v mld. Kč).....	63

Tab. 14 Vývoj výdajů státního rozpočtu v druhovém členění (v mld. Kč).....	66
Tab. 15 Vývoj vybraných běžných výdajů (v mld. Kč).....	68
Tab. 16 Vývoj státního a veřejného dluhu (v mld. Kč).....	71
Tab. 17 Strukturální saldo a fiskální úsilí v letech 2006-2015	74

Seznam grafů

Graf 1 Vývoj HDP ve stálých cenách roku 2010 a meziročního tempa růstu	41
Graf 2 Vývoj míry inflace	46
Graf 3 Vývoj obecné míry nezaměstnanosti	50
Graf 4 Vývoj celkových příjmů SR, výdajů SR a salda SR.....	55
Graf 5 Porovnání plánovaného a skutečného salda státního rozpočtu.....	59
Graf 6 Vývoj příjmů státního rozpočtu v druhovém členění	61
Graf 7 Vývoj struktury příjmů SR v druhovém členění.....	62
Graf 8 Vývoj vybraných daňových příjmů	63
Graf 9 Vývoj struktury výdajů SR v druhovém členění	66
Graf 10 Vývoj vybraných běžných výdajů	68
Graf 11 Vývoj státního dluhu a veřejného dluhu	71
Graf 12 Vládní dluh v zemích EU pro rok 2013.....	73

Seznam příloh

Příloha 1 Mezinárodní srovnání HDP v %.....	93
Příloha 2 Vývoj sazby DPH.....	94
Příloha 3 Porovnání vládního dluhu v zemích EU v roce 2013.....	95

Seznam použitých zkratk

ČNB	Česká národní banka
ČSÚ	Český statistický úřad
DPH	Daň z přidané hodnoty
EU	Evropská unie
FO	Fyzické osoby
HDP	Hrubý domácí produkt
MFČR	Ministerstvo financí České republiky
NERV	Národní ekonomická rada vlády
PO	Právnícké osoby
SR	Státní rozpočet
SZ	Sociální zabezpečení

11 Přílohy

Příloha 1 Mezinárodní srovnání HDP na obyvatele podle standardu kupní síly (EU 28 = 100), vyjádřené v %

Stát	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU 28	100	100	100	100	100	100	100
EU 27	100	100	100	100	100	100	100
Eurozóna 18	109	108	108	108	108	108	108
Eurozóna 17	109	109	109	109	109	108	108
Belgie	116	116	118	120	120	120	119
Bulharsko	40	43	44	44	46	47	47
Česká republika	83	81	82	81	81	81	80
Dánsko	122	124	123	128	125	126	125
Estonsko	70	69	64	64	69	71	72
Finsko	117	119	114	114	116	115	112
Francie	108	107	109	109	109	109	108
Chorvatsko	62	65	63	60	60	61	61
Irsko	146	131	128	128	128	129	126
Itálie	104	104	104	103	101	100	98
Kypr	94	99	100	97	93	91	86
Litva	62	64	58	62	67	72	74
Lotyšsko	57	58	54	55	60	64	67
Lucembursko	274	263	252	262	265	263	264
Maďarsko	61	64	65	66	67	67	67
Malta	78	81	84	87	86	86	87
Německo	115	116	115	120	123	123	124
Nizozemsko	132	134	132	130	129	127	127
Polsko	54	56	60	63	65	67	68
Portugalsko	79	78	80	80	77	76	75
Rakousko	124	124	126	126	129	130	129
Rumunsko	43	49	50	51	51	53	54
Řecko	90	93	95	89	81	76	75
Slovensko	68	72	73	74	75	76	76
Slovinsko	88	91	86	84	84	84	83
Španělsko	105	103	103	99	96	96	95
Švédsko	125	124	120	123	125	126	127
Velká Británie	118	114	112	108	105	104	106

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat ČSÚ [18]

Příloha 2 Vývoj sazby DPH

Rok	Snížená sazba v %	Základní sazba v %
2014	15	21
2013	15	21
2012	14	20
2011	10	20
2010	10	20
2009	9	19
2008	9	19
2007	5	19
2006	5	19
2005	5	19
2004	5	22 (do 30.4.), 19 (od 1.5.)
2003	5	22
2002	5	22
2001	5	22
2000	5	22

Zdroj: Vlastní zpracování dle dat [46]

Příloha 3 Porovnání vládního dluhu v zemích EU v roce 2013

Země	Vládní dluh v % HDP
Belgie	104,5
Bulharsko	18,3
Česká republika	45,7
Dánsko	45
Německo	76,9
Estonsko	10,1
Irsko	123,3
Řecko	174,9
Španělsko	92,1
Francie	92,2
Chorvatsko	75,7
Itálie	127,9
Kypr	102,2
Lotyšsko	38,2
Litva	39
Lucembursko	23,6
Maďarsko	77,3
Malta	69,8
Nizozemsko	68,6
Rakousko	81,2
Polsko	55,7
Portugalsko	128
Rumunsko	37,9
Slovinsko	70,4
Slovensko	54,6
Finsko	56
Švédsko	38,6
Spojené království	87,2

Zdroj: Vlastní zpracování dle databáze EUROSTATU [47]